

MISLI S DUNAVA

ДУМКИ З ДУНАЮ

Vukovar - Вуковар
2017.

КУД Осиф Костелник Вуковар на Дню Русинок РГ

КУД Русинок з Винковцох на Дню Русинок РГ

КУД Яким Говля з Миклошевцох на Дню Русинок РГ

MISLI S DUNAVA

Ljetopis Saveza Rusina Republike Hrvatske

19

ДУМКИ З ДУНАЮ

Літопис Союзу Русинок Републики Горватскей

VUKOVAR – ВУКОВАР
2017.

Misli s Dunava – Думки з Дунаю

Nakladnik – Видава

Savez Rusina Republike Hrvatske
Союз Русинох Републики Горватскей

Za nakladnika – За видавателя

Dubravka Rašljanin – Дубравка Рашлянин

Urednica – Редакторка

Vera Pavlović – Вера Павлович

Uredništvo – Редакция

Ahnetka Balatinac, Ljubica Hrahaј, Manuela Dudaš,
Lesya Mudri, Vladimir Provči i Vera Pavlović
Агнетка Балатинац, Любица Гаргај, Мануела Дудаш,
Леся Мудри, Владимир Провчи и Вера Павлович

Lektori – Лекторе

Marija Vulić (rusinski jezik) i Andreja Magoč (hrvatski jezik)
Мария Вулич (руски язык) и Андрея Магоч (горватски язык)

Fotografije – Фотографії

Ahnetka Balatinac, Zvonko Kostelnik, Vera Pavlović,
autori tekstova i arhiv „Nove dumke”
Агнетка Балатинац, Звонко Костелник, Вера Павлович,
авторе текстох и архива „Новей думки”

Naslovna stranica – Насловни бок

Vera Pavlović: Vukovarska alka
Вера Павлович: Вуковарска алка

Posljednja stranica – Остатні бок

Zvonko Kostelnik: Crkva sv. Dimitrija Piškorevci
Звонко Костелник: Церква св. Димитрия Пишкуреви

Grafička priprema – Графична приготовка

Željko Debeljuh – Желько Дебелюх

Tisak - Друкарня

Proventus d.o.o. Cerna – Провентус д.о.о. Церна

Tiskanje potpomaže – Друкованє помага

Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske
Совет за национални меншини Републики Горватскей

ISBN 978-953-7767-07-5

Društvo i politika

Дружтво и политика

РУСНАЦИ У ГОРВАТСКЕЙ – ТЕРАШНІ СТАН

Руснаци у Горватскей през 2017. рок витворйовали свою националну, вирску и културну припадносц през рижни програми.

Културну діялносц преважно запровадзовали през културно-уметніцки и културни дружтва котрих у Горватскей ест 10, од котрих 9 здружени до Союзу Русинох РГ, а едно не.

Медзи 9 здруженима дружтвами чишліме шлідуюци дружтва: КУД „Яким Гарди“ Петровци, КУД „Яким Говля“ Миклошевци, КУД „Осиф Костелник“ Вуковар, КУД Руснацох Осиек, КД Руснацох Винковци, Дружтво Русинох и Українцох „Каліна“ Риека, КД Руснацох и Українцох „Рушняк“ Приморско-горанскей жупанії, КД Русинох Цвелферії Райово Село и КПД Рускиня и Руснак Загреб. Єдине дружтво котре не член Союзу Русинох РГ и не здружене є з другима дружтвами преїг даякеї асоціяції то Руснак, Дружтво Руснацох у РГ зоз шедзиском у Петровцох.

Централна манифестация културней творчосци Руснацох у РГ то „Петровски дзвон“, а дружтва организую и други манифестациї у местох дзе шедзиско тих дружтвох, як цо то нпр. „Миклошевци“ у Миклошевцох лебо „Дравски габи“ у Осиеку. Можеме повесц же значну манифестацию рускей и украинскей култури организуює КД Руснацох и Українцох „Рушняк“ Приморско-горанскей жупанії, найчастейше у Риеки, а маме и манифестацию „Кед голубица лецела“ котру организуює Дружтво Руснак, та єдину манифестацию за дзеци, окрем Петровского дзвончка, „Перши аплауз“, котру организуює КУД „Осиф Костелник“ з Вуковару.

Каждого року, треци викенд у маю, организуює ше централна шветочносц означованя Дня Руснацох у Горватскей. Совит за национални меншини РГ, 11. септембра 2009. року дал согласносц же би Руснаци у Републики Горватскей на шицких протоколарних збуваньох, попри гимни Републики Горватскей и державней застави, могли хасновац свой герб и заставу як и шпивац шветочну писню Руснацох у РГ „Браца Русини“.

Кед знаме же по попису жительствова з 2011. року, у Републики Горватскей було 1 936 Руснацох, вец можеме констатовац же успишносц културней творчосци през културни дружтва залапую, так повесц, цали простор Републики Горватскей, та у шицких векших стредкох, а окреме дзе векше число Руснацох, иснує даяке културне дружтво, а дагдзе и вецей их.

Понеже медзи Руснацами, як и при шицких других народох, поради и зради каждодньовосц, не чудне же демократия „наплацела“ свойо иснованє, та у дзепоедних стредкох розединеносц у културней творчосци обачліва през формованє вецей дружтвох у истих стредкох котри, пре мале число припаднікох, резултую

зоз розплїнутосцу у роботи, а часто и ненависци єдних спрам других, цо помали приводзи до неставаня националних здруженьох.

Култгурна діялносц ше отримала, але число аматерох зменшане. Причина тому демографски стан котри по попису з 2011. року указує же у цалей держави просекова старосц гражданох Горватскей 41, 2 роки. Тиж наталитет уж роками у опадованю, а то ше одражує и на Руснацох.

Треба надпомнуц же Руснаци у Горватскей маю два файти часописох на своїм языку и то: „Нова думка“ котра виходзи 6 раз рочне и „Венчик“, часопис за дзеци котри виходзи 4 раз рочне.

Кед слово о политичним ангажованю Руснацох преїг Радох и Представительох, нужне замерковац же ту преважну улогу бави число жительствова котре вияшнєне по националней основи.

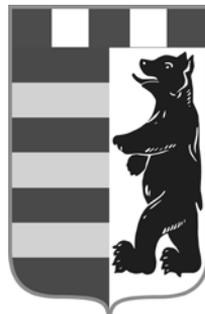
Попис жительствова зоз 2011. року указує же скоро 90% жительствова у Горватскей Горвати.

Знаме же то не нательо по кореньох припадносци горватскому народу, але добра часц тей статистики виходзи и зоз асиміляції котра по остатней войны залапела вельки пасма националних меншинох, окреме гевтих котри одделени од векших националних групох, лебо су меней свидоми важносци опредзельованя за свою жридлову националносц. Горватски Собор 13. децембра 2002. принесол Уставни закон о правах националних меншинох з котрим пошорени шицки значни одредніці за витоврїованє правах националних меншинох, од културней автономії по заступеносц у целох державней и локалней власци, та преїг школства, судства, вирских институційох, хаснованя меншинского писма и уплїву на приношене одлкох значних за каждую националну меншину. Медзитим, у остатні час мож замерковац же, окреме при младих, национална свидомосц не тот фактор хтори би их цикавел. Знаме же млади часто маю своєю иншаки мрії як цо би старши жадали же би їх дзеци мали, знаме и же их мушиме пущиц най вижию „свой“ сон, але на таке мале число Руснацох у РГ, кед „пущиме“ даскелі генерації же би ше не вияшньовали як Руснаци, о даскельо роки Руснацох у Горватскей будзе праве тельо же ше нас годно положиц до даякей витрини як раритетни експонат меншини котра дакеди була числена, активна, позната и припозната на тих просторох, а вец скапала, як пише Михал Ковач у писні „Оец и син“, бо так сама сцела.

Перши раз од самостойносци Горватскей, влонї, 11. септембра 2016. року, отримани позарядово парламентарни виберанки и перши раз же на лістинох за Горватски Собор не бул ніхто з боку рускей националней меншини. Руснаци, по терашніх правилох за виберанки до Собору, не маю скоро ніяку можлівосц вибрац дакого зоз своїх шорох, бо руска национална меншина у групи з 12 националними меншинами, а вибера ше лем єден соборски заступнік. Медзи тима меншинами найчисленша ромска, котра у тим случаю ма скоро вецей припаднікох як шицки други ведно. Так ше случує же уж роками праве припаднік тей националней меншини представя шицкиших других з тей групи. Же би ше лепше порозумел таки стан, потребне би було пречитац правилнік о вибору

Герб Републики Горватскей

Герб Русинох у Републики Горватскей

припаднікох националних меншинох до Собору РГ.

Прето медзи меншинами часто мож чуц же Уставни закон о правах националних меншинох принешени, але же би ше витворели права потребне мац вельо векше число уписаних, у нашим случаю Руснацох, як цо их тераз єст. А видзи нам ше и же ми сами недостаточно зацикавени же бизме хасновали шицки понукнути права.

По тераз у Горватскей исную Ради рускей националней меншини у општинах Томповци и Богдановци, городу Вуковару и Вуковарско-сримскей жупанії, та представителе у Осецко-бараньскей жупанії и Городу Загребу, дзе Город Загреб як административна єдинка на уровню жупанії, та ше прето пише з вельку букву.

Треба надпомнуц же председателе радох и представителе не примаю плацу за тоту роботу, а єдини котри маю порядни плаци то тайомніца Ради рускей националней меншини Вуковарско-сримскей жупанії и тайомнік Представителя рускей националней меншини Городу Загребу.

Потребне ише поинформовац явносц же каждая жупанія, каждый город и општина, видвоєе одредзени средства за роботу меншинских радох и представителюх, та так и рускей, дзе средства не унификовани, але завиша од можлівосцох жупанийох, городох и општинах.

Нажаль, анї у культури ситуація з професийним кадром не лепша, та Союз

Застава Републики Горватскей

Русинох РГ ма лем єдного стаємно занятого котри источашне и тайомнік и аниматор култури. Предсидателька Союзу, и попри веліх одвичательносцох, ма скромну фінансийну награду, а предсидателе лебо тайомніки наших културних дружтвох робя задармо. Редакторка видавательства и информованя гонорарни роботнік, а дописователе маю скромне надоплонєне спрам прилогох котри пишу, предвидзене з правилніком котри приноши предсидательство Союзу Русинох РГ.

Патраци през вирску припадносц, за гевтих хтори грекокатолики, радосна вистка же Райово Село достало стаємного пароха. Там розпоредзени о. Олег Закалюк котри оженел Марию Русин, та ше Руснаци з Райового Села наздаваю же паноец научи руски язык и будзе отримовац, ведно з німа, попри богослуженьох и руски културни скарб.

Треба ише зазначити же уж дасекльо роки масовне зявене то одход жительство на роботу до заходних жемох, векшином до Немецкей, а медзи німа и вельке число Руснацох.

Понеже тоті хтори одходза, з векшей часци не одявою свойо адреси у местох дзе биваю у Горватскей, не иснує точна статистика кельо ше людзох з Горватскей виселело. Медзи людзми чуц же зоз Славонії одходзи и до 2000 особи мешачно. И гваря, не млади и не пре авантуру, але пре преживйованє, пре кредити котри подзвигали, а не могу их одплацовац. З наших местох, Миклошевцох и Петровцох, легчейше провадзиц тоту статистику, бо ше людзе медзисобне познаю, но понеже то не службови статистични податок, не дошлебодзене нам го виношиц. Можеме лем повесц же медзи тима котри пошли робиц до Немецкей, а з котрима зме бешедовали кед приходза на рочни одпочивок до своїх родичох до валалу, векшина виявює же ше не ма намиру врацац назад. Задовольни су на нових роботних местох и у стредку дзе жию, та можебуц пошвидко будземе мац руску дияспору у Баден-Виртембергу (Baden-Württemberg) лебо у Даблину.

Можебуц тиж значне зазначити, кельо можлїве провадзиц през познанства, же векшина руских малженствох у Републики Горватскей мишана, та и тот аспект звекшує утрату гу националней припадносци.

Девияция котру тераз можеме замерковац, а котра алармантна з оглядом на обставини даєдней националней меншини, почала давно скорей. Утрати през войни котри ше одбували на шветовим уровню з єдного боку и малочисленосц фамелийох дзе „модерно“ було мац найвещей двоїо дзеци, зробели того же нешка статистика зазначає вещей умартих як народзених. З другого боку, одредзени профил роботнікох ше „увожи“ з иножемства, а граждане Горватскей по „свой хлеб“ одходза тиж до иножемства, лем поза заходних гранїцох своей жеми.

Руснаци у шицким тим зазначаю найвекши утрати, чи пре свойо мишани малженства лебо пре прихильносц гу векшинскому народу у державох у хторих жию, чи можебуц пре свою добру славянску душу, але з дня на дзень валали поставаю празнейши, у обисцох вечарами не горя шветла, а дзеци вше вещей бешеду на дрежавних языкох, а не на языку своих предкох.

Агнетка Балатинац

Dr. sc. Filip Škiljan, znanstveni suradnik
Institut za migracije i narodnosti

SVAKODNEVNI ŽIVOT RUSINSKE OBITELJI U ISTOČNOJ SLAVONIJI I ZAPADNOM SRIJEMU IZMEĐU 1920. I 1960. GODINE

Sažetak: Autor u radu na temelju arhivske građe iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Odjela za etnologiju i Instituta za etnologiju i folkloristiku, usmenih iskaza i literature donosi informacije o svakodnevnom životu Rusina na području dva pretežno rusinska sela (Mikluševci i Petrovci) i četiri sela u kojima žive Rusini u vrlo malom broju (Gunja, Piškorevci, Đurići i Rajevo Selo) u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Autor daje kratak pregled literature i povijesnih podataka o naseljavanju Rusina na područje Bačke, Srijema i istočne Slavonije, a potom istražuje rad na selu, doseljavanje u Srijem i Slavoniju, obitelj, rađanje djece, međunacionalne odnose, vjenčanja, bolesti i smrt u obitelji. Autor uspoređuje svakodnevni život Rusina sa svakodnevnim životom Srba i Hrvata u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu.

Ključne riječi: Rusini, dvadeseto stoljeće; zapadni Srijem; istočna Slavonija; usmena povijest

Uvod

Istraživanje Rusina u Hrvatskoj znači istraživanje jedne male nacionalne manjine koju ubrzano prožimaju asimilacijski procesi i koja na taj način rapidno nestaje. Osim, toga, istraživati svakodnevni život rusinske obitelji i njezine posebnosti znači razgovarati sa starijim osobama, koje se još sjećaju specifičnosti načina života koji se vodio između dva svjetska rata. Rusini su do danas uspjeli očuvati svoj jezik, svoje pismo, svoj folklor, ali ubrzani način života modernog vremena i općenita asimilacija manjina u Hrvatskoj, svela je poznavanje jezika i pisma na malobrojne (uglavnom starije) stanovnike sela Petrovaca i Mikluševaca u vukovarskom kraju. Stoga je posebno važno istraživati narodne običaje i svakodnevni život Rusina u Hrvatskoj prije Drugog svjetskog rata, u vrijeme kada su oni još uvijek zapravo bili relativno zatvorena zajednica.

Do danas objavljena literatura je uglavnom vezana za Rusine na području vojvođanskog dijela Srijema i Bačke i jedan dio je pisan na rusinskom jeziku. Budući da se Rusini u hrvatskom dijelu Srijema i u istočnoj Slavoniji uglavnom ne razlikuju po običajima od Rusina na području Vojvodine, literatura koja je vezana za Vojvodinu svakako je relevantna i za ovo istraživanje. Na području Hrvatske izašla je tek nedavno, 2009., jedna opća studija o Rusinima u Hrvatskoj – knjiga Đure Ljikara – *Da se ne zaboravi – Rusini*

u Hrvatskoj, u kojoj je autor donio izuzetno mnogo vrijednih podataka o svakom selu u Hrvatskoj u kojem obitavaju Rusini. I u biblioteci *Prinosi hrvatskom jezikoslovlju* objavljena je knjiga Eugenije Barić, *Rusinski jezik u procjepu sadašnjosti i budućnosti* u kojoj je autorica osim jezičnih osobitosti Rusina u uvodnom dijelu dala i niz općih informacija o Rusinima i rusinskoj tradiciji. Izuzetno je vrijedna neobjavljena doktorska disertacija Zdravke Zlodi pod nazivom *Rusini/Ukrajinci u hrvatskim zemljama: etape doseljavanja i problem imena* u kojoj autorica donosi pregled doseljavanja Rusina/Ukrajincima u južnoslavenske prostore te iznosi niz zanimljivih pojedinosti o problemima etničkog imena u prošlosti. Posebnu vrijednost predstavlja knjiga etnologa Ljubomira Međešija *Ruska tradicija* koju je objavilo Društvo za rusinski jezik, literaturu i kulturu iz Novog Sada 2007. godine. U njoj se potanko opisuju svadbeni običaji kod Rusina u Panonskoj nizini, njihova usmena književnost i tradicionalna tkanja i rukotvorine. Jednaku važnost imaju i sabrana djela Dušana Drljače *Rusnaci u etnografskih zapisoh* koja je objavljena 2006. godine u kojoj autor dotiče raznorodne teme iz etnografije Rusina. O izgledu rusinske kuće piše Olena Papuga u knjizi *Ruske obisce* objavljenoj 2007. godine, a Ljiljana Radulovački, kustosica iz muzeja u Sremskoj Mitrovici, piše knjigu *Mobe, prela i drugi vidovi okupljanja Rusina u zapadnom Sremu*. Novijeg su datuma i knjige Štefana Hudaka, *Petrovci 85 roki kulturno-prosvjetnej i umjetnickej roboti*, objavljena 2004. godine, potom knjiga *155 godina školstva u Mikluševcima* iz 2006. godine, knjiga Đure Ljikara *Hronika Rusnacoh u Mikloševcoh – 150 roki pod srimskim njebom*, iz 2003. godine te knjiga istoga autora *85 roki kulturnej djijalnosci u Mikloševcoh* iz 2005. godine. U posljednje četiri knjige navode se pojedini aspekti iz svakodnevnog života Rusina u Petrovcima i Mikluševcima. U Vojvodini su izašle i četiri monografije koje obrađuju rusinska naselja ili mjesta u kojima žive Rusini. Takve monografije objavljene su o Šidu (Leona Laboš Hajduk, *Rusnaci u Šidze 1900. – 1950.*, Šid 2010), o Sremskoj Mitrovici (*Rusini u Sremskoj Mitrovici*, Novi Sad 2004), o Bačincima (Irina Papuga, *Osnovna škola Bačinci*, Novi Sad 2008) i o Novom Orahovu (*Rusini u Novom Orahovu*, Novo Orahovo-Novi Sad 2009). Od starijih izdanja važna je knjiga Vladimira Biljnje *Rusini u Vojvodini, prilog izučavanju istorije Rusina Vojvodine (1918.–1945)* u kojoj autor donosi niz interesantnih povijesno-demografsko-sociološko-etnografskih podataka o Rusinima u Bačkoj i Srijemu u razdoblju između dva rata i za vrijeme Drugog svjetskog rata. U *Godišnjaku društva istoričara SAP Vojvodine* iz 1977. godine objavljen je niz radova vezanih za Rusine. Za spomenutu temu iz ovog je zbornika interesantan rad koji je napisao Nikola L. Gaćeša pod naslovom *Rusini između dva svetska rata*. Posebno vrijedan prilog proučavanju rusinske kulture i načina života dan je u knjizi *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina* u kojoj su radovi objavljeni na rusinskom i srpskom., a koja je izašla u Novom Sadu 1971. Iz ovog zbornika treba spomenuti radove Dušana Drljače, jednog od najznamenitijih srpskih proučavatelja rusinskih običaja (ali i poljskih i ukrajinskih), Miljane Radovanović, Brede Vlahović, Janka Olejara, Vlade Kostelnika, Mikole Mušinke, Mihajla Kovača i Janka Sabadoša. U Vukovaru je 1981. godine održano znanstveno savjetovanje, pa je nakon toga objavljen i *Zbornik radova I. znanstvenog savjetovanja Rusina i Ukrajinaca Hrvatske (trojezično*

izdanje). Ovakva bogata izdavačka djelatnost prilično je jedinstvena za jednu tako malu manjinu.

Kratak pregled povijesti doseljavanja Rusina na područje Srijema i Bačke¹

Rusini su se u Ruski Krstur naselili već 1745. godine, a 1751. godine su ondje imali grkokatoličku parohiju. Doselili su iz današnje Slovačke i Mađarske.. Krstur je čitavo vrijeme od doseljavanja Rusina do današnjih dana kulturni i prosvjetni centar Rusina južnoslavenskih prostora. Nešto kasnije su se doselili i u Kucuru (1763.). Uvjet za njihovo naseljavanje u Krstur i Kucuru bio je da su grkokatoličke vjere. Rusini su se u Đurđevo doselili nakon 1848. godine iz Krstura i Kucure. Iseljavanje iz Kucure i Krstura bilo je zapravo uvjetovano velikim siromaštvom, a iseljenici su potjecali iz slojeva seoske sirotinje i bezemljaša. Osim u Bačkoj, Rusini se u 19. stoljeću javljaju i u Srijemu. Tako su Rusini prvo stigli 1803. u Šid, pa 1828. u Berkasovo, zatim 1834. u Bačince, potom u Privinu Glavu, Sremsku Mitrovicu, a 1899. u Bikić Dol. Rusinske obitelji koje su pristigle u Bikić Dol i u Privinu Glavu bile su doseljene direktno iz današnje Ukrajine i istočne Slovačke. Tijekom 19. stoljeća dolazi do nastanjivanja Rusina na području Petrovaca (1834.) i Mikluševaca (1851.). Rusini su se u Petrovce nastanili iz Ruskog Krstura, a nekoliko obitelji se doselilo izravno iz Hornjice (područje istočne Slovačke). Dolazak u Petrovce treba povezati s velikim siromaštvom i prenaseljenosti Ruskog Krstura. Tako su bezemljaši odlazili raditi preko Dunava na imanje grofa Eltza, Hidekutijevo imanje i imanje Paunovićevih. Najmasovnije iseljavanje iz Kucure i Ruskog Krstura bilo je između 1860. i 1890. godine. Prema pregledu koji je načinio Đuro Ljekar vidljivo je da su Rusini u najvećoj mjeri pristizali na područje Hrvatske (dakle u Petrovce i Mikluševce) iz Ruskog Krstura i Kucure, a potom iz ostalih srijemskih mjesta. Početkom 20. stoljeća Rusini iz srijemskih i bačkih sela doseljavaju na područje istočne Slavonije u Andrijevce, Rajevo Selo, Đuriće, Gunju i Piškorevce.

Metodološke napomene

Usprkos tako bogatoj literaturi, pitanje svakodnevnog života² u rusinskim selima

1) O doseljavanju Rusina pisano je mnogo radova. Izbor iz literature: Radovanović, Vlahović 1971: 18-30; Gavrilović 1967: 106-113; Zlodi 2010 (neobjavljena disertacija); Drljača 1971: 59-63; Gavrilović 1958; Ljekar 2009; Drljača 1971: 70-81; Gavrilović 1977: 153-215; Biljnja 1987; Barić 2007: 90-95; Laboš 1979; Ramač, 1989: 55-62; Ramač 1989a: 234-245.

2) Danas je istraživanje svakodnevnog života sastavni dio znanosti kao što su etnologija, demografija, antropologija, sociologija i povijest. Etnološka istraživanja na temu obitelji poduzeo je prvi Antun Radić i u svojem kapitalnom djelu (Radić 1897: 1-88.). Nezaobilazna su djela (na temu obitelji) etnologa Jasne Čapo Žmegač (Čapo Žmegač, et al 1998.; Čapo Žmegač, 1990: 50-61 ; Čapo Žmegač, 1996: 179-196), Dunje Rihtman Auguština (Rihtman Auguština, 1984; Rihtman Auguština 1989: 2683-2687), Vesne Konstantinović-Čulinović (Konstantinović-Čulinović 1972: 213-234; Konstantinović-Čulinović 1983: 151-171), Milovana Gavazzija (Gavazzi 1982: 89-102) i socijalnog antropologa Vere Stein Erlich (Stein Erlich 1971). Ovdje je dan samo manji izbor iz opsežne etnološke literature o obitelji.

zapadnog Srijema (Petrovci i Mikluševci u Vukovarsko-srijemskoj županiji), do današnjih dana nitko nije podrobno obradio. Donekle se toga problema dotaknuo Dušan Drljača istražujući seosku svakodnevicu šezdesetih i sedamdesetih godina na području Mikluševaca i Petrovaca. Etnolozi, antropolozi, a u posljednje vrijeme i povjesničari, koriste metodu oralne povijesti u svojim istraživanjima³. Ova je metoda u Hrvatskoj znanstveno korištena od kraja 19. stoljeća kada je Antun Radić objavio svoju *Osnovu*. Na temelju ove metode, koristeći dostupnu literaturu i arhivske izvore u Hrvatskoj akademiji znanosti umjetnosti i Institutu za etnologiju i folkloristiku pokušao sam što je moguće vjernije prikazati svakodnevni život Rusina u selima Petrovci i Mikluševci te u naseljima gdje Rusini čine manjinu (Gunja, Piškorevci, Rajevo Selo i Đurići). Intervjui su obavljeni u nabrojnih šest naselja s dvadeset i dvije osobe.⁴ Od toga je s osam kazivača razgovarano u Petrovcima, osam u Mikluševcima, jednim u Rajevu Selu, jednim u Gunji, jednim u Đurićima i s troje u Piškorevcima. Pitanja koja su kazivačima postavljana bila su temeljena na istraživanju koje je vodila Suzana Leček istražujući seljačke obitelji u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Leček 1999: 231-246; Leček 2000: 25-47; Leček 2001: 149-154; Leček 2003). Prvi dio pitanja se odnosio na obitelj i odnose unutar obitelji te na običaje prilikom rođenja djeteta, vjenčanja i smrti, a drugi na rad na zemlji, diobe zemlje, trgovinu, obrt, sluge... Svakom kazivaču postavljano je više pitanja s tim da su neki kazivači sami kazivali svoje životne priče bez postavljanja pitanja i potpitanja⁵.

3) Usmena povijest, kao oblik povijesno-istraživačke prakse, može se definirati kao bilježenje, čuvanje i interpretacija povijesnih informacija utemeljenih na osobnim iskustvima i mišljenjima govornika, tj. kao postupak smišljenog audio ili audio-vizualnog bilježenja osobnih događaja ili iskustava. (Vidi najbolje tekstove Grele 2006: 43-105; Hoffman, M.A., Hoffman, S. 2006: 275-297; Maze 2006: 237-272; Sharpless 2006: 19-43; Smith 2006: 411-425; Silverman 2006; White 2003: 33-54; White 2004: 621-635; Dukovski 2002: 155-162; Portelli 2007: 147-158; What is Oral History. // History Matters: The U.S. Survey Course on the Web, 31. March 2006, dostupno na <http://historymatters.gmu.edu/mse/oral/what.html>).

4) Kazivači: Đ. H., r. 1924.g., Petrovci; M. N., r. 1935. g., Ruski Krstur (sada Petrovci); J. E., r. 1941. g., Petrovci; E. N., r. 1933. g., Petrovci; M. T., r. 1930.g., Petrovci; J. Č., r. 1931.g., Petrovci; I. J., r. E., r. 1929.g., Petrovci; O. P., r. 1940.g., Petrovci; V. J., r. 1929.g., Mikluševci; A. J., r. B., r. 1932.g., Mikluševci; M. Lj., r. Š., r. 1924.g., Bačinci (sada Mikluševci); M. H., r. 1935.g., Mikluševci; H. H., r. 1937.g., Mikluševci; M. B., r. H., r. 1932.g., Mikluševci; A. Lj., r. 1935.g., Mikluševci; L. Lj., r. E., r. 1936.g., Bačinci (sada Mikluševci); A. H., r. K., r. 1929.g., Berkasovo (sada Rajevo Selo); M. L., r. R., r. 1922.g., Petrovci (sada Gunja); E. N., r. 1920.g., Ruski Krstur (sada Đurići); P. S., r. 1928.g., Piškorevci; S. H., r. M., r. 1927.g., Piškorevci; V. H., r. 1927.g., Piškorevci. Ovom se prilikom zahvaljujem i gospodinu Đuri Ljickaru koji mi je osigurao sagovornike u Mikluševcima, gospodinu Zvonku Kostelniku i Peri Kišu koji su mi osigurali sagovornike u Petrovcima, gospodinu Zvonimiru Hrubenji koji mi je osigurao sagovornike u Rajevu Selu, Gunji i Đurićima i gospodinu Mihajlu Pankoviću koji mi je osigurao sagovornike u Piškorevcima. Za nabavljenu literaturu se zahvaljujem gospodinu Đuri Ljickaru, gospodinu Gabrijelu Takaču, gospodinu Vinku Zidariću, gospođi Irini Papuga, gospođi Ireni Kolbas, gospodinu Miroslavu Keveždiju i gospodinu Đuri Vinaju. Za sugestije i primjedbe nakon pisanja teksta zahvaljujem se gospođi Ireni Kolbas iz Etnografskog muzeja u Zagrebu, dr. sc. Jakši Primorcu iz Hrvatske akademije znanosti umjetnosti, Odjela za etnologiju i gospodinu Đuri Ljickaru iz Mikluševaca.

5) Pitanja koja su postavljana kazivačima bila su ova: struktura obitelji; zadruge i život u zadrugama; kako su se dijelile zadruge (složene obitelji); privremene složene obitelji (mladi par koji će se uskoro odijeliti u vlastitu obitelj) i odijeljivanje; što su radile snahe; planiranje obiteljske strategije (što su radili stariji sinovi, što mlađi sinovi, što kćeri); koje su bile

O doseljavanju i preseljavanju

Većina obitelji je u Petrovce i Mikluševce doselila iz Ruskog Krstura i Kucure. Doseljavanja u ta dva sela, kao što je spomenuto, započela su u prvoj polovici 19. stoljeća. U ostala sela u istočnoj Slavoniji, Rusini su dolazili krajem 19. ili početkom 20. stoljeća.

Đ. H. iz Petrovaca priča kako je otac njegove supruge u Petrovce doselio 1924. godine iz Ruskog Krstura. Kaže kako je u Ruskom Krsturu prodao jedno jutro zemlje, a kako je u Petrovcima za taj novac mogao u to vrijeme kupiti dva jutra. Tako je bilo i sa drugim seljacima. M. N. iz Petrovaca rođen je 1935. godine u Ruskom Krsturu. On se sjeća dana kada je stigao u Petrovce.

»U Krsturu je bilo 7000 Rusina. Tata je bio sluga kod Švabe. Bio je bačvar. Tata je prodao 2-3 jutra zemlje u Krsturu i mi smo 1940. došli 14. listopada na kirbaj u Petrovce.« M. Lj. rođena Š. rodila se u Bačincima u Srijemu. *»Godine 1928. doselili smo u Mikluševce. Otac je bio kolar, pa je tu radio. Bilo je u Mikluševcima puno posla.«*

L. Lj., rođena E. iz Mikluševaca rođena je također u Bačincima u Srijemu. Njezini su doselili kad je ona imala tri godine (1939.), a razlog doseljenja bio je taj što je majka rodom bila iz Mikluševaca. A. H. rođena K. iz Rajeve Sela, rođena u Berkasovu, veli kako su njezin svekar i njegov otac došli u Rajevo Selo oko 1902./1903. godine iz Bačke. Navodno su odmah kupili oko 40 jutara zemlje koja nije bila tako

vremenske granice djetinjstva (da li 15 godina, kada su muški i ženske mogli obavljati sve seoske poslove); što je sve odlučivala glava obitelji (starješina); broj djece u obitelji i rađanje djece; da li je bilo pobačaja ili kontroliranja začeca u obitelji; prvi poslovi koje su djeca obavljala (pranje, hranjenje goveda, pilića, kuhanje, pasenje stoke); poduka muške/ženske djece poslovima; dječje igre;); pravi poslovi; rad djece izvan vlastitog domaćinstva; školovanje u seoskoj obitelji; zanati; nepotpune obitelji (bez oca ili majke); odnos očevi-djeca; fizičko kašnjanje djece; iskazivanje bliskosti između roditelja i djeteta (načini); odnos starije i mlađe braće; djetetova smrt; odnos staraca i djece; dječja zarada; druženje mladića i djevojaka (na koji način, na kojim mjestima); prosidba i vjenčanje, vrijeme stupanja u brak; proštenja; upoznavanje parova; prela; društveni život (kulturno-umjetnička društva u selu); izbor bračnog partnera (sloboda izbora ili ne); faktori koji su odlučivali o izboru bračnog partnera (imovina, potreba za radnikom i društvena mreža (obitelji koje su se bolje slagale); tko se nije ženio; miraz; udovice i ponovno udavanje; stari u seljačkoj obitelji; tko je bio autoritet u seljačkoj obitelji; izbor s kojim djetetom živjeti u starosti; što su radili starci; smrt aktivnog člana gospodarstva; bolesti od kojih se umiralo; smrt i običaji kod smrti; alkoholizam; emigracija i kolonizacija; crkveni običaji; politički pogledi u obitelji; korištenje slobodnog vremena; higijena; diobe zemlje prilikom nasljeđivanja (ženske obitelji, obitelji s muškom i ženskom djetecom i muške obitelji, odnos pri nasljeđivanju starijih i mlađih sinova i isplaćivanje); oporuke i darovni ugovori; prodaja viška proizvoda sa zemlje; kupovina zemlje od zarađenog novca; radovi izvan vlastitog gospodarstva (kirijašenje, nadničarenje, težaci), kamo su sve odlazili seljaci na rad; kakve su sve oblike nadnice dobivali seljaci; sluge u kući; podjela muških i ženskih poslova; posuđivanje novca od lihvara; za što se sve koristio novac; trgovine u selu; trgovina na daleko- razmjene proizvoda; s čime se sve trgovalo; da li se nosilo proizvode po kućama; lokalni obrtnici i obrt kao dodatna zarada; obližnji ciglane, rudnici, tvornice, kamenolomi i druga mjesta koja su zapošljavala lokalno stanovništvo; vino i prodaja vina te preprodavači vina; sajmovi na selu i gradu; što se sijalo na zemlji; što se jelo; rad u šumi; stočarstvo; ovisnost o vremenu, što se događalo ako je žetva podbacila; rad nedjeljom; rad zimi; konoplja i odijevanje (cipele, odjeća, narodno ruho.

visoke kvalitete kao ona u Ruskom Krsturu. Posebno je zanimljiva životna priča E. N. iz Đurića kod Račinovaca uz samu granicu sa Srbijom. On se sjeća kako je sa deset godina, 1930. godine, otišao iz rodnog Ruskog Krstura u Rajevo Selo.

»Išli smo pješice. Tjerali smo goveda ja i otac. Krenuli smo u nedjelju u 12 sati i u Rajevo Selo smo došli u srijedu u 12 sati. Išli smo i po noći i po danu. Samo smo jednu noć prenoćili u Petrovcima, a onda smo dalje nastavili za Rajevo Selo. Ondje smo radili zemlju u arendu. Stanovali smo kod Eslara. Ali, starom se nije sviđalo, pa smo otišli u Brčko. I tamo smo imali krave i zemlju. Bili smo u Bosni sedam godina. Vlasnici zemlje na kojoj smo radili bili su iz Kerestura. Tata se pogađao na godinu. Pred Drugi rat smo se prebacili iz Bosne. Nije bilo tamo puno Rusina. Otišli smo u Đuriće. Tamo se tata bavio mlijekom, a ja zidarijom. Tek nakon Drugog rata sam sagradio kuću.«

P. S.⁶ iz Piškorevaca kod Đakova kazuje kako je njegov djed doselio u Piškorevce 1904. godine iz Ruskog Krstura.

»Dida je bio kod nekog Švabe čoban u Krsturu. Imao je devetero djece i jedno jutro zemlje (četiri sina i pet kćeri). Nakon dolaska u Piškorevce digao je kredit kod Mljekarske zadruge i kupio sve najpotrebnije. U Piškorevcima je do 1914. godine uspio zaraditi 18 jutara zemlje. Zemlja je bila obrasla u trnje i nisko raslinje, ali je on ubrzo sve iskrčio i pripremio za sjetvu.«

Iz iskaza je vidljivo kako su razlozi doseljavanja bili prenapučenost, nedostatak zemlje i nemogućnost zarade u Bačkoj.

O odnosima u obitelji i brojnosti obitelji

Rusinske obitelji između dva svjetska rata često su, prema iskazima mojih kazivača, bile mnogobrojnije od obitelji njihovih susjeda Hrvata. Dakako, te obitelji nisu više bile toliko mnogobrojne kao obitelji prvih doseljenika u 19. stoljeću. Međutim, za Rusine, kao i za ostale etničke grupe u tadašnjem Srijemu i istočnoj Slavoniji vrijedilo je pravilo da se na čelu proširene obitelji nalazi kućegospodar (*gazda, rus.*)⁷ koji je, kako piše Jasna Čapo Žmegač, vodio računa o svim članovima proširene obitelji, dok je njegova žena vodila nadzor nad ženskih članovima. Kućegospodar imao je brojne, uglavnom organizacijsko–upravljačke dužnosti koje su se ticale muškaraca i raspodjele poslova. Brinuo se o prodaji viškova, kupnji za kuću potrebnih stvari, odlazio je na sajmove i predstavljao kuću na seoskim zborovima i pred svjetovnim i crkvenim vlastima. Kućegospodar je zbog svoje funkcije imao najbolji ležaj, za stolom je sjedio na istaknutom mjestu, on je počinjao prvi jesti i piti, dobivao je najčešće i najbolje

6) O djedu P. S. i njegovu doseljavanju u Piškorevce vidi i u: Ljekar, *Neka se ne zaboravi*, 72.

7) Kao primjer kućegospodara u jednoj hrvatskoj obitelji navodim Ilije Gašparovića iz Štitara. M. Vodopija koji je istraživao ovu zadrugu piše kako je Ilija imao potpuni autoritet u odnosu na druge članove obitelji. »Njegov apsolutni autoritet u odnosu na ostale zadrugare nije, međutim, bio puki 'L'etat c'est moi' niti rezultat nekih posebnih okolnosti ili tradicije. To je bila aristokracija u etimološkom smislu te riječi (vladavina najboljih). Niti jedan od mojih sugovornika nije imao prigovora na njega.« (IEF, M. Vodopija, *Dvije posljednje štitarske zadruge*, rkp. 1202/1986, 15).

jelo, primao je goste, a obnašao je ceremonijalne dužnosti u vrijeme blagdana (Čapo Žmegač et al. 1998: 262). Žene su bile uključene u sve poslove, ali one uglavnom nisu imale pravo odlučivati.⁸ Bez obzira na ženinu starost ona je u patrijarhalnom društvu, kakvo je rusinsko društvo u prvoj polovici dvadesetog stoljeća uglavnom bilo, imala relativno loš položaj u zajednici, pa je i kao majka i baka imala prilično nizak rang (Stein-Erlich 1971:71). Na čelu ženskog dijela obitelji nalazila se gazdarica, kućegospodarica. Kućegospodarica je obično bivala najstarija žena u obitelji (uglavnom kućegospodareva supruga). U najlošijoj poziciji su bile mlade snahe koje su dolazile u kuću koje su npr. u okolici Županje morale ljubiti ruku svekru i djeveru (Stein-Erlich 1971: 211). Mlade snahe su obavljale pomoćne poslove kao što su mečenje, donošenje vode, posluživanje kod stola. Brinule su se i o higijeni i o izgledu svekra i djevera. Dakle, i rusinska je obitelj najčešće bila virilokalna, što bi značilo da su muškarci i nakon ženidbe ostajali u roditeljskoj kući (barem dok se ne ostvare uvjeti da se odijele), a žene samo do udaje. Primjeri ukxorilokalnoga stanovanja, odnosno prelaska muškarca u ženinu kuću, mnogo su rjeđi i predstavljaju iznimke, a ne pravilo. Dakako, u razdoblju između dva rata bilo je i primjera gdje su se muškarci priženili u ženinu kuću. Žene su u Slavoniji i Srijemu vrlo često, kako piše Jasna Čapo Žmegač svoju samosvijest fundirale na mirazu i naslijeđu, pa su time i u navedenom razdoblju ponekad promućurnije od muškaraca te su postigle ravnopravnost u kući, a ponekad i superiornost (Čapo Žmegač et al 1998: 257).

O položaju kućegospodara u rusinskoj obitelji progovaraju i moji kazivači.

»*To vam je kao direktor u poduzeću*«, kazuje P. S.

P. S. kaže kako su Šokci (Hrvati) u Piškorevcima imali zadruga u kojima ih je bilo i po šezdeset skupa. Proširene su se obitelji kod Rusina očuvale sve do Prvog svjetskog rata.⁹ Kao primjer Dušan Drljača navodi proširenu obitelj od dvadeset članova u selu Bikić u kojoj je otac živio sa četiri oženjena sina tako da je obitelj brojila čak dvadeset članova (Drljača 1971a: 76). Nakon Prvog svjetskog rata Rusini su živjeli u manjim zajednicama od prijeratnih proširenih obitelji. Tako su kod Đ. H. iz Petrovaca skupa živjeli djed, baka, otac i mati, a do 1926. i tri očeva brata. Djed je 1926. godine sve podijelio na četiri dijela, a otac Đ. H. je ostao živjeti u kući. Jednom su stricu baka i djed kupili kuću, drugi je otišao kod starca (dakle kod punca), a treći je otišao u Šid. Djed je imao oko 50 jutara zemlje, pa mu nije bio problem sve podijeliti na četiri

8) Kako žene nisu bile ni na koji način pošteđene teških fizičkih poslova vidljivo je u šokačkoj štitarskoj zadruzi Adami (Gašparovići). Tako su oranje, drljanje, sijanje pšenice, košnju, žetvu (vezanje u snopove), održavanje goveda, konja, ovaca, pčela i obrezivanje vinograda obavljali muškarci, a sijanje kukuruza, žetvu kukuruzovine (žanju), mužnju goveda i održavanje bašče žene. Svi zajedno su okopavali, brali kukuruz i održavali vinograd, a u mobu su zvali oko dubrenja i žetve. (IEF, rkp. 1202/1986, M. Vodopija, *Dvije posljednje štitarske zadruge*, 13).

9) Hrvati su bili isto tako u zadrugama i u njima su se ponegdje održali i znatno duže od Rusina. Kao primjer donosim zadrugu Veliki Đureni u Štitaru kojima je pravo prezime Vincetić. »Zadruga je 1973. brojila 12 članova u tri generacije (četiri brata, žene trojice od njih, sin i snaha najmlađeg brata i njihova djeca). Radi se o neozadruzi. To znači da se ne radi o ostatku nekadašnje zadruge, nego o nekadašnjoj individualnoj obitelji koja je prerasla u veću zajednicu.« (IEF, rkp. 1202/1986, M. Vodopija, *Dvije posljednje štitarske zadruge*, 3).

dijela. Kao razlog odlaska očeve braće Đ. H. navodi činjenicu da su odnosi između babe i snaha bili loši. Iako su otac i majka najviše radili na njivi, kućegospodar bio je i dalje djed, a prema sjećanju Đ. H., boravio je stalno u vinogradu koji je bio velik oko 400 hvati.

»Tata je radio poljoprivredu, a djeda se slušalo jer je bio najstariji. Baka je bila gazdarica – kuvarica«, kako veli Đ. H.

J. E. iz Petrovaca prisjeća se tragedije svoje obitelji u kojoj je poginuo u ratu njegov otac, kućegospodar. Njegov je otac nestao u ratu 1942. godine kao domobran u Bosni.

»Mama je ostala udovica i nije se ponovo udavala.«

J. Č. kaže kako je bilo uobičajeno da se nitko iz obitelji ne odvajava dok kućegospodar (otac) ne sagradi svakome kuću. Stariji sinovi su dobivali kuće, a najmlađi je trebao ostati s majkom i ocem. V. J. iz Mikluševaca rodio se u zajednici u kojoj su živjeli baka, djed, mama i tata te je imao još dvije sestre i brata. Djed je imao sveukupno osmero djece, ali ih je šestero umrlo još u najmlađoj dobi. Očeva sestra je umrla s trideset godina, a otac se nesretnim slučajem utopio 1942. godine. Kad je djed umro, nakon Drugog svjetskog rata, kućegospodarica je postala majka, budući da je baka bila polupismena. Ipak, sve račune je vodio V. J., a majka je držala samo novčanik. Da je majka kućegospodarica nije rijedak slučaj. Tako je bilo i kod M. H. iz Mikluševaca čijeg su oca ubili partizani. Nakon njegove smrti majka je sve četvero djece rasporedila na poslove. Posebno veliku zajednicu predstavljala je porodica M. B. rođene H..

»Rodila sam se u velikoj obitelji. Pet sinova koji su svi živjeli zajedno godinama i koji su skupa imali petnaestero djece (sedam ženskih i osam muških). Djed je poginuo na Karpatima 1918. godine u Prvom svjetskom ratu, pa je baka ostala udovica s pet sinova. Kasnije se proširena zajednica raspala. Najmlađi sin je ostao s bakom. Baka je još dok smo svi bili skupa svakom sinu kada se ženio dala po šest jutara zemlje, a sa deset jutara koje je sebi zadržala hranila je čitavu obitelj. Nisu se htjeli razići zato što ih je baka hranila, a svatko je sebi stavljao novac u džep.«

Tako je baka u ovoj velikoj obitelji bila kućegospodar. P. S. se prisjeća kako je djed bio kućegospodar.

»Dida nam je naređivao da krave dojimo i da radimo i ženske poslove. Radili smo kako je dida rekao.«

O modernim odnosima u obitelji govori S. H.. Kod nje su otac i majka imali ravnopravan odnos.

»Tata je bio dobar, a mama je vodila domaćinstvo i davala je prijedloge. Tata je prihvaćao to što je mama predložila.«

Iz iskaza je vidljivo kako su u kućegospodari najčešće bili najstariji muški članovi obitelji, ili mlađi muški članovi kojima su njihovi očevi prepustili ulogu kućegospodara. Uslijed tragičnih događaja ili bolesti, muškarce su mogle zamijeniti žene koje su postajale kućegospodarice. Iako su takvi slučajevi bili rijetki, Rusini su jednako poštovali i kućegospodarice kao i kućegospodare.

O rađanju djece i odnosu djece i roditelja o školovanju i o dječjim poslovima

Žene su početkom dvadesetog stoljeća, kako piše Jasna Čapo Žmegač, rađale stojeći, klečeći, čučajući, sjedeći između dvaju stolaca ili ležeći, većinom uz pomoć starije suseljanke (babice), ali i same. Vrlo rijetko je samom porodu prisustvovao djetetov otac. Rodilju poslije poroda posjećuje kuma i druge žene, noseći joj hranu (Čapo Žmegač et al. 1998: 153-154). Obred krštenja obavlja se odmah sljedeći dan, a ime djetetu određuju roditelji. Ime se daje po svecu, ukoliko se dijete rodilo na praznik. Kumovi su obično bili muž i žena. Isti su kumovi za svu djecu u obitelji, što kod Srba nije običaj. Rijetki su slučajevi da Rusini za kumove imaju pripadnike druge nacije (Drljača 1971a: 77; Drljača 1973: 67).

O rađanju djece i prvoj godini krajem 19. stoljeća kod Šokaca u okolici Županje piše Šimo Varnica: »Trefi se dosta put da žena rodi mrtvo dite, a zašto rodi mrtvo to neće ni jedna da kaže. Ja baš nisam ništa činila ni radila, pa sam eto ope mrtvo rodila. Naše šokice žene svaka svoje dite doji, tj. ni je nijedna žena tuđe dite odrojila. Koja je žena samica a ima dite pri sisi, kad ide u polje na posao, onda ponese sa sobom kolipku i dite, kad se dite razjauče, onda ga malo zabavi, dade mu sise, uspava ga i opet radi; koja je mogućnija (bogatija) ta sebi najde kaku curu koja joj zabavlja dite, tu curu zovemo dadilja.«¹⁰

O rađanju djece, djetinjstvu i dječjim smrtima govore i rusinski kazivači. Prilikom rođenja muškog djeteta Rusini su imali običaj reći: »Evo ci ocec išće jeden kočijaš.« (Evo ti tata, još jedan kočijaš.) Prema iskazima kazivača ne možemo zaključiti da su Rusini u prvoj polovici dvadesetog stoljeća manje cijenili žensku djecu što je karakteristično za patrijarhalne sredine. Đ. H. iz Petrovaca se prisjeća kako je u selu dvadesetih godina dvadesetog stoljeća postojala babica. Babice Frnce prisjeća se P. S. iz Piškorevaca. Ipak, unatoč tome što je u selu postojala babica, dječje smrti bile su uobičajene.

Neku su djecu majke abortirale. O tome je iskaze dobila Vera Stein-Erlich. Iskaz iz Županje svjedoči o takvom postupku: »To žene rade s kojekakvim 'babama' koje taj posao 'umiju'. Abortusi se vrše, ali javnost za to ne zna, ili se pomno krije. Protiv regulacije poroda djeluju: muž se uvijek opire vršenju abortusa, a onda i neznanje a također mnogo i crkveni utjecaj po kojem se to smatra grijehom. Crkva suzbija 'bijelu kugu'; protiv nje govori se u crkvama, a zatim su i mnoge žene stradale od nje, jer su pobačaje vršile većinom neiskusne žene bez potrebne spremlje i uvijek na primitivan način. Često dolazi do sepse i raznih teških unutarnjih oboljenja i katastrofa. To se po selu samo šapuće, ali od vlasti se pomno krije.« (Stein-Erlich 1971: 273). Na području Slavonije početkom dvadesetog stoljeća bila je prisutna bijela kuga. To je, kao što sam već napomenuo, bilo karakteristično za Hrvatice. Naime, prema iskazima kazivača Hrvatice-Šokice nisu željele rađati mnogo djece. P. S. iz Piškorevaca se prisjeća kako su Šokci uvijek imali manje djece od Rusina i Slovaka.¹¹ Razlog tome, kako

10) HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898., Gradište kod Županje*, 82-83.

11) Zanimljiv je iskaz koji je dobila Vera Stein-Erlich iz kotara Valpovo: »Seljaci ne osuđuju neplodne

sam govori, leži u tome što su šokačke obitelji željele sačuvati zemlju bez dijeljenja. Najveća je nesreća bila ukoliko bi im to jedino dijete umrlo.¹² U županjskom kraju Nada Sremec je pribilježila iskaze Hrvatica: »Grij je, kažu, (misli se na pobačaj) a zar ni grij rodit desetero pa ni za jedno kruva nemaš, već gledaš kako rastu za lopove i propalice... Nisam ja nerazumna, koja neće narodit dice, pa posle kako im Bog da. Već sam ja mater prava mater.« (Čapo Žmegač et al 1998: 267).

Žene su abortuse radile gušćim perima, iglama za pletenje, korijenjem sljeza, vretenima, čajevima od vrbove kore, parenjem, masiranjem i sličnim. Ana Juhas kazuje kako su žene iglama radile abortuse i kako su u nehygijenskim uvjetima znale dobiti otrovanje i umrijeti.

»Žene su ubijale decu kada su muški odlazili od kuće ili u rat, a one su ostale trudne.«

Djeca su znala umirati odmah nakon poroda i nakon Drugog svjetskog rata. S. H., rođena M. iz Piškorevaca kazuje kako su mala djeca često umirala.

»Stari su ljudi govorili kao da se crijep razbio kada bi umrlo neko dijete.« Tako M. T. kaže kako mu je dijete umrlo sa tri ili četiri dana od tetanusa.

»Makaze kojima je babica presekla pupkovinu bile su za vunu.«

Đ. H. se prisjeća:

»Ja sam imao sestru blizanku. Bila je lepa, a ja bio krcov (slabašan, nerazvijen, op.a.). Ona je umrla sa godinu. Zabolila je glava, dobila temperaturu. Onda su babe lečile. Ima sveta voda i donese se kući. Kad zabolji glava, ureko je neko. Tako je kod nas došla neka žena. Ona je rekla kako je sestra lepa, a nije dobro reći kako si lepo dete, već treba pljunuti na njega i reći gad jedan. Ta ženska koja ju je urekla bila je povraćena. Prvo ju je mama odbila od cice, a onda ju je vratila. Koga bi ona urekla, on bi umro.«

Djeca su umirala i u kasnijoj dobi. Smrt djece u kasnijoj dobi bila je težak udarac za roditelje. Tako je polusestra A. Lj. iz Mikluševaca umrla sa 16 godina od tifusa. A. Lj. priča kako je on s njom spavao, ali kako nije dobio tifus. P. S. iz Piškorevaca imao je brata Šimuna koji je umro od sklopca – dječje bolesti (radilo se o dječjoj bolesti kod kpoje su usta kod djeteta poplavila, dijete se ukočilo i samo je mali broj bolesnih preživio, op.a.). Majka je nakon toga obukla crninu i nije ju nikako skidala do smrti. Veli da su djeca znala umirati i od loše vode. A. H. iz Rajeva Sela izgubila je vlastito dijete nesretnim slučajem.

»Umirala su djeca od šarlaha, ali moje je bilo zdravo, a umrlo je s dvije godine i

žene. Dapače, ako obudove takve se žene brzo udaju, jer seljak treba ženu i radnu snagu – a pri tom se ne treba bojati da će imati djece. Imanje će ostati na okupu.« (Stein-Erlich 1971: 282).

12) Šimo Varnica o broju djece kod Šokaca piše: »Jako je malo svita koji voli što ima dice. Danas svatko kaže blago nomu tko ji nema. Baš koji čovik i žena nemau svojega nikog a imadu veliki imetak a još su sami nji dvoj u kući, te nikog te nikog mož čut da kažu da bi volili da imadu dice, osobito kad udaru s kimgod u razgovor kako će njiovo dobro, kako će njiov imetak dopas komuli kakoli, onda kažu da bi volili da imadu svoju omladinu.« (HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898.*, Gradište kod Županje, 80-81).

dva mjeseca. Pofurila ga je baka s vrućom vodom. Išli smo doktoru u Brčko i doktor je dao krivu injekciju (penicilin), pa je dijete umrlo. Nisam ni rekla ni pomislila da joj predbacim (baki, op.a.). Predbacivao bi joj svekar kada bi se posvađali. Bilo mi je jako teško jer sam imala dvije curice, a on je bio dečko.»

Malena djeca su se uglavnom hranila majčinim mlijekom. Međutim, u Petrovcima, kako govori J. Č., ukoliko neka žena nije imala mlijeka vodila je dijete »*Ciganki babi Dragi iz Starih Jankovaca koja je dojila djecu*«.

U Petrovcima, kako tvrdi Đ. H., rusinska i srpska djeca nisu se zajedno igrala.

»Jedna Srpkinja je dolazila do nas i igrala se s nama, ali to nije bilo uobičajeno.«

Srijemski i slavonski Rusini uglavnom su školovali svoju djecu. Uz školu većina djece obavljala je i lakše ili teže fizičke poslove. Škole su u ova dva sela s rusinskom većinom u Hrvatskoj postojale već od 19. stoljeća. Za razliku od nekih drugih vjerskih i etničkih skupina ovdje nije bilo razlika u školovanju između ženske i muške djece (Drljača 1971a: 75).¹³ Šimo Varnica piše o dječjem radu i školovanju djece Hrvata krajem 19. stoljeća: »Muška dica idu u službu od devet ili deset godina koja su sirotinja i to idu pa kod drugog čuvaju marvu, a niki otac i mati dadu svojega sina na zanat ili u škole, ženska dica ne idu u službu, nego ima i ženski koje idu u škole, tj. u gimnazije itd.«¹⁴

Isto je važno i za Rusine. O tome svjedoče iskazi informatora. Đ. H. se prisjeća kako su djeca završila pet razreda osnovne škole i potom odlazila na njivu s roditeljima. A. Lj. opisuje kako je izgledalo njegovo školovanje:

»Išli smo u školu od devet sati. Prvo si morao svinje oterati na pašu, pa u školu, a posle podne smo od dva sata terali krave na pašu i od četiri opet škola. Onda su nas bile pune škole, a ne kao sada...«

M. T. veli kako su mlađa godišta pred Drugi svjetski rat išla i u šesti razred (tzv. opetovnicu). H. H. iz Mikluševaca prisjeća se kako su je roditelji tjerali da ide u školu. »*Mama mi je rekla ajde na njivu da vidiš kako je to teško, pa ćeš onda radije u školu. Ali ja nisam tela u školu, radije sam bila na njivi.*«

Režim u školi opisuje P. S. iz Piškorevaca:

»Završio sam četiri razreda za stare Jugoslavije. Kad je učiteljica ušla morali smo reći Hvaljen Isus! Trebali smo moliti Oče naš, a onda je nastava počinjala. Učiteljica nas je tukla po turu ili smo dobivali packe, a znala nas je slati u čošak. Kad je nastava završila izašli bi iz škole. Svaka se ulica postrojila na dvorištu i onda smo uredno išli doma.«

A. J. iz Mikluševaca kazuje kako je za vrijeme rata u Ruskom Krsturu pohađala gimnaziju.

13) Stevan Brakus koji piše o običajima Srba iz Trpinje krajem 19. stoljeća zapisao je: »Ljudi daju dosta nerado djecu u školu; žensku djecu ostavljaju često kod kuće, da pomognu (kao što oni kažu) materi kod kuće, ili da čuvaju mlađu braću i sestre. Još i danas ima mnogo ljudi koji ne znaju čitati, ni pisati; to su većinom stariji ljudi, dok noviji naraštaji su većinom vješti čitanju i pisanju.« (HAZU, SZ 70, Odsjek za etnologiju, Stevan Brakus, *Trpinja*, s.a, 8.)

14) HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898., Gradište kod Županje*, 85.

»U vreme kada se linija povlačila mi smo morali u Bačku. (događa se u vrijeme probijanja Srijemskog fronta kada je oko 300 Mikluševčana bilo u izbjeglištu u današnjem Kruščiću, selu nedaleko od Ruskog Krstura, op.a.). Sa nama je bio učitelj Joakim Kostelnik iz Mikluševaca. On nas je većinu upisao u gimnaziju u Ruskom Krsturu. Za dva meseca gimnazije mi smo dobili svedodžbe za dva razreda. Mi školarci smo ostali (ostali su samo tri mjeseca, do 12. travnja 1945. godine kada je probijen Srijemski front, op.a.) u Vojvodini i onde sam završila šest razreda gimnazije. Posle nisu imali meni da plate, pa sam ostala u selu. A oni koji su imali išli su dalje u Novi Sad, Sremsku Mitrovicu, Beograd. Muški su išli u obučarske škole i u Borovo i Apatin.«

Đ. H. veli kako su samo dvojica od njegova godišta (1924.) išla u gimnaziju u Vukovar, a jedan je išao u Ilok u Poljoprivrednu školu. Oni su ondje morali biti na stanu kao podstanari. A. Lj. iz Mikluševaca se prisjeća kako su se njegova braća školovala. Jedan se brat školovao u Poljoprivrednoj školi u Požegi, drugi u Šidu za krojača, a treći u Čakovcima za kovača. S. H. iz Piškorevaca kaže kako je njezin otac bio kovač i kako je putovao po pustarama. Tako se S. H. školovala na nekoliko mjesta.

»Prva četiri razreda završila sam u Piškorevcima, potom sam se školovala u Čepinu, pa u Vuki na pustari. Tata je bio jako vrijedan pa nas je sve školovao.«

S. H. je uz njegovu pomoć završila Učiteljsku školu u Osijeku. Stanovala je kod grkokatoličkih sestara u Osijeku. Dok je stanovala u Čepinu odlazila je u Osijek s mljekarom i on ju je ostavio u gradu u školi, a kasnije se vraćala vlakom. J. Č. je išao u gimnaziju u Ruski Krstur, a nakon toga je pohađao i muzičku školu u Varaždinu. Iz iskaza je vidljivo koliko je zapravo malo ljudi ozbiljno shvaćalo školovanje. Rusinima je očito bilo stalo da se djeca školuju, ali samo do određene mjere. Dakle, nije bilo potrebno da se školuju više od četvrtog (eventualno petog ili šestog) razreda. Njihovo daljnje školovanje ovisilo je o financijskim prilikama u obitelji i brojnosti obitelji. Ukoliko je obitelj bila brojna postojala je mogućnost da zbog nedostatka materijalnih sredstava i nadareni učenici ne nastavljaju školu. S druge strane, ukoliko je obitelj bila malobrojna, postojala je potreba za radnom snagom na imanju, pa je svaki daljnji odlazak u školu (pogotovo u neko dalje mjesto) ponajčešće bio nezamisliv. Oni koji nisu imali zemlju zalagali su se da njihova djeca nastave školovanje u nekoj strukovnoj školi ili da izuče za šegerta jer im je to garantiralo daljnju egzistenciju. Eklatantni su primjeri poput S. H. koja je završila višu učiteljsku i bila učiteljica što je i danas vidljivo u njezinom načinu života koji se značajno razlikuje od iskaza kojih preostalih informatora.

Djeca su usprkos polaženju škole morala raditi, a radne su se obaveze povećale nakon prestanka polaženja škole. Kod djevojčica je *baršonj* (crna vrpca s kojom su djevojke vezivale kosu), kojim se vezivala kosa od dvanaeste godine, bio znak određene zrelosti i spremnosti za napornije i odgovornije poslove (Drljača 1971 a: 77). Dječaci su te poslove morali obavljati i ranije. E. N. se prisjeća kako nije trebao prije 10 ili 11 godine ići na rad. Kako su imali malo zemlje E. N. je išao u nadnicu drugima kopati. I. J. rođena E. govori kako je počela kopati od drugog razreda.

»Deda mi je pomagao. Ti idi napred, a ja ću ti pomoći. Malo po malo, a ako ne naučiš, nećeš se moći udati, govorio je deda.«

A. H., rođena K. prisjeća se kako je morala raditi od 13. godine.

»Iza škole sam počela okopavati vinograd, kosila sam djetelinu, grahoricu i sve sam radila sa djedom.«

S. H. rođena M., čiji je otac radio u pustarama kao kovač, išla je još od najranije dobi čuvati konja. V. J. iz Mikluševaca čuvao je krave od svoje desete godine, a kada mu je bilo 13 godina izgubio je oca. Poslije toga događaja, uslijed nedostatka radne snage, V. J. je trebao još više raditi nego li je to bilo uobičajeno.

»Nakon toga (očeve smrti, op.a.), trebao sam orati i drljati s konjima.«

M. L., rođena R. u Petrovcima, sada u Gunji, prisjeća se kako od trećeg razreda išla pljeviti žito i kukuruze kopati. Bilo je i onih koji nisu trebali naporno raditi. Takav je bio J. E.. On je kao dijete *»oboleo na srce i od tada je bio pošteđen bilo kakvih radova«*. Oni koji su imali malo zemlje znali su se baviti i drugim poslovima. Tako je M. T., čiji je otac bio štriker, štrikao od svoje 13. godine dnevno i po dva ili tri para čarapa. J. Č. počeo je od osme godine učiti ovaj instrument, da bi već od desete svirao po prelima i tako zarađivao. M. Lj. nije morala raditi na zemlji koje nisu mnogo imali. Naime, njezin je otac bio kolar u Mikluševcima, pa je M. Lj. zajedno s majkom šila.

»Ja sam sama vidila kako treba, pa sam tako naučila...«

I oni koji su imali puno zemlje, a čije su obitelji imale mnogo članova, kao što je bio slučaj u obitelji M. B., bili su pošteđeni teškog i napornog rada na zemlji. M. B. rođena H. iz Mikluševaca tako govori:

»Kad smo imale pet godina prvo smo šivali ručno, nosili smo košulje. Krpali smo sve sami.«

Neki su bili i zaposleni kao dadilje. M. L. rođena R. iz Petrovaca nakon završene osnovne škole (četiri razreda) išla je čuvati u Vukovar dijete.

»Išla sam čuvati maloga kod Srba koji su imali krečanu u Vukovaru. Kod njih sam radila četiri godine. Tamo me je gazdarica naučila peći, plesti i tkati. Dobivala sam plaću, a sve sam novce davala mami. Isto tako je moja sestra služila. Ona je radila u kiosku i namjestila mi je posao.«

Tako je do šesnaeste godine M. L. bila pošteđena fizičkih poslova. Od šesnaeste godine Marija je kao i ostale djevojke u selu morala ići raditi u polje.

»Išla sam kopati u pustare u nadnicu kukuruz.«

M. N. iz Petrovaca bio je također predviđen za neki lakši posao. Njegovom bratu je otac namijenio da ostane na zemlji, a Mironja je otac želio poslati na neki zanat pa ga je odveo kod šnajdera. Međutim, M. N. je imao sreće, pa je radio kao pisar u općini, a kasnije kao poštar u Petrovcima.

Vidljivo je dakle, da su poslovi koje su obavljala djeca i mladići i djevojke bili uistinu raznoliki i da su ponajviše ovisili o obiteljskoj i financijskoj situaciji. Siromašniji su išli raditi u nadnicu, oni koji nisu imali uopće zemlje i premalo zemlje orijentali su se na poslove drugoga tipa (poput nekih zanata), a oni koji su izgubili nekoga važnog člana obitelji (obično oca i hranitelja) morali su obavljati znatno teže i zahtjevnije poslove od ostalih.

Odnos prema djeci u rusinskoj obitelji nije bio ništa liberalniji od odnosa u ostalim slavonskim i srijemskim obiteljima. Stav prema batinama, kako je utvrdila Vera Stein-Erich, u svim bivšim jugoslavenskim sredinama, u međuratnom i poratnom razdoblju nije bio negativan (Stein-Erich 1971: 54). Roditelji su svoju djecu uglavnom odgajali koristeći tu surovu metodu. Mladi su raznoliko reagirali na autoritet starijih. Neki su bespogovorno slušali, drugi su pružali otpor bez težih konflikata, a treći su ulazili u teške konflikte i na kraju ostavljali svoje roditelje. Jedan iskaz koji je Vera Stein Erlich dobila u đakovačkom kraju jasno govori o tome odnosu prema roditeljima: »Posve prirodno: Ako su mlađi, sinovi primaju zahtjeve i zabrane roditelja bez protesta, a stariji često protestiraju ili jednostavno ne slušaju. Osvete nema. To je ostalo uvijek isto i jednako kao i prije.« (Stein-Erich 1971: 66). Ipak, sve je ponajviše ovisilo o individualnim pogledima na život i svijet članova obitelji u kojima su kazivači rasli. Odnos prema dječacima uglavnom je bio grublji, budući da su oni trebali postati jednog dana hranitelji svojih obitelji, dok je odnos prema djevojčicama bio nježniji. Iz iskaza je vidljivo da su majke ponajčešće vodile računa o svojoj djeci, a da su očevi bili prezauzeti poslom. Tako Đ. H. govori o svojem odnosu prema ocu i majci:

»Ja sam ocu govorio Vi i on me nikada nije tukao. Od mame sam dobivao batine.«

V. J. prisjeća se kako ga je *»bolelo dupe da nije mogao sestri od batina koje dobivao od mame«*, a P. S. i M. B. kazuje kako djeca nikada nisu jela za stolom.

Iz svih je iskaza vidljivo koliko je odgoj bio nekada stroži i koliko su malo djeca (ali i mladići i djevojke) utjecala na obiteljske odluke (o općim stvarima i o stvarima koje su se ticale njih osobno). To je još vidljivije u činjenici koju spominjem kasnije u tekstu, a koja se ticala rušenja običaja i tradicija u vezi s miješanim brakovima koji su u tome razdoblju relativno neuobičajeni.

Druženje mladih, prošnja i vjenčanja

Najuobičajeniji tradicionalni oblik druženja mladih prije vjenčanja bio je u prelima. Prela su bila na početku dvadesetog stoljeća vrhunac društvenog života mladih ljudi i njihova najbolja prilika da nađu sebi životnog druga. Kirbaji, sajmovi, druženja u školskim klupama i mobe bile su stoga unekoliko sekundaran oblik društvenog života mladih u Slavoniji i Srijemu. Prela su dakle bila jedan od najznačajnijih faktora u društvenom uređenju i življenju sela. Prela kao običaj nisu karakteristična samo za Rusine već i za sve ostale etničke zajednice u istočnoj Hrvatskoj.¹⁵ Prela su se održavala uvečer, u jesenjim danima, do kasno u noć. Prela su se ranije održavala radi određenih poslova. Na prelima se prela pređa, posebno u vrijeme kada je kod Rusina bila u običaju izrada odjeće od domaćih sirovina. Tijekom zime

15) Skupina mladih etnologa krajem sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća obilazili su sela u okolici Vukovara i donijeli su zaključak: »U selima koja smo obišli posijela ili prela (posila) više se ne održavaju. U svim selima održavala su se do II. svjetskog rata, osim Tovarnika gdje su se održavala do pred 5-6 godina, ali u manjem obimu. Opadanje interesa za posila počelo je pojavom televizije. I u Tompojevci- ma još su se donekle održala posle rata, ali pojavom televizije sasvim je prekinuto održavanje posila.« (HAZU, Odsjek za etnologiju, NZ 143 e, *Mladi istraživači: Etnografska građa: osnovni podaci, Podaci o stanovništvu i porodičnom životu u ispitivanim selima*, 1979, 4).

je trebalo pripremiti određene količine pređe za tkanje i izradu haljina i ostalih predmeta od tkanine koji su potrebni u kući. To se lakše obavljalo na prelima, u društvu. *Pradki*, kako Rusini zovu prela, održavali su se posebno za udate žene, a posebno za djevojke. Jedna od udatih starijih žena priređivala je prelo u svojoj kući, a sudionice prela su joj donosile svoje preslice i kudjelju za obradu. Prelje su bile čašćene različitim voćem i sličnim poslasticama. Djevojke su se okupljale u iznajmljenoj kući.¹⁶ Uz njih su se skupljali i mladići. Omladina se okupljala u grupama prema uzrastu. Na prelima je uglavnom kružila ista grupa prijatelja. U Mikluševcima su prela započinjala nakon kirbaja u Bačincima 31. listopada. Mladići su plaćali polovicu najma odmah, a drugu polovicu kasnije, a djevojke su osiguravale petrolej za svjetlo. Ta je kuća, kako navodi Ljiljana Radulovački, najčešće bila iznajmljena od neke udovice. Momci i djevojke su se na prelima zabavljali na različite načine. Neki su se maskirali i igrali maškara obilazeći kuće u kojima se obavljala svinjokolja. Momci su se maskirali u ženske likove i obrnuto. Darove koje bi dobili obilazeći kuće dijelili su među sobom na prelima (Radulovački 2010: 28-29).

Đ. H. iz Petrovaca prisjeća se kako je kada je izašao iz škole (dakle završio školovanje, op.a.) odlazio u prela. U prelima je postojala mogućnost upoznavanja djevojaka. Đ. H. ističe kako su samo ista godišta išla u prelo. (Kasnijih godina, ukoliko je bilo manje jednog godišta u selu, u prelo su odlazila i dva-tri godišta skupa). Đ. H. kazuje kako se na prelo išlo od 1. studenog do uskrsnog posta.

»Platili smo jednu sobu oko 100 dinara za par mjeseci. U sobi su okolo bile klupe. Ženske su plele, a mi smo kartali. Tako sam upoznao i suprugu. Ona je imala petnaest, a ja sedamnaest. Na prelu smo bili dva godišta zajedno. Nije onda bilo da ideš po selu sa švalerkom. Samo smo se navečer sastajali.«

Ipak, kako veli H. H. iz Mikluševca, nju je upravo majka nakon Drugog svjetskog rata *»uhvatila na ulici sa švalerom, pa se morala udati«*. E. N. iz Petrovaca također govori o iznajmljivanju kuće.

»Sastajali smo se tokom zime u toj kući svaki dan osim ponedjeljka ili petka. Uz petrolejku smo se zabavljali do 10 ili 11 sati. Mi smo čak unajmili i svirače. U moje vrijeme bile su dvije ili tri generacije skupa. Ali, nije se moglo lako iznajmiti kuću. Teško je bilo pronaći nekoga ko je hteo da iznajmi kuću za lumperaje. Na prelu smo najmili svirače, kolači su bili, a kralo se i kobasica (svatko je morao nešto doneti). Krali smo i po dvesta ili trista kila kukuruza za prelo, a imali smo jednog kolegu koji je kukuruz od nas kupovao, a onda skuplje prodavao.«

16) Iznajmljene kuće nisu karakteristične samo za Rusine već i za druge etničke grupe. O tome piše Josip Lovretić u Zborniku za narodni život i običaje u svojem tekstu o slavonskom selu Otok kod Vinokovaca. *»Momci i cure najvole divan. Na divanu su oni sam za se, pa su veseliji i goropadniji. Tu puste srcu na volju, da se namladuju i navraguju, naigraju i napivaju: 'Moja mama beda, na divan mi ne da! Igra kolo ukraj dvora Na divan se mora!' Divan drže ili na drumu, ako nije blato, ili na ledini kraj kuće, na raskršću, ili na kraj sela, a po zimi u divankući. Divankuću drže siromasi za malu plaću. To samo cure plaćaju, ko što plaćaju i gajdaša, ili egedaša, ko jim svira. Na takom mistu skupe se posli večere momci i cure, pa ajd u batrk. Koji momak zna svirati, taj svira, drugi se u'vate u kolo, pa udri, dok se ne oznojiš gorje, nego na teškom poslu... Kad će se igrat rasutka, onda prati svaki momak svoju curu do kuće i tu se još na samu razgovaraju, grle i ljube a kad već i drugi pitli zapivaju posli pol noći, rastaju se, da malo prospavaju.«* (Lovretić 1990: 450-452).

M. T. kazuje kako su bogatiji išli ranije (mlađi) u prela, a siromašniji kasnije. M. Lj. priča kako je išla u prelo.

»Preko ljeta smo bili po selu. Kad je došla zima iznajmili smo jednu sobu. Bilo nas je 17 devojaka i 12 momaka. Platili smo pola odmah, a pola posle Božića. Bile su samo stolice i stol. Svako je dao malo novaca, a stajalo je oko 500 dinara. Gazdarica je ložila, pospremala i mi smo bili svaku večer do kraja februara tamo. Momci su svirali, kartali, igrali šah, a devojke su radile ručni rad. Subotom i nedjeljom smo pričali, igrali i pevali.«

M. B. rođena H. prisjeća se kako *»pravoslavci nisu imali organizirano prelo pa su nam zavidjeli«*. Na prelo se, prema riječima A. J., išlo u tri kuće u Mikluševcima: kod Sabadoša, kod Ramača i kod Sivča. I. J. iz Petrovaca sjeća se kako je u prelu, gdje je samo plela, smjela ostati samo do jedanaest u noći.

»U jedanaest da budem kod kuće. Kad je zapištao policajac svi smo morali biti u svojim kućama.«

Osim na prelima, u kasnijem periodu, odmah nakon Drugog svjetskog rata, mladi su se zabavljali i u seoskim salama. I. J. iz Petrovaca se prisjeća kako je išla i u salu gdje se plesalo.

»Igrali smo Kokošije šetnje. Igralo je dvoje po dvoje. Svirač je imao harmoniku. Kako je Kokošija šetnja igra na dugu relaciju parovi su se izmjenjivali. To je bilo kao ofiranje. Mame i tate su gledali kako plešemo.«

V. J. i A. J. iz Mikluševaca prisjećaju se kako su se upoznali u seoskom domu.

»Bile su igranke u domu. Bio je ondje neki slepi harmonikaš iz Tompojevaca. On je svirao, a mi smo se upoznali na igranki.«

U životu bačkih Rusina ima niz običaja koji obiluju dramskim elementima. Najkarakterističniji je oblik Rusinske svadbe. Ona je umjetničko djelo narodne glume, čiji su nosioci učesnici svadbe. Nositelj glavne uloge je starosta, družba, ili neka druga ličnost. *Ruska* (rusinska) *svadba* se uglavnom odigravala u prelima. Običaj *ruske* (rusinske) *svadbe* zabilježila je Breda Vlahović u selu Kucura u Bačkoj (Vlahović 1970: 32-36). Igra svadbe se uglavnom održavala pred poklade, dakle na kraju sezone prela. Nosioci pojedinih uloga bili su mladići i djevojke, a ponekad su samo djevojke glumile. Bitno je bilo da svoju ulogu »glumac« odigra što je moguće zabavnije i smješnije. Mladići i djevojke su bili odjeveni kao svatovi, a tekstualni dio ove igre improviziran je za vrijeme samog izvođenja. Takva vrsta zabave bila je prisutna i u rusinskim selima u Hrvatskoj. Dušan Drljača spominje kako su se u Petrovcima mlade djevojke pred kraj sezone prela oblačile u »nevestinsko ruho« da bi vidjele kako će im pristajati (Drljača 1971: 76). Međutim, osim *Ruske* (rusinske) *svadbe* glumilo se i druge vrste predstava. M. Lj. iz Mikluševaca govori o tom obliku zabave koji je za funkciju imao bolje upoznavanje mladih.

»Postojale su zabave. Bile su to predstave. Učio nas je velečasni. Jednom sam tako glumila sluškinju, a jednom ženu (imala sam ljubavnika i muža) i glumila sam na rusinskom od trinaeste do petnaeste godine. Nekada je zabava bila i dva puta godišnje, a nekada smo glumili i izvan Mikluševaca. Isli smo u Petrovce i Bačince.«

Isti oblik zabave imali su i Petrovci.

U vezi s prelima i zabavama mladih treba spomenuti i jedan etnološki zapis Marijana Mikloševića Šolje iz Tovarnika. O tome što je Miklošević zapisao u ovome radu nisam dobio informacije na terenu, ali mora da su se slične stvari događale i kod mladih Rusina.

Miklošević je u izbjeglištu 1995. godine napisao rad o svojim sjećanjima na mladost u Tovarniku, gdje je među ostalim spomenuo i nazive dana u pretpokladnom periodu. Najzanimljiviji je svakako »sramotski ponedjeljak«. »Danas, kada djeca imaju seksualni odgoj u školi, začudit će se kad čuju, da ta riječ (sramotski, op.a.) znači spolni snošaj. Najstrašnije je bilo, kada ispovjednik upita: 'Da li si radio 'sramotski'? Pa s kim, pa koliko puta, pa da li si 'sramotski' radio s nekim drugim dječakom ili sam sa sobom? Užasna riječ! Rijetki su, koji su rekli istinu ispovjedniku, jer su se bojali, da će reći roditeljima partnerice i njegovim roditeljima! A u 'sramotski' posao ulazilo se bez puno riječi. Jednostavno se reklo djevojčici s kojom smo se igrali 'Hajde da se prcamo' i ako je bila raspoložena, odlazili bi u kakav skriveni kut, u kojem smo to i ranije radili. Obično bi nas prekinuli, kad nam je bilo najljepše, jer te, 'strine i tetke' moraju sve vidjeti. To je o dječjem sramotskom poslu!... Jedni su smatrali, da tog ponedjeljka (pred poklade, op.a.), muškarci i žene ne smiju spavati u jednom krevetu, pa čak niti u jednoj sobi, jer ako bi na taj dan 'radili sramotski' zlodusi bi ih začarali i muškarci ne bi više 'mogli'! Ona stvar među nogama bi im služila samo za ispuštanje vode iz tijela! Poslije bi morali obići puno vračara, dok ne nađu pravu, koja muškarcu može vratiti da bude još za nešto, a ne samo 'vodopust'. Drugi su vjerovali da toga dana treba 'što više sramotski raditi' jer će i cijele godine moći kolikogod hoće. S time nisu mislili samo na svoje žene, nego i tuđe. Kuće 'udovica radodajki' bile su opsjedane, a dvije gostionice, gdje se za novac kupovao 'sramotski' rad, došla je ispomoc od desetak 'profesionalki' iz grada. U nekim kućama u sokacima čekale su naručene Ciganke, a kad je pao mrak u nekoliko fijakera i seljačkih kola nezasitni su odlazili u šidske kuće ljubavi – kupleraje! Kažu, da i mnoge žene nisu 'ostajale dužne' svojim nevjernim muževima, pa su i one bile 'vrlo vrijedne' toga dana. Sutradan, kad se pričalo i 'sramotskom ponedjeljku' a naišla je neka žena, muškarci su namigivali jedan drugome, a to su činile i žene, kad bi slučajno spomenuli nekog muškarca. Za nekoliko dana se saznalo 'tko je skim i tko je koga'! Selske alapače bi ponekad pronijele lažnu vijest o nekoj poštenoj ženi, pa je bilo batina, a neke su zauvijek napuštale muža i obitelj! «¹⁷

Iz Šoljinog se napisa može zaključiti koliko je želja za »ašikovanjem« kod mladih ljudi i za pokušajima koji ne vode neposredno do ženidbe u sukobu s roditeljskim planovima koji traže stidljivost, čestitost i čednost. Upravo takva nastojanja roditelja i čitave sredine da mlade ljude ograniče imaju malo uspjeha. Podizanje jakih brana i zabrana imaju uglavnom suprotan učinak od željenoga. Stroge zabrane stvarale su velike napetosti kod mladih ljudi, pa su često dovodile i do sudbonosnih podviga. Kod Rusina, veći dio mojih kazivačica same su odabrale svoje supruge, a neke su i protiv

17) IEF, Marijan Miklošević- Šolja, *Od brazde do pogače*, Tovarnik-Lovran 1995, rkp. 1569/1996, 34-35.

volje svojih roditelja ulazile u brakove sa svojim odabranicima. Prema istraživanjima Vere Stein Erlich u kotarevima Đakovo i Valpovo djevojke su i u međuratnom periodu imale odnose s muškarcima prije braka. O tome svjedoči jedan iskaz iz kotara Đakovo: »Vrlo često imaju odnose. Isto sada kao i prije. Ne polaže se na to neka važnost – na netaknutost djevojke – glavno je miraz. Dosta su teški izgledi za udaju ako je djevojka zanjela – ako ne, onda se ne pravi veliko pitanje.« (Stein-Erlich 1971: 125). Mladići u spolne odnose ulaze u Slavoniji tradicionalno prije braka. Iskaz o tome donosi Stein-Erlich iz Županje: »Mladići ne žive apstinentno, njima je dika ako imaju što više iskustva i avantura u tom pogledu i među drugovima se hvale svojim uspjesima. Ulaze u brak vrloiskusni i rijetki su oni kojima su nepoznati seksualni odnosi. Odnose imaju mladići s 'laganim ženama' na selu po birtijama: ima žena koje se podaju za novac, koji puta za male usluge s Cigankama, samo da okuse 'slasti', a često i sa svojom djevojkom koju poslije ožene.« (Stein-Erlich 1971: 139).

Sklapanje braka je osobito važan trenutak u životu pojedinca i zajednice, preduvjet za stjecanje i odgoj potomstva, za nastavak samog života. Na prelima su se stvarale simpatije i mladi su se bolje upoznavali. Kako se u prelo išlo od 13. ili 14. godine, bilo je dovoljno vremena da se stvore uzajamne simpatije koje su na kraju mogle rezultirati i brakom. Djevojke su se udavale sa 17 ili 18 godina.¹⁸ Do dvadeset godina pedeset posto djevojaka u Slavoniji bilo je udano, a do dvadeset i četvrte godine i pedeset posto mladića (Čapo Žmegač et al. 1998: 258). Znak spremnosti djevojke za udaju bilo je upletanje kose u jednu pletenicu (prije Prvog svjetskog rata počinju se plesti dvije pletenice), oblačenje djevojačke nošnje i oslovljavanje momaka, dotadašnjih prijatelja sa »Vi«. Istovremeno su momci počeli nositi šešir drugačije oblika (momački) i raskošnije odjelo. Mladićima je također dozvoljeno da posjećuju lokalnu gostionicu. I kod Rusina, kao i kod drugih etničkih zajednica pazilo se na redosljed ženidbe ili udaje. Sramota je bila da mlađi brat ili sestra promijene raspored. Kod ženidbe ili udaje pazilo se da mladić i djevojka nisu u krvnom srodstvu. Budući da su se Rusini u najvećoj mjeri ženili među sobom, skoro je svaka obitelj povezana s drugim obiteljima, a do rodbinskih se veza nije držalo mnogo, jer se već četvrto koljeno nije smatralo za bliži rod (Međeši 1980: 134). Roditelji su na početku dvadesetog stoljeća često odabirali ili barem odobravali za koga će se momak ili djevojka oženiti ili udati. U međuratnom periodu uglavnom su samo odobravali za koga će se djevojka udati ili momak oženiti, ali nisu inzistirali na svojem izboru. Ipak, bilo je primjera gdje su roditelji bili odabirali zeta ili snahu. Tako je Sofrona Mudri uvijek gledala momka za kojeg se htjela udati, a roditelji su je udali za Mironja Dudaša. Ni roditelji buduće supruge Đ. H. nisu željeli svoju kćer dati za njega. No, ona je rekla da će se udati ili za njega ili ni za koga. Na kraju su, prema riječima Đ. H., popustili. Majka S. H., rođene M., udala se za njezina oca koji je bio osam godina stariji kada je imala svega petnaest godina. Bio je to jedan od rijetkih slučaj bijega od kuće i tajnog vjenčanja kod Rusina. Tako njezina majka (dakle Sofijina baka) nije željela s njom razgovarati još dugo vremena.

18) Volodimir Hnatjuk je zapazio krajem 19. stoljeća da se omladina kod Rusina ženi relativno rano (momci oko osamnaeste godine, a djevojke oko šesnaeste godine. (Hnatjuk: 1898.)

Udaja se sastojala od šest dijelova kako navodi Milovan Gavazzi. Svih šest dijelova prisutno je i kod Rusina. Zagledi, prošnja (zagledi i prošnja poznati su pod jednim imenom pitanki), obilježje (hustka), zaruke (prstenovanje), svadba i pohodi (prvići) (Čapo Žmegač et al 1998: 162). Zagledi su se sastojali od propitivanja o pojedinoj djevojci. Ta je zadaća pripadala ženama posredicama ili ženama iz ženikove obitelji. Evo kako ovu fazu opisuje Ljubomir Međeši: »Kod Rusina su prisutna tri stepena prosidbenih običaja. Prvi stepen obuhvata odlazak neke spretne žene iz mladoženjinog roda ili žene poznate celom naselju po umešnosti ove vrste u devojačku porodicu. Ta žena se naziva 'pitačka' i obično odlazi predveče, kako je niko ne bi video. Odlazila je prethodno se dogovorivši sa momkom ili devojkom, ili kako je ranije bio slučaj, isključivo po nalogu mladoženjinih roditelja. Njen zadatak je bio da ispita spremnost one druge porodice da udaju kćer za dotičnog momka. U takvim slučajevima 'u prošlosti je od bitnog uticaja bila socijalna podvojenost zasnovana na ekonomskom odnosu imovinskog stanja svake pojedine porodice'«. U zaglede, kako veli J. Č., išao je netko od bliže rodbine (majka, tetka ili neka rođakinja budućeg mladoženje).

»Obično bi došle na vrata i pitale djevojčine roditelje: 'Da li ovdje ima neka junica koja je pobjegla u njihovo dvorište?'«

Ukoliko bi oni bili zainteresirani za to da udaju kćer onda bi afirmativno odgovorili, a ukoliko nisu, onda bi niječno odgovorili. Drugi stupanj u prosidbenim običajima kod Rusina sastoji se od odlaska momka s prijateljima ili roditeljima u djevojčinu kuću. Vrijeme dolaska je bilo ugovoreno posredstvom *pitačke*. Tom prilikom djevojka je isprošena. Kao znak pristanka, momak je od djevojke dobivao veliku svilenu maramu i vjenčić umjetnog cvijeća koji je nosio na šeširu (Međeši 1980: 136). Taj se poklon zvao *hustka*. Davanje kapare (*hustke*) napustilo se na početku dvadesetog stoljeća. *Hustka* je, dakle, bio poklon koji je mlada zapakirala za budućeg mladoženju i kojim bi mu ona obećala da će poći za njega i da će ispuniti obećanje koje je dala na prosidbi. *Hustku* je mladoženja plaćao, a mlada je taj novac stavljala u cipele da ne bi pri vjenčanju bila ureknuta. V. J. opisuje kako je prosio A. B. u Mikluševcima:

»Ja i moj najbolji prijatelj išli smo na nogomet u Opatovac. A. je znala da ću je doći prositi taj dan. Ali, napili smo se u Opatovcu i krenuli kući biciklima. A. sedi na putu, a ja njoj kažem: Vidiš da smo pijani, ajde da te prosim sutra. Ona meni kaže: Daj danas me prosi, znaš da će biti sramota. I ja pijan dođem k njezinima i kažem da će moja mama doći prositi A.. I došla je sledeće nedjelje.«

Treći dio prosidbe naziva se vjenčanje (*vinčanje, rus.*). Na vjenčanju se sastaju šire obitelji mladića i djevojke, budućih supružnika. Prema Međešiju ceremonijal vjenčanja odvija se sljedećim redoslijedom. Stari svat dolazi u dvorište i traži gostoprinstvo. Iako se traži djevojka, u razgovoru se spominje samo golubica, a kao znak djevojačke nevinosti traži se zeleni vjenčić. Prilikom iznošenja zelenog vjenčića, na tanjuru se iznosi i trokraka grančica i za sve ove simbole mladoženja je dužan platiti. Iznošenje vjenčića i plaćanje za njega zapravo znači završetak prosidbe (Međeši 1980:136-137). Nakon prosidbe dolazi na red svadbeni ceremonijal. U svadbenom ceremonijalu sadržana su tri oblika vjenčanja: narodno vjenčanje, crkveno vjenčanje

i građansko vjenčanje. Narodno vjenčanje se odvija u domu mlade, uz prisustvo svih pozvanih. Tom se prilikom obavljaju sve radnje koje bi trebale zaštititi mladu od svih zlih sila (izvođenje lažne nevjeste) i koje označavaju njezin društveni položaj (iznošenje simbola nevinosti i plaćanje za njega). Sam čin susreta mladoženje i mlade je simboličko-magijskog karaktera: stari svat i predstavnik mladnog roda (*vidavač*) drže se za ruke s mladencima i naprave jedan krug koji u narodnoj tradiciji predstavlja izvor života. Mlada se potom tri puta okreće ispod mladoženjine ruke. Nakon vjenčanja u crkvi dolazi svadbena povorka do mladoženjine kuće. Ondje ih dočekuju mladoženjini roditelji. Mladoženjina majka drži svadbeni kolač na ramenima mladenaca, a stari svat pozdravlja mladoženjina oca. Potom se mlada pozdravlja sa novom rodbinom. Nakon svadbe sljedećeg dana dolaze muškarci iz mladnog roda. Oni su maskirani, neobuzdani i vrlo često vulgarni. Prvog nedjeljnog praznika nakon svadbe mlada odlazi u crkvu u haljini koju je za nju spremila svekrva. Prate je mlade žene iz mladoženjina roda.

Breda Vlahović dala je opis promjena u svadbi tijekom dvadesetog stoljeća kod bačkih Rusina. Usporedila je svadbu u vrijeme kada je istraživanja radio Volodimir Hnatjuk početkom 20. stoljeća i istraživanja šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Svadba se u vrijeme prije dolaska Hnatjuka u Kucuru i Ruski Krstur sastojala od dva dijela. Prvi dio se zvao *pitanki* (radi se o prethodno spomenutom trećem dijelu prošnje, tzv. vjenčanju), a drugi dio svadba. *Pitanki* su bili nekoliko dana pred svadbu, pa su krajem 19. stoljeća svadba i *pitanki* spojeni u jedan obred da bi se izbjegnuli dvostruki troškovi. Prema Hnatjuku, svadbeni obred počinje sa *pitankama*. Starosta skupi svatove u mladoženjinoj kući i prvo ispisi momka od njegovih roditelja. Starosta je uz mladence bila najvažnija osoba na svadbi. On brine o redu i protokolu svadbenog ceremonijala. On mora biti rječit, duhovit i snalažljiv i mora dobro znati monologe napamet. Nakon što starosta ispisi momka od njegovih roditelja svi zajedno odlaze u nevjestin dom. Tu ih dočekuje *vidavač*. On je predstavnik mladina roda na svadbi. Poslije dužeg monologa koji iznosi starosta i pojavljivanja lažne mlade, starosta na kraju dobiva od *vidavača* mladu. Zatim svi skupa odlaze na vjenčanje u crkvu, a po završetku vjenčanja svi odlaze u dom mladoženje, gdje ih na kućnom pragu dočekuju mladoženjini roditelji. Tom prilikom starosta recitira monologe u kojima se spominju likovi iz Starog zavjeta. Poslijepodne dolaze zajedno s *vidavačem* i pridanci, to jest otac, majka i bliža nevjestina rodbina. Uvečer, nakon svadbenog veselja svaške (one imaju počasno mjesto jer prate starostu i pjevaju svadbene pjesme) skinu s glave mladoj vijenac i stave joj *fidulu* i tako je i vanjskim znacima obilježe kao ženu. Kako je Breda Vlahović ispitala prilike u Ruskom Krsturu, doznala je da su ondje svaške, *vidavač* i starosta kroz dugi niz godina na svakom vjenčanju iste osobe. Vlahović iznosi kako se svadbeni ceremonijal samo u nekim elementima promijenio, budući da su u vrijeme Hnatjuka u većini slučajeva supružnike birali roditelji, a ne oni sami (mladić i djevojka). Maskiranje djevojaka i izvođenje lažne mlade prisutno je bilo i šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Mlada potom dijeli ručnike (već nakon Drugog svjetskog rata to je bilo rijetko) i na taj način prikupi novac za prve zajedničke dane

sa svojim izabranikom, a potom ide u matični ured i crkvu. Nevjestini roditelji ne prisustvuju vjenčanju već ostaju kod kuće i tek se kasnije pridružuju u mladoženjino kući. Pokloni koje mlada dobiva su različiti. Od pridanaca je mlada dobivala nekada samo marame, a poslije Drugog svjetskog rata počeli su se davati pokloni drugih vrsta (servisi, frižideri, televizori...) Uobičajeno je da se donose torte. Ponekad mladina majka spremi i po 25 različitih vrsta torti koje donosi u mladoženjinu kuću. Posljednji čin u svadbenom ceremonijalu i nakon Drugog svjetskog rata ostaje skidanje vijenca s mladine glave. Uz samu svadbu vezani su i magijski elementi. Zanimljiv je običaj bacanja prstenja u bunar, što je trebalo preduhitriti mogućnost da mladenci izgube svoje prstenje prilikom teških fizičkih poslova koje su svakodnevno obavljali. Gubljenje prstenja bilo je loš preznak za brak, a značilo je razdvajanje supružnika.¹⁹

Prema opisu Dušana Drljače svadba je odmah nakon Drugog svjetskog rata u rusinskim srijemskim selima izgledala ovako: »Uoči svadbe priređuju se večera u momkovoju i u devojčinoju kući. Na sam dan svadbe je doručak (frištik) i kod jednih i kod drugih, mada se ponegde dogovore da to zajednički prirede. Prvo se ide u odbor, a kasnije u crkvu, gde je *vinčanje*. Na sremske rusinske svadbe svati donose hranu. Pozvani donose ujutro brašno i živinu, i to je 'dar', a na svadbu nose tortu i poklon za mladu i mladoženju. Samo slavlje je obično u društvenom domu. Svadba se obavlja ponedjeljkom ili četvrtkom. Razlozi su ovi: nedjeljom ne, radi bogoslužjenja, sredom i petkom zbog posta, subotom jer se može desiti da mnogi od svata ne dođu sutradan u crkvu. Četvrtak je inače dan za prosidbu....U Bikiću je karakterističan element svadbenih običaja to što svatovi na rastanku sruše peč uz napomenu: 'Nek' mladenci rade novu! Svatovi bi takođe išarali ugljem zidove – da ih mladi kreče, a po starog svata slali su orkestar i kolica – furik da ga u njima dovezu.'« (Drljača 1971a: 77)

Jedan od mojih kazivača J. Č. opisuje rusinsko vjenčanje u prvoj polovici dvadesetog stoljeća:

»Kod nas se pravilo svatove po domaćim kućama. Pred svatove se sviralo kod mladoženje do pola noći.. Mlada ima dva družba, a mladoženja isto tako dva družba. Oni (mlada i mladoženja, op.a.) su se pred vjenčanje trebali sastati ispred crkve. Svećenik ih je primao na vratima crkve i kad se vjenčanje završilo odlazilo se na ručak kod mlade. Vidavač je bio „glavni“ kod mlade-na pitankoh. Obično je to bio krsni kum. Imao je dva staroste (stari i mladi) i dvije svaške koje su pjevale na svadbi. Svadbeni ručak je bio posebno obilan. Prvo se nazdravljalo rakijom, iza toga dolazi juha, a potom dolazi meso (govedina ili piletina) i sos mačanka, pa sarma i na kraju vino. Svirai su pjevali sve ljubavne pjesme.«

V. J. i A. J. imali su slično vjenčanje.

»Pop nas je tri nedelje oglašavao u crkvi. Onda je došao dan venčanja. Išli smo prvo u mesni ured, a onda u crkvu. Pop nas je dočekao na vratima. Pita me da li sam naterana ili svojevotjno pošla za njega. Pop je išao napred, a mi smo imali peškir.

19) Svi ovi elementi su pobrojani u tekstu: Vlahović 1971: 125-137.

Gledalo se tko će prvi stati na peškiri, jer će taj zapovedati u kući. U crkvi je pojac pevao, a velečasni je držao pridiku. Posle smo si stavili prstenje, a onda smo krenuli kući. Kući je došla rodbina iz Šida, Berkasova, Ruskog Krstura. Bilo ih je 150.»

Kako je J. Č. bio glazbeni umjetnik, svirao je po svim svadbama u selima gdje je bilo Rusina. J. Č. se sjeća da se *mloda* (mlada) prodavala prvi puta 1950. godine i da je taj običaj u selo Petrovce uvela neka Mađarica.

Moji su se kazivači prisjećali svojih vjenčanja i razloga udaje ili ženidbe. I. J. iz Petrovaca prisjeća se kako se udala:

»Imala sam osamnaest godina. Upoznala sam ga kad je pušten iz vojske. Tata je rekao: 'Evo, pa se udaj.' Željela sam se udati. Bila sam sama i mislila sam da će mi biti lakše i da će mi biti dobro kod kuće (suprug se priženio kod I., op.a.). Kad ostane ženska sama, ne može ona opet da je ne preziraju da je kurva. Ne zna koga da zove da joj pomogne.»

Neka su se prijateljstva iz djetinjstva pretvorila u brakove. Tako su se iz Piškorevaca S. H., rođena M. i V. H. voljeli, kako kažu *»od pelena«*. Nisu se ženili samo ljudi iz istih sela. Po mladu se išlo i u Vojvodinu, koja ponekad nije znala srpski, kako kaže V. J., a o vojvođanskim snahama svjedoči priča A. H. rođene K. iz Berkasova, sada u Rajevu Selu.

»Moja tetka je bila udana za velečasnog u Rajevu Selu pa me je moj budući muž tu vidio. On mi je napisao pismo i poslao sliku, a ja sam njemu napisala pismo. Ali, ja sam imala prosca u Berkasovu. Moj budući suprug je znao za to i došao je u Berkasovo da me prosi. Ovaj drugi, kojeg su mi roditelji predlagali, jer je bio kovač (pa ne bi morala ići na njivu), htio je tući mojeg budućeg supruga. Mama me je poslije istukla jer sam već pristala ići za ovog drugog. Ali, tri-četiri dana selo bruji, pa se sve zaboravi. Onda je moj budući muž došao po mene s rođakom. Ja sam pristala i dogovorili smo svatove. Oni su došli s vlakom. U subotu smo se vjenčali u Berkasovu, a u nedjelju smo došli u Rajevo Selo.»

Vlakom je i P. S. iz Piškorevaca po svoju suprugu otišao u Mikluševce. On i brat su se nakon vojske ženili. Brat je svoju izabranicu oženio u Rumi, a P. S. u Mikluševcima i potom su došli oženjeni vlakom u Vrpolje i dalje u Piškorevce gdje je bilo slavlje. E. N. kazuje kako su u svatove zvala obično dva mladoženjina prijatelja koji su išli po selu s peškirim, rakijom, vinom i popisom uzvanika.

Vidljivo je, dakle, iz literature i izvora i kazivanja, da rusinsko vjenčanje pripada kulturnoj skupini panonskih vjenčanja. Jela, imena svadbenih dužnosnika, svadbene pjesme, pojedini dijelovi vjenčanja u grkokatoličkoj crkvi, razlikuju rusinsko vjenčanje od hrvatskog i srpskog. S druge strane, peškiri, prodaja mlade i običaji davanja poklona karakteristični su za sva vjenčanja.

Kontakti s vjerski i etnički različitim susjedima počivaju na svojstvima koja se pripisuju drugome, strancu, ne pripadniku vlastite vjerske ili etničke skupine. Bliskost s onim koji nije kao i mi (tj. pripadnik naše etničke ili vjerske skupine) u međuratnom je periodu smatran nepoželjnim. Stoga su etnički mješoviti brakovi bili prava rijetkost između dva svjetska rata. Oni su rušili seoske tradicije, a oni koji su se usudili na taj

način dirnuti o seoske tabue bili su izolirani. O tome piše Dušan Drljača. On kaže kako su u međuratnom razdoblju u Šidu bile svega tri Rusinke koje su se udale za Srbe, a dvojica Rusina koji su se oženili Srpkinjama. U svim tim brakovima došlo je do primanja srpskih tradicija od strane rusinskog partnera i njegove djece.

I kazivači su govorili o miješanim brakovima. Prema riječima Đ. H., neki Kiril Pap želio oženiti jednu Mađaricu, ali su mu roditelji branili tako da je čitav život ostao neoženjen. U Starom Topolju kod Slavenskog Broda živjelo je između dva svjetska rata nekoliko rusinskih obitelji. Kućegospodar jedne od obitelji u kojoj je bilo pet kćeri, nije dozvolio udaju ijedne kćeri za nerusina, pa je kćeri udao u Piškorevce i Petrovce usprkos udaljenosti ovih sela od Starog Topolja (Ljekar 2009: 101). O rijetkosti mješovitih brakova govore i kazivači. V. J. kazuje kako su svi brakovi prije Drugog svjetskog rata bili rusinski.

»Bilo je i miješanih brakova, ali malo. Kada je jedna Rusinka pobjegla za Srbina brujalo je čitavo selo. Njezina se rodbina jako ljutila. Posle Drugog rata bilo je više mešanih brakova.«²⁰

I E. N. kaže kako je bilo malo miješanih brakova.

»Bilo je svega dva ili tri srpsko-rusinska braka. Ali, nakon Drugog rata bilo je rusinsko-ukrajinskih brakova.«

M. Lj. iz Mikluševaca, svojevrsna kroničarka sela, kazuje kako u »staroj Jugoslaviji nije bilo odviše miješanih brakova.

»Od učitelja Kostelnika kćerka je otišla za pravoslavnog popa. Kod nas su se djevojke udavale u selu, a malo ih je ošlo iz sela. Išle su u Bačince, Šid, Petrovce, Kerestur (rusinska sela). Sada se udaju i u Čakovce, Ilaču, Berak... «

Miješani brakovi su nakon Drugog svjetskog rata postali uobičajeni, a tome je uvelike pridonijelo razbijanje kompaktnosti i zatvorenosti rusinskih sela te seljenje u obližnje gradiće i velike gradove.

Miraz je činio jedan od važnijih faktora pri sklapanju braka. Taj je faktor bio bitan kako za mladićevu, tako i za djevojčinu rodbinu. Mladićeva rodbina željela je što bogatiji miraz (najbolje u zemlji ili novcu), a djevojčina je tražila mogućnosti da da što je moguće manje djevojci u miraz. Kao miraz, prema pisanju Dušana Drljače, mlade su donosile dunje, jastuke i novac (Drljača 1971: 77). Prema kazivanju svjedoka mlade su u miraz donosile i zemlju (kao Ana Juhik rođena Bujila koja je donijela dva jutra zemlje koju joj je otac dao) ili zemljište u selu na kojem je mladi par mogao izgraditi kuću (kao M. Lj., rođena Š. iz Mikluševaca), ili jedan krevet (kao H. H. iz

20) Prema istraživanjima koje je proveo Dušan Drljača vidljivo je da je na području Šida, Bačinaca, Berkasova, Bikić Dola, Mikluševaca i Petrovaca između 1968. i 1970. sklopljen 141 nacionalno mješoviti brak. (Drljača 1971b: 186-189). Od 1945. do kraja šezdesetih Drljača je dao statistiku za petrovačke i mikluševačke brakove. Tako je od 21 nacionalno mješovitog braka u Petrovcima, 17 su sklopili Rusini muškarcima s pripadnicima drugih etničkih skupina, a 4 Rusinke, a u Mikluševcima od 15 mješovitih brakova 10 su sklopili Rusini, a 5 Rusinke. Najviše je brakova sklopljeno sa Srbima, pa zatim Ukrajincima, Hrvatima i Mađarima. (Drljača 1971: 76). Zanimljiv je fenomen da su Rusini u Bačincima najčešće uzimali nakon Drugog svjetskog rata, ukoliko su ulazili u mješovite brakove, Srbe ili Srpkinje iz okolice Bijeljine. (Drljača 1973: 68.)

Mikluševaca), ili kravu, četiri jutra zemlje, kredenc i kauč (kao A. H. iz Rajeva Sela).

Bilo je i onih koji se nisu željeli ženiti. Međutim, takvih je bilo vrlo malo. Razlozi su najčešće bile neke bolesti (fizički nedostaci) ili nesretne ljubavi. M. Lj. iz Mikluševaca uspoređuje vrijeme između dva svjetska rata sa sadašnjim vremenom.

»*Trenutno ima oko trideset momaka koji se nisu oženili. Nema djevojaka jer su djevojke ošle.*«

Iz nabrojenih običaja i načina zabave vidljivo je koliko su velike promjene nastale u vremenu od stotinu godina. Nakon Drugog svjetskog rata tehnološki razvitak donio je nove načine zabave, pa su tako prela izgubila svoj prvobitni smisao. Veća pokretljivost seoskog stanovništva omogućila je da se mladi mogu zabaviti u obližnjim gradićima, a televizija (a kasnije i video, internet) u potpunosti su zamijenili potrebu za prelima. Vjenčanja su danas skromnija starijim običajnim praksama, a bogatija poklonima.

O radu

Početkom 20. stoljeća na srijemskom selu dolazi do djelomične diobe proširenih obitelji. Zbog izdvajanja zasebnih porodica stvaraju se potrebe za mobom, uzajamnim radom. Osim toga, rusinske obitelji dolazile su s vremenom u posjed većih komada zemljišta, što je uvjetovalo veću društvenu solidarnost i stvaranje čvršćeg rođačkog i susjedskog angažiranja. Mobe su dakle sazivane za oranje, kopanje, žetvu, branje i komušanje kukuruza, mlaćenje pogača suncokreta, svinjokolje i zidanje kuća. Bilo je dobrovoljnih moba, kada su se mobari međusobno dogovorili da kao vrstu pomoći urade pristigle poslove, bez naknade u hrani ili nekoj drugoj vrsti nagrade (Radulovački 2010: 23-30). O mobama kod Hrvata, koje se ne razlikuju od moba kod drugih etničkih grupa u Slavoniji i Srijemu, krajem 19. stoljeća piše i Šimo Varnica: »Komšija komšiju treba u svako doba godine. Kadgod štagod radi što ne može sam uradit, onda zove jedan drugog. Trebau jedan drugom kad koji diže kaku zgradu, kad koji vozi đubre, kad koji kolje svinje, koji ima dosta žita za žet, i onda zove jedan u pomoć, koji ima dosta livada za kosit i onda ide jedan k drugom pomoć, pomaže jedan drugom kopat kukuruz, zatvarta livadu il šta bude, pomažu jedan drugom orat, sijat, drva vozit, kaku zgradu rušit i prinašat, a pomaže jedan drugom vozit ranu žito ječam i zob, brat i vozit kukuruze, brat i kupit šljive i kopat i zidat bunar. Koje komšije lipo žive, ti jedan drugom mlogo i mlogo puta dođu na razgovor, osobito obzimu u večer, pa još na stanu, tamo se svaku večer ide redom od kolibe do kolibe na divan.«²¹

Međutim, usprkos dobrim susjedskim odnosima, bilo je i rada za novac. O tome svjedoče kazivači. Oni koji nisu imali dovoljno novaca i zemlje odlazili su u nadnicu.²² Rad u nadnici trajao je i po šesnaest sati.²³ Tako je sestra Đ. H. odlazila u nadnicu

21) HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898., Gradište kod Županje*, 91.

22) Nakon Drugog svjetskog rata uglavnom su dolazili radnici iz Bosne i nadnicu kod Rusina u Mikluševce i Petrovce, a malo je koji Rusin odlazio raditi u nadnicu. (Drljača 1971:75).

23) Ljekar, *Njiše se žitno klasje*, neobjavljeni rukopis. Ovom se prilikom zahvaljujem gospodinu Đuri

u samom selu Petrovcima. Hardi veli da je nadnica iznosila svega 10 dinara. Đuro Ljekar piše kako je naknada za nadnicu iznosila između 8 i 12 dinara i kako je visina nadnice ovisila o vrsti posla (Ljekar, *Njiše se žitno klasje*). Bilo je i onih koji su išli na nadnicu izvan sela. To je značilo ići na ekonomiju izvan Petrovacu. Ondje se nalazila pustara gdje je išlo od 20 do 30 djevojaka i mladića, ali i žena i muškaraca u nadnicu. Vlasnici pustare su bili Becika Paunović iz Vukovara i Hideketi. Paunović je imao preko 100 jutara zemlje, a Hideketi oko 80 jutara. M. Lj. iz Mikluševaca kad se udala došla je u obitelj koja je imala 24 jutra zemlje. Tako nije morala ići u nadnicu. Ipak, veli da je nadnica iznosila 15 dinara.

»Za taj se novac mogla kupiti kila masti.²⁴ Tamo gdje je bilo mnogo djece trebalo je kuvati, pa su išli na Grabovo kod Eltza da zarade.«

A. H. imala je četiri jutra zemlje koju su joj kupili njezini roditelji u Rajevu Selu. Tu je zemlju A. H. dala u arendu i tako dobivala svoj novac kojim je kupovala miraz za dvije kćeri. A. H. se prisjeća kako su nadničari poslove na zemlji nekada radili do crne zime, a kako je sada svejedno kada se posao završava. Otac i majka H. H. iz Mikluševaca radili su u napolicu na salašu²⁵ kod mikluševačkog grkokatoličkog paroha. On je imao čak 150 jutara zemlje. Majka M. H. išla je u napolicu u selu kod Đure Papuge.

»Znala je raditi celi dan, a on joj je obećao da će joj više platiti ako bude pazila na radnike (ako bude bila predradnik, op.a.) «

Marija Bučko kazuje kako je bilo uobičajeno ići u nadnicu.

»Naši su išli zajedno s Mađarima iz Čakovaca u nadnicu na Grabovo kod grofa raditi. Eltz je svima dao posla. Eltz je plaćao 12 ili 13 sekstera nadnicu. U magazinu si kod njega poslije mogao kupiti brašno ili slanine. Plaćao je svake subote. Kad ih je više iz obitelji išlo raditi mogli su zaraditi i po tri forinte na tjedan. Jedna forinta je išla u magacin (gdje bi kupili potreštine, op.a.), a dvije u džep.«

O mukotrpnom radu na zemlji koja je dana u arendu svjedoči izjava jedne neime-novane Rusinke iz Rajeva Sela. »Kad sam se 1936. godine udala za Gabra Kanjuh, u domaćinstvu nas je bilo osmero: svekar i svekrva i šestero djece. Da bi lakše preživjeli i polako napredovali, uzimali smo od Brandajza i drugih obitelji raditi zemlju napola, više od dvadeset jutara. Sada kosidba ili žetva prođu kao da i nisu bile. A onda se u našoj obitelji kosilo s tri kose. Ja, mati i najstarija kći sakupljamo, a dvije najmlađe za nama grabljaju. Kosilo se do same noći, a onda se trebalo snopove povezati i u

Ljekar na ustupljenom materijalu iz ovoga rukopisa.

24) Ljekar navodi da se za dva dinara moglo kupiti kruh, za 8 dinara kilu masti, za osam do deset dinara kilu mesa, a za deset dinara kilu slanine. (Ljekar, *Njiše se žitno klasje*.)

25) Salaši su se održali do poslije Drugog svjetskog rata. Na salašima su obično radili napoličari za održenu plaću, a rijetko kada netko iz obitelji. Osim toga poslije Drugog svjetskog rata veličina posjeda je ograničena na 20 hektara, a potom na 10 hektara zemlje. Najdulje se održao salaš Đure Plančaka koji se nalazio oko pet kilometara istočno od Mikluševaca prema Opatovcu i Lovasu. Između dva svjetska rata postojali su ovi salaši na području Mikluševaca: Pivarov (Acov), Čordašov, Janov, Orosov, Papugov, Dudašov, Sabadošov, Hirjovotov, Papugov, Senderakov, Korpašov i Plančakov, a postojali su i njemački salaši Higlov, Kenigzderov i Šmitov. (Ljekar, *Njiše se žitno klasje*.)

krstove poslagati. Pred samu večer mati je otišla kući nešto skuhati za večeru. Što je i mogla sirota, kad nije bilo od čega. Nemaš, tako reći, što pojesti, a sutradan već od samog jutra treba opet raditi... Nisu bili svi tako siromašni... Zbog takvog velikog siromaštva i zbog drugih stvari iselili smo se i otišli raditi na jedan salaš u susjedstvu. Odnijeli smo samo moj krevet i ormar. Ni suđa, nema ni što skuhati... Uvečer smo legli spavati, ali ja ne mogu oči zatvoriti. Plačem da suza suzu sustiže. U toj žalosti riješila sam otići do poznatih, kod ovdašnjeg šumara kojeg smo poznavali jer smo u šumi sadili drveće iz sjemena, posuditi malo novaca. Dao nam je 290 dinara što je bio veliki novac. Odmah sam u Brčkom kupila šerpice, mast, brašno i drugo... Toliko da bi se moglo preživjeti...« (Ljekar 2009: 86-87).

O teškoćama pri radu svjedoči činjenica da su Mikluševčani svoje zemlje u 19. i početkom 20. stoljeća najčešće obrađivali noću, kada obadi iz okolnih šuma nisu ometali njihove konje pri radu (Drljača 1971: 75).

Rašireno je mišljenje da zbog velikog broja ukućana seljačka kućanstva nisu imala potrebu za dodatnom radnom snagom te da nisu držala sluge. Međutim, postojala su kućanstva koja su imala potrebu za slugama. Seljaci su unajmljivali težake u vrijeme teških poljskih radova, ali su i na dulje vrijeme unajmljivali sluge koji su se uglavnom bavili čuvanjem stoke. Kako navodi Jasna Žmegač Čapo u panonskoj regiji bilo je sramota služiti, osobito za djevojke. Ponegdje su siromašnije djevojke odlazile služiti u udaljenija mjesta, a često su ondje radile kao dadilje, kao primjerice M. L., rođena R. čiji sam slučaj već spomenuo. Kao sluge su išli služiti djevojke i mladići, a vrlo rijetko odrasli muškarci. Plaća kućnih slugu i pastira dogovarala se pri unajmljivanju. U istočnoj Slavoniji sluge se nisu razlikovali po odjeći i obući (Čapo Žmegač et al. 1998: 276-278). Đ. H. se prisjeća da je u Petrovcima bilo slugu. Sluge su se plaćale i po 100 dinara mjesečno i gazde su ga morali hraniti.²⁶ Ponekad su se između gazde i slugu stvorilo prijateljstvo, pa je tako u Petrovcima bilo primjera da su gazde oženile svoje sluge (platili mu svadbu i opremili ga za svadbu). J. Č. govori o slugama koji su dolazili iz Bosne.

»Oni su spavali u štali, a dizali su se u tri sata u noći da bi orali. Oni su hranili konje i išli su s njima orati. Naši Rusini nisu izrabljivali svoje sluge. Sluge su ponekad držali novac kod gazde, a ponekad su ga dizali unaprijed.«

M. Lj. kazuje kako su postojala dvojica sluga u selu koji su bili Rusini iz Petrovaca. Ta dvojica nisu imala roditelje.

Vidljivo je, dakle, da su oni koji su imali dovoljno zemlje ili čiji su roditelji i rodbina bili zanatlije, bili pošteđeni teških fizičkih poslova za nadnicu. Ipak, većina kazivača odlazila je u neku vrstu nadnice da bi popravili ionako loše financijsko stanje vlastitih obitelji i da bi zaradili gotov novac koji im je bio potreban za nabavku nekih proizvoda koje razmjenom dobara nisu mogli dobiti i plaćanje raznih državnih nameta. Sluge su uglavnom bili jako siromašni pojedinci ili siročad koji su kod Rusina u međuratnom razdoblju postajali dio obitelji.

26) Ponekad se sluge nije plaćalo (posebno ukoliko su bili dječaci ili djevojčice) već im se osiguravao smještaj, hranu, odjeću i obuću. (Ljekar, *Njiše se žitno klasje.*)

Usljedi tako teških životnih prilika jedan je dio Rusina odlazio u emigraciju osobito nakon Prvog svjetskog rata. Unatoč tome što su odlazili kod grofa Eltza na Grabovo ponuda radne snage bila je svake godine sve veća, pa su nadnice bile sve niže. Tako se stvorio i u Mikluševcima i u Petrovcima jedan sloj bezzemljaša koji od svoje nadnice nisu mogli preživjeti, pa je jedini izlaz bila seoba. Selidba se odvijala u tri razdoblja (krajem 19. stoljeća, prije Prvog svjetskog rata i 1926. godine). Jedan je dio ljudi nakon Prvog svjetskog rata otišao u Kanadu, a većina je otišla u Sjedinjene Američke Države. Ipak, broj onih koji su otišli u Ameriku nije bio prevelik o čemu svjedoče i kazivači koji se uglavnom prisjećaju po troje ili četvero ljudi. Za kartu za Ameriku prodavalo se pola ili jedno jutro zemlje, a poneko je prodao i kućicu. Ipak, najčešći su dogovori bili da se karta odradi u Americi. Po povratku većina Rusina je kupovala zemlju, a neki su kupovali i kuće. Dok je jedan dio Rusina nešto zaradio, drugi su propali i vratili bez ikakvog novca (Ljekar 2009: 279-282).

O trgovinama, zanatima, gotionicama i sajmovima

Trgovci i vlasnici dućana i krčma tvorili su početkom dvadesetog stoljeća mali dio seoskog stanovništva. U selima je bio uglavnom jedan dućan, a vrlo rijetko više dućana. U njima se uglavnom prodavala mješovita roba. Seljaci su trgovcima plaćali robu na veresiju ili u naturi, i s njima su, bili oni domaći ili strani, živjeli u dobrim odnosima (Čapo Žmegač et al. 1998: 279).

Šimo Varnica krajem 19. stoljeća opisuje i trgovinu i zanate u Gradištu u županjskoj Posavini. »Sve što kupujemo, kupujemo nitko di, nitko u svojemu, nitko u tuđu selu, a nitko ope na vašaru. Majstora ima u svakom selu koji nam pravi odiću i obuču, a uču svi jedan kod drugog. Majstori pravu nako odilo, kako svit zapovida i diktira²⁷. U našem selu ima jedan dućandija rodom iz našeg sela. On prodaje duvan, lule, kamiše, šićer, senciju, kukuruz, žito, brašno, papir, pera, flajbazove, gumu, tintu, vitrijol (petroleum), pamuk, pređicu crvenu i plavu, sukno koji kako za suknje i reklje, plavilo, štirku, kožne kandije, držalice za kandije, za konje ulare i spune, lemunove, pirinač, griz, rižu, salikadu, žumber, farbu svakake forme. To štogod on drži i prodaje sve stoji u dućanu. U dućanu mu ima stelažija i u stelažiju čekmežeta, u svakom čekmežetu po ništo, u jednom je duvan u drugom lule, u trećem pirinač itd. Ti isti dućandija je i lančar. On sam pravi i prodaje lance. Za lance ima ekstraj soba di ji pravi i di stoju. A ima opet jedan čovik šokac, koji se nosi šokački a drži bircuz i trguje sa šumom. On ore i sije, a u bircuzu mu ima nikaki čovik vla što toči piće. Piće mu stoji u podrumu u buradi; kad ima ljudi da piju, onda nosi iz podruma u keleraju u zemljanim ćupovima i onda ljeva iz ti ćupova u stakla koliko tko zaišće. Ti birtaš toči i prodaje vino, rakiju, pivo, sifon i kraker. On kupuje rašće što podgori i izvale (izvala zovemo noga rasta koga vitar privrne). od toga rašća što kupuje, što je zdravo i jedro od toga mu pinteri dilau duge i onda ji prodaje trgovcima, što valja tj. što nije za duge, što nije zdravo

27) HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898. Gradište kod Županje*, 34.

nego je samo čisto pa valja za fate to reže u fate i prodaje ciglarima, što je gulavo a zdravo i jedro, to opet dila gule, tj. oguli samo koru i prodaje fabrikantu u Županji. Iz našeg sela ljudi idu u sva sela oko nas na vašar. Idu u Bošnjace, u Županju, u Štitar, u Babinugredu, u Sikirevce, u Gundince, u Šamac, u Cernu, u Nove Mikanovce, u Stare Mikanovce, u Đakovo, u Andrijaševce, u Vinkovce, u Nuštar, u Vukovar i u Nimce. Kad je marvenski vašar, onda ima naši ljudi i koji kupuju marvu, al taki je malo, jer samo ni kupuje koji bi sebi za pripašu, niki kupi kravu s teletim, neki junca za oranje, niki konja il kobilu za posao, niki mlado kljuse..., niki krme sebi za smok, niki ovcu za pripašu (za povrcžaj), a koji šta ima za prodat ti opet dotera i prodaje, niki svinja, niki ovaca, niki goveda, niki konja. Kad je sabat vašar, onda kupujemo kola, plugove, kotlove, kabanice, aljine, špenčleta, fuskle, kožuvi, duvankese, torbice, kape, šubare, opanci, obojci, čizme, cipele, papuče, kamizole, suknje, krpe, bunde, reklhje, šale, štrinfе, za konje amare, uzde i ogrlja, štrange i ulare, jedece... kazane, lonce, škafove, kablove, lužnice, žbanje, ormane, sanduce, prilike, sate, ..., puca, češljeve, ogleдалa, lonce, tepsije, ..., sikire, bradve, noževе, ... lule, kamiše, kose, medene kolače. Ima dosta svita koji donese na vašar sate (voštane) od meda što čele pravu i donese ovcu koža pa prodaje judama.«²⁸ Ovaj vjeran živopisan opis svjedočanstvo je vremena kraja 19. stoljeća i trgovanja slavonskog sela u to vrijeme.

Isto je važno i za trgovinu kod Rusina, kako svjedoče iskazi mojih kazivača. U Petrovcima je bilo mnogo zanatlija²⁹. Tako je u Kraljevini Jugoslaviji Janko Budinski bio kolar, Eugen Harhaj je bio tišljer, Janko Provči je bio šuster, Mitro Nađ je bio krojač. Postojala su i četiri briača u selu: Mitar Hrubenja, Nikola Đitko, Sveto Kovačević i još jedan kojeg se Đ. H. nije mogao sjetiti. Svi oni su imali svoje šegerte koji su kod njih služili i do tri godine. M. T. iz Petrovaca prisjeća se i kovača Nestora Đudara, kolara Janka Kolbasa i izrađivača lijesova Eugena Olekse. Dorokazi je imao vršalicu. U Mikluševcima su postojale četiri trgovine, a vlasnici su bili: Đura Besermenji, Pero Kostelnik, Stjepan Govlja i Mitar Hajnal. Od gostionica u Mikluševcima Hanča i Mihajlo Hirjovati prisjećaju se gostionice kod Besermenjija, kod Metoda Dudaša i kod Petra Kostelnika (gostionice su bile ujedno i trgovine u nekim slučajevima). U Mikluševcima je postojao i veliki mlin (suvač) čiji je vlasnik bio djed V. J.. Suvač je izgorio istovremeno kada je izgorjelo petnaest kuća u selu. U Petrovcima su u međuratnom razdoblju bile tri gostionice: Štefančić, Aron Ujfaloš i Janko Nađ držali su gostionice. Đ. H. veli da se najviše išlo kod Štefančića i Arona. Međutim, vino je

28) HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898. Gradište kod Županje*, 73-76.

29) Prema popisu Đure Ljickara vidljivo je da je u Petrovcima i Mikluševcima bilo raznih zanimanja između dva svjetska rata kao npr: kudjeljari, krojčice, briači, opančari, bačvari, limari, mlinari, krojači, postolari, kovači, mehaničari, zidari, kolari, trgovci, krznari, čizmari, sodari (obrtnik koji je radio soda vodu), pekari, mesari, mljekari, uljari, krupare (čovjek koji je imao mlin i vršio uslugu mljevenja kukuruza (prekrupu) za hranu domaćim životinjama). U manjim selima takvih je bilo jedan ili dva, a vlasnik je uzimao ušur (naplatio je uslugu u naturi), vunopletači, stolari, moleri, žene za drukovanje (žene koje su na platnu tiskare razne narodne motive ženama i djevojkama koje su te motive vezle) i šivanja, gostioničari, kazandžije, pčelari, kantori (pojci u crkvi) i šumari. (Ljickar, *Neka se ne zaboravi*, 274-278.)

u gostionici bilo skupo. Plaćalo se i po dva dinara za dva decilitra tako da je malo tko išao piti u gostionicu. J. E. bio je nakon rata gostioničar. Kazuje kako je bilo jako puno domaćih alkoholičara. Međutim, to su bili domaći alkoholičari – dakle ljudi koji su doma pekli rakiju. U gostionicu se uglavnom išlo kada je bio kirbaj, uskrš, slave. Od 1937. u Petrovcima je bilo čak sedam malih trgovina. U njima se moglo kupiti sol, šećer, klompe, kreč, gas, farbu, kose (koje su se prodavale na garanciju). U Piškorevcima su postoji dućani čiji su vlasnici bili Marin Blažinkov, Emedi i Malić te mesnica kojoj je vlasnik bio čovjek koji je nosio špicname Joja. Postojali su i putujući trgovci jajaroši koji su kupovali jaja. M. Lj. se prisjeća kako je bilo pokućaraca koji su nosili robu po kućama.

»Preko tatine kuće nalazio se dućan. Kad je bila subota siromašni bi kupili 16 komada šećera i onda bi pekli kolače.«

M. B. kazuje kako su pokućarci bili i oni sami kada su *»preko zime vezli platno, a onda ga u proljeće prodavali u Lovasu i okolnim selima. Išli smo od kuće do kuće i prodavali peškire. Dalo se prodati, pa djeca nisu bila gola i bosa.«*

Prodaja namirnica na pijaci bila je uobičajena stvar. Odlazak na pijacu ili vašar bio je najčešće posao žena, a rjeđe muškaraca. U zavisnosti od udaljenosti pijace išlo je pješice, kolima ili vlakom. Do susjednog sela, posebno ako tovar nije bio težak, išlo se pješice. Do udaljenosti od 100 kilometara išlo se konjskom zapregom, a dalje vlakom. U takvim prilikama ljudi su se okupljali u grupama da bi združenim snagama mogli doći na pijacu. Iz istog je mjesta na pijacu odlazilo između 10 i 15 osoba. U jednom tjednu se odlazilo na dvije do tri pijace. Ukoliko se održavao i neki vašar, pogodnosti su bile još bolje, a tada je iz istog mjesta odlazilo i do 45 osoba. Na putu do pijace žene su se dogovarale o najnižoj cijeni po kojoj bi prodavale svoje proizvode. Rusini su na pijacama prodavali svoju robu svima, pa su se morali sporazumijevati na različitim jezicima – srpski ili hrvatski, mađarski i njemački jezik (Međeši 1972-1973: 50-51). Prema pisanju Vlade Kostelnika žene su na pijacama ponajviše prodavale mlijeko i mliječne proizvode (Kostelnik 1976: 175). Đ. H. govori o tome kako je njegov otac prodavao na pijaci u Vukovaru ječam, žito i kukuruz, a kako je kupovao grahorice. M. L. rođena R. kazuje kako je sve što je kod kuće u rodnim Petrovcima isplela prodavala u Vinkovcima i u Vukovaru na pijaci. Na pijacu je išla poprečnim putevima pješice. J. E. se prisjeća kako je glavni vašar u Petrovcima bio na kirbaj 14. listopada (koji je trajao i više dana), a veći vašari su bili i u Vukovaru na Svetog Leopolda i u Vinkovcima na Sve Svete. U Vukovaru se na Svetog Leopolda našlo svega za kupiti: stoka, krojači, opančari i štrikari su dolazili sa svih strana iz vukovarske okolice. Na sajmove se išlo i na dalje lokacije. M. B. kazuje kako su odlazili iz Mikluševaca u Šid i Vukovar, a na stočni sajam u Babinu Gredu odlazilo se obavezno. A. H. kazuje kako je za Rajevo Selo glavni sajam bio u Brčkom na Svetog Franju. Tada se u Brčkom kupovala zimska odjeća M. L. veli kako su žene iz Gunje odlazile prodavati robu u Brčko.

»Na pijaci bi se sve prodalo, nije se ništa nosilo natrag kući.«

Iz Piškorevaca kod Đakova, prema iskazu P. S. odlazilo se u Đakovo, Vrpolje,

Andrijevice i Trnjane na vašar. Kako se može zaključiti vašari, kirbaji i pijacni dani nisu se propuštali. Do željenog cilja putovalo se na bilo koji način – pješice, kolima i vlakom, a proizvode koje se nosilo trebalo je svakako prodati. Uz nadničarenje na tuđim imanjima, prodaja robe na vašarima i pijaci bila je svakako važan izvor prihoda. Osim toga, vašari su bili i mjesta gdje su se nabavljali proizvodi kojih na pijacama nije bilo, budući da su na vašare dolazili ljudi iz udaljenijih središta, a ne samo iz najbliže okolice. Bile su to, osim toga, i prilike za razmjenu informacija o društvenim i gospodarskim promjenama u zemlji i svijetu.

Malo je tko u rusinskim selima između dva svjetska rata imao fiksnu plaću i radio u državnoj firmi. Čak i oni rijetki zaposleni bili su radnici u obližnjim tvornicama čiji su vlasnici bili lokalni kapitalisti. Od tvornica u okolici Petrovaca postojala je ciglana. Vlasnik ciglane bio je Vasilj Tirkajla. Ciglana je također postojala i u Mikluševcima, a njen vlasnik je bio Đura Oros. Cigle koje su se ondje izrađivale bile su većeg formata. Radila je također i konoparna. Otac O. P. iz Petrovaca radio je u tvornici u Borovu i imao je 6500 dinara plaću (nakon Drugog svjetskog rata). Prema riječima M. Lj. prije Drugog svjetskog rata osim učitelja i novtaruša (administrator u mjesnom uredu ili seoskoj općini) u Mikluševcima nije bio zaposlen u državnoj službi.³⁰

O prehrani

Prehrana pojedinog društvenog sloja određena je njegovim imovnim stanjem. Rusini u Srijemu tradicionalno su se bavili stočarstvom. Do prije tridesetak godina gotovo da i nije bilo domaćinstva koje nije imalo makar jednu kravu.³¹ Između dva svjetska rata u Miluševcima je postojala zadruga za unapređenje govedarstva. Za crkvu u Bikiću u vojvođanskom dijelu Srijema, govorilo se da je »sagrađena od masla i mleka. U Petrovcima su Rusini uz krave između dva svjetska rata držali i podosta koza, dok su Srbi držali ovce. Mlijeko i sir Rusinke su prodavale na tržnicama u Iloku, Vukovaru, Šidu i Vinkovcima (Drljača 1971a: 72). U Mikluševcima je 1934. godine osnovana Mljekarska zadruga u koju je bilo učlanjeno 80 zadrugara, a mlijeko se isporučivalo čak u Beograd. U selu je bilo oko 400 krava, a oko polovica gazdinstava davala je mlijeko (Ljekar, *Njiše se žitno klasje*..). Stoku su nakon Drugog svjetskog rata, prema riječima M. B., najčešće prodavali prekupcima. »Prodavali smo stoku Bosancima. Oni su dolazili u Mikluševce. Prije njih bi došli Slovenci, uzeli bi deset najboljih bikova, a pred zimu bi došli Bosanci uglavnom iz Podrinja. Oni su dobro kupovali, a kupovali su sve. Rusini u Srijemu su gajili pšenicu, kukuruz, ječam i suncokret.« (Drljača 1971a: 71). Stoga se rusinska prehrana nije umnogome razlikovala od prehrane

30) Prema istraživanjima Dušana Drljače jedna je osoba između dva svjetska rata bila zaposlena u Borovu. Poslije Drugog rata, u vrijeme kada je Drljača vršio ispitivanja (kraj šezdesetih) u Borovu je bilo zaposleno svega deset osoba. (Drljača 1971: 75.)

31) Gospodari su posebno cijenili svoje konje. Obraćajući se voljenom konju izjavljivali su mu: Mili moj konjiku, skočiku!, a kada je predmet milošte krava izjavljivali su Ej, šaruljko, naša hraniteljko! (Kostelnik 1976: 177).

ostalnih stanovnika Slavonije i Srijema. U srijemskih Rusina najzastupljenija hrana je bila kupus koji se kuhao bez mesa i to vrlo kratko. Uobičajena hrana bila je i krumpir koji se pripremao na sve moguće načine, a u ishrani je bio i čest sos *mačanka*. Male bebe, prema iskazu J. Č., jele su sve što i stariji ljudi.

»*Majke su im sažvakale u ustima hranu i davale im da jedu tako sažvakanu hranu.*«

Čordaš se prisjeća kako su kao djeca jeli kruh s masti i papriku, a kako je sirotinja znala jesti bazgin pekmez od kojeg su bili crni zubi. Sve što smo jeli bilo je domaće. Ujedno ukazuje na činjenicu da se sve odmah jelo.

»*Zimi se meso (ne hrana) ostavljala u rasolu. Kuhala se pura, slani kolačići, kapuščanjiki (to nije kolač) koji su bili kao danas pizza – namazani sa sirom ili kupusom, a pekli su se u krušnim pećima. Postojala je i žitna pita s kukuruznim brašnom koje su naše žene same izrađivale.*«

Obroci u toku dana zvali su se frištik, *poludzenok* i večera.³² Četvrti obrok je bio samo za vrijeme teških poslova i to obično oko četiri sata po podne, a u Mikluševcima se zvao *olovranti* (užina). Doručak je bio oko osam ujutro, ručak oko 12, a večera ljeti oko 21 ili 22 sata. Kao karakteristična jela za jutro ističu se na mljeku *rezanki*, a za večer *juška*. (Drljača 1971a: 72; Drljača 1971: 75). M. Lj. se prisjeća kako se ujutro jelo »*mleko, u podne supa, testo i meso*«. Mesa je bilo jer je tata radio kao kolar, pa je dobro zarađivao. A držali smo patke koje su brzo narasle. M. B. je svako jutro kao dijete jela med i mlijeko. Jelo se i droba, tj. ono što se udrobilo u mlijeko. P. S. se prisjeća kako se jelo kupus, grah, krumpir, kobasice.

»*Svakih osam dana peklo se četiri komada kruha. Nije tada bilo herbicida. Krastavci su se kiselili na suncu, sušile su se jabuke, pa su se kuhale kao kompot, sušile su se i šljive u peći, a rakija se pekla od duda, kukuruza i šljiva.* «

O rusinskom etničkom identitetu

Problem rusinskog etničkog identiteta se javio nakon formiranja samostalne Ukrajine. Tada je dovedeno u pitanje postojanje Rusina (doduše u Srbiji i Hrvatskoj do toga nije došlo u intenzivnoj mjeri).³³ Do oštih polemika dolazi između dvije zavađene struje od kojih jedna (ukrajinska) tvrdi da Rusini kao narod ne postoje, već da su jedan dio ukrajinskog etnosa. Rusini, pak tvrde kako su Ukrajinci nastali od rusinskog i istočno-ukrajinskog etnosa. Interpretacija Eugenije Barić (Barić 2007) čini se najuvjerljivija. Prema njezinim tumačenjima etnonim Rusin u povijesnom smislu obuhvaća

32) Jasna Čapo Žmegač ističe kako ne postoje velike razlike u slavonskim obrocima. Tako spominje da se u Slavoniji jutarnji obrok zvao ručak koji se sastojao od rezanaca u mlijeku ili žganaca, a mogao se sastojati i od čorbe (napravljene od krumpira, od jabučica, od rasola i od riba), variva s mesom, hlade-tine. Za podnevni se obrok (užina) nabrojenome dodali i rezanci, valjuške ili trgance, a za večeru su se jeli ostaci od užine. Nedjeljni jelovnik je bio obogaćen mesom peradi, a zimi i kuhanim mesom. (Čapo Žmegač et al. 1998: 107).

33) Postojanje Rusina u zemljama koje su nastale nakon raspada Austro-Ugarske dovođeno je konstantno u pitanje. Tako su prema mađarskoj teoriji Rusini Mađari-grkokatolici, prema poljskoj su to Poljaci, a prema slovačkoj Slovaci grkokatoličke vjere.

dijelove stanovništva ovih područja: Bukovina, Galicija i Zakarpatska Ukrajina (danas većim dijelom u Ukrajini), područja istočne Slovačke, dijelove istočne Mađarske i područje Maramoroš u današnjoj Rumunjskoj. Kao suvremeni službeni naziv etnonim Rusin se do 1990. upotrebljavao samo u bivšoj Jugoslaviji, gdje se i danas stanovništvo koje je doselilo polovicom 18. stoljeća iz tadašnje sjeverne u tadašnju južnu Ugarsku izjašnjavaju kao Rusini³⁴. Naziv Rusin i danas koriste stanovnici karpatskih ukrajinskih oblasti, kao i Karpatorusini u iseljeništvu (SAD, Kanada, Australija) te dijelovi rusinske populacije u Poljskoj, Češkoj, Rumunjskoj i Mađarskoj. Rusini u Poljskoj se jednim dijelom izjašnjavaju kao Lemki. U Slovačkoj se jedan dio nekadašnjih Rusina danas izjašnjavaju kao Rusini-Ukrajinci. Postoji takođe i oblik Rusnak koji je rjeđi, a javlja se kod Rusina u ukrajinskim oblastima Karpata. U Austro-Ugarskoj Monarhiji Rusine su službene statistike nazivale Rutenima. Činjenica je također da su se preci današnjih Ukrajinaca i Bjelorusa nazivali Rusini, a svoj jezik su zvali ruski i nakon raspada Kijevske Rusi.³⁵ Najprirodnije je, kako piše Eugenija Barić, povezati naziv Rusin sa teritorijem (najprije s Kijevskom Rusi, a potom s Ugarskom Rusi koja je kao geografski naziv egzistirala sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije). Do 1949. godine svi stanovnici Jugoslavije koji su bili rusinskog podrijetla iz Ukrajine, Slovačke i Mađarske iskazivali su se kao Rusini. Oni su se naime tako i mahom svi osjećali od doseljenja do kraja Prvog svjetskog rata. Stariji kolonisti koji su doselili u Austro-Ugarskoj u 19. stoljeću sa sobom nose rusinski etnonim, a mlađi nose ukrajinski etnonim. Veći dio populacije je stigao prije nacionalnog buđenja, pa se tako spominju kao Rusini, a manji dio poslije ili tijekom nacionalnog buđenja, pa dolaze kao Ukrajinci. (Zlodi 2010: 5 (neobjavljena disertacija)). Naziv Ukrajinac se javlja kao

34) Pod imenom Rusin, razumiju se Rusini na području Bačke i Srijema. Otkada su Rusini došli s područja Gornje Ugarske (dakle današnje istočne Mađarske i Slovačke) na područje Bačke, žive otrgnuti od panja rusinskog naroda. Budući da na području Bačke nije bilo drugih vrsta Rusina osim Rusina iz tzv. Hornjice (istočne Slovačke i dijelova istočne Mađarske), Rusini su zadržali svoje ime. Ime Gornjaci nisu željeli zadržati što bi značilo da su bili naseljeni u Hornjici, već su, smatrajući da su na mnogo višem kulturnom nivou od Rusina iz Hornjice i Galicijana, smatrali sami sebe za prave Rusine, pa su tako i sebi uzeli pravo da se nazivaju samo Rusinima (zato da bi se razlikovali od onih Rusina iz Hornjice – tzv. Gornjaka). (Ljekar 2009: 13-14.)

35) »Kijevska Rus je povijesno-mitološka baza svih istočno slavenskih naroda neovisno o interpretativnim razlikama među njima. Kijevska Rus je do danas ostala sačuvana u nazivu suvremene Rusije, Bjelorusije i Rusina. Tijekom 18. stoljeća dio povijesnih ukrajinskih zemalja pridružuje se Moskvi pri čemu nastaje nomenklaturni dublet temeljen na imenu Rusija kojom se označavaju subjekti toga sporazuma Velika Rus i Mala Rus. Etnonimi su preživjeli sve do raspada Ruskoga Carstva 1917./1918. premda je malorusko ime bilo nametnuto samo dijelu ukrajinskog etničkog prostora te kao takvo nije zaživjelo iznutra. Unatoč tome, preko maloruskog imena na području Ruskoga carstva manifestirala su se i prva preporodna kretanja. Posljedice povijesnih okolnosti koje su rezultirale razdvajanjem ukrajinskog etničkog prostora na ruski, poljsko-litavski i austro-ugarski (od kraja 18. stoljeća) dovele su do unutarnjeg nomenklaturnog paralelizma: maloruskog i rusinskog. Ukrajinski preporod temeljen na rusinskom imenu pod kraj 19. stoljeća počinje afirmirati ukrajinsko ime. Afirmacijom ukrajinskog imena istisnuto je malorusko ime, ali nije iščezlo rusinsko ime koje je korišteno do potkraj 19. stoljeća na jugozapadu današnje Ukrajine, odnosno području koje nije bilo pod ingerencijom Moskve. Rusinsko je ime sačuvano danas na području Podkarpća, odnosno je preneseno na područje južnoslavenskih i hrvatskih zemalja.« (Zlodi 2010: 144-145 (neobjavljena disertacija)).

službeni naziv (1917.). Do tada je stanovništvo istočne Ukrajine nazivano Malorusima, a zapadne Rusinima. Tada već počinje diferencijacija (kratkotrajnim formiranjem neovisne Ukrajine) koja je uzela maha nakon 1949. godine. U zakarpatskoj Ukrajini 1949. dolazi do uvođenja etnonima Ukrajinac, pa ga stoga preuzimaju i Rusini u dijaspori. Naziv Rusin dakle živi i dio povijesti nacionalne manjine koja se danas označava kao Ukrajinci. Razlika između značenja koji taj naziv ima za Rusine, odnosno za Ukrajince bivše Jugoslavije jest u tome što je to za Rusine i suvremeno stanje, a za Ukrajince ono predstavlja prošlost, tj. povijesno stanje, kako piše Eugenija Barić. Problem leži u tome što su obično matična zemlja i matični etnos isto. Kod Rusina toga nema, jer u njih nema pojma matična zemlja, nego samo matični teritorij. Matični teritorij je dakle onaj teritorij s kojeg se rusinsko stanovništvo doseljavalo. Ukrajina je, dakle, danas zemlja matičnog etnosa Rusinima, a matična zemlja Ukrajincima. Posebnost hrvatskih i srpskih Rusina je činjenica da su na područje Bačke doselili iz istočne Slovačke (u najvećoj mjeri) kao Rusini i da su ondje ostavili svoje obitelji i rodbinu koja se i tada i sada nazivaju Rusinima. Budući da u Jugoslaviji nakon 1948. nije bilo nikakvih pritisaka da se Rusini asimiliraju, za razliku od Slovačke, Poljske, Mađarske i Ukrajine, oni su na ovome teritoriju sačuvali svoj etnički identitet i zadržali su sve ono što su donijeli iz pradomovine. Tek nakon raspada SSSR-a i pada željezne zavjese, u nabrojanim područjima dolazi do svojevrsnog preporoda Rusina. Otvaraju se škole na rusinskom jeziku, formiraju se rusinske udruge... To nije slučaj u Ukrajini gdje Rusini nisu priznati za etničku zajednicu. Zbog provenijencije Rusina u bivšoj Jugoslaviji možemo postaviti pitanje koju od navedenih zemalja (Slovačku ili Ukrajinu) bački, slavonski i srijemski Rusini trebaju smatrati za svoju pradomovinu. Teza Eugenije Barić tako ne stoji u potpunosti: Rusini kao zemlju svojeg matičnog etnosa mogu smatrati i Poljsku, Slovačku (a eventualno i istočnu Mađarsku), a ne samo Ukrajinu. Tekst Irineja Mudrog, predstavnika rusinske nacionalne manjine za Grad Zagreb govori o današnjem stavu po tome pitanju 99% Rusina u Republici Hrvatskoj: »Očigledno je da su Rusini na ovim prostorima preko 260 godina očuvali svoj nacionalni identitet i nikada neće prihvatiti da im se pod nacionalnost piše Ukrajinac. Niti će dopustiti da postanu nacionalna manjina druge (ukrajinske) nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. Isto tako, do završetka asimilacije govorit će se i pisati na rusinskom jeziku, a ne na nekom dijalektu.« S time se slažu i moji kazivači. Uostalom, prema Ustavu Republike Hrvatske Ukrajinci i Rusini su dvije posebne nacionalne manjine.

O međunacionalnim i međuvjerskim odnosima

U Petrovcima i Mikluševcima, a posebno u Gunji, Đurićima, Rajevu Selu i Piškorevcima Rusini su živjeli u multietničkim sredinama. U istim selima ili najbližim okolnim selima, živjeli su Srbi, Hrvati, Ukrajinci, Židovi, Romi, Nijemci, Mađari, Slovaci i Muslimani. Dakako da su odnosi između pripadnika pojedinih nacija bili individualni, pa su moji kazivači, ovisno o svojim iskustvima govorili o tim međunacionalnim odnosima. Antonj Ljekar iz Mikluševaca kazuje kako je uvijek bio u dobrim odnosima sa Hrvatima.

»Ja sam pojac u crkvi od 1948. godine. Zato sam išao na katoličke blagdane u Sotin i Tompojevce na druženje s Hrvatima.«

J. S., mikluševački grkokatolički paroh iz Ruskog Krstura izjavljuje kako su u švapske kuće nakon Drugog svjetskog rata u selu Berak naseljeni grkokatolici Žumberčani, koji su u vrijeme Nezavisne države Hrvatske bili nastanjeni između Berkasova i Šida.³⁶ A. H. rođena K. iz Berkasova u Vojvodini, sada u Rajevu Selu kazuje kako su Berkasovu postojale dvije crkve.

»Jedna je bila grkokatolička, a druga pravoslavna. U grkokatoličku crkvu odlazili su zajedno rimokatolici i grkokatolici iz Berkasova.« (O tome vidi i u: Drljača 1973: 132)

Slična je situacija i u Mikluševcima gdje katolici i pravoslavci (iako postoji pravoslavna crkva koja nije u funkciji) odlaze na obrede u grkokatoličku crkvu (to je tako danas), dok u Gunji, prema kazivanju M. L. rođene R. grkokatolici odlaze u rimokatoličku crkvu, jer im je grkokatolička u Rajevu Selu predaleko.

Odnos prema religiji i crkvi do danas se u mnogočemu izmijenio kod srijemskih Rusina. Domaći Rusini smatraju doseljene Ukrajinke uglavnom religioznijima od sebe samih (Drljača 1971a: 76). To na primjer ne važi za Mikluševce, jer Ukrajinaca nikad nije bilo više od desetak i oni se nisu nacionalno isticali. Uloga svećenika (paroha) u selu i danas je izuzetno važna. J. E. u svojem je iskazu rekao kako je pop bio »u selu glavni ako je bio pošten. Popovi iz Kucure Petrovčane nisu mnogo usrećili. Popu se morala plaćati rukovina.«³⁷

Kirbaji su bili posebni dani, a sva slavonska i srijemska sela su ih imala. Radilo se zapravo o crkvenom godu, seoskom blagdanu koji je povezan s crkvenim svečanostima u povodu određenog sveca patrona, kojemu je posvećena seoska crkva.³⁸ Tako je kirbaj u grkokatoličkim mjestima bio dan kada su se okupljali ljudi iz okoline, ali i iz udaljenijih rusinskih naselja. Interesantan je slučaj da se u Šidu, u mjestu u kojem su Srbi u većini, kirbaj nije proslavljao 22. svibnja kada je slava lokalne pravoslavne crkve, već 19. kolovoza na Preobraženje, kada je slava grkokatoličke crkve. U Petrovcima je rusinski kirbaj također najvažniji dan u godini iako postoji i lokalna pravoslavna crkva (Drljača 1971a: 74). Kirbaj u Petrovcima se proslavlja na Pokrov Bogorodice 14. listopada (po starom kalendaru). A. H. se prisjeća kirbaja u Rajevu Selu:

»U selu je bio kirbaj. Dolazili su gosti vlakom, pa bi potom imali službu. Nekada smo imali i paroha u Rajevu Selu. Bilo je to na Svetu Katu, kasno u jesen. Sada smo prešli na Ilinovo i slavimo po novom kalendaru. Gosti nam dolaze autima iz svih

36) Žumberčani su naseljeni u Berak 1948. godine, a podrijetlom su iz male župe (parohije) Grabar. (Primorac 2004: 439.)

37) Petrovčani kao najboljeg svećenika ističu Janka Budinskog, podrijetlom iz Krstura koji je 1937. godine došao u selo. On je 1944. godine stao na čelo kolone ljudi koji su trebali biti odvedeni u zatvor. Osim toga, kod sebe je držao lijekove, cigarete i druge sitne potrepštine koje su ljudi od njega mogli danonoćno zatražiti. Budinski je u selu ostao do smrti 1972.

38) Kad bi dolazio kirbaj u šokačkim selima bi se govorilo: Ide god da se vidi rod! (Gligorević 2007: 158).

rusinskih sela u Vojvodini i u Hrvatskoj, ali dođu nam i rimokatolici iz Bizovca i pravoslavci iz Brčkog.»

P. S. se prisjeća odnosa sa Šokcima:

»Mi smo bili sa svima dobri osim sa Šokcima. Rusini su ljeti radili od tri sata u noći do 22 sata. Šokci su odlazili na njivu po izlasku sunca i odlazili sa njive po zalasku. Nama, Mađarima i Švabama žito je rodilo i po 8 metričkih centi po jutru, a njima 3 do 4 metra, pa su uvijek imali manje. Šokci su osim toga bili pretežno stočari, a kukuruz su držali za svoje potrebe. Šokci su bili starosjedioci, a mi smo bili došlje. Međutim, u kratkom vremenu mi smo napredovali više nego oni. Oni se nisu mogli uključiti u modernu tehnologiju. Mi i Švabe smo sadili s plugom svaki treći red i imali smo kola sa gvozdenim šinjama. U njihova kola su stale samo četiri veškorpe koliko su bila mala. Šokci su, osim toga, imali najviše po dvoje djece. Bojali su se imati više da ne bi morali dijeliti zemlju.»

J. E. iz Petrovacu kaže kako su Srbi razumjeli rusinski jezik, ali da su ga slabo pričali. Rusini su isto tako rijetko išli na srpske slave, prema sjećanju J. E..

»Srbi su prodavali zemlju, a Rusini su kupovali zemlju. Srba je tako bilo sve manje i manje. Sada ih ima svega četiri kuće.»

A. Lj. kaže kako su mikluševački Srbi znali dobro rusinski i kako su se kao djeca Rusini i Srbi zajedno igrali.

»Bili smo dobri i s Mađarima u Čakovcima, prisjeća se V. J.»

Židova se prisjeća J. Č..

»Oni su bili trgovci. Oni su pomagali Rusinima. Ugovor su nam davali za ono što smo kupovali. Davali su na veresiju, a posuđivali su i novac na kamatu. Davao se kukuruz mjesto kamate.»

M. B. veli kako su Židovi sve kupovali.

»Žene su išle pješice u Vukovar i prodavale na pijaci, a poslije su odlazile Židovima i kupovale kod njih. Židovi su znali rusinski.»

Švaba (ili Nijemaca, op.a.) prisjeća se M. B. iz Mikluševaca.

»Švabe su bili naseljeni u Sotinu, Lovasu, Tompojevcima u vreme kada i mi. Dala im je Marija Terezija zemlju. Svi su naši dečki išli služiti kod Švaba. Kada su došli kući imali su malu maturu. To je bila tolika kultura.»

V. H. govori o Švabama u Piškorevcima.

»Švabe su se doseljavali iz Bačke kao i Rusini. Ondje bi prodao jedno jutro, a ovdje bi kupio tri jutra.»

O vezama Nijemaca, Hrvata, Mađara i Rusina mnogo govori i činjenica da sva četiri naroda imaju običaj postavljanja majskog drveta. Ovo su Rusini, prema pisanju Dušana Drljače preuzeli od Mađara i Nijemaca (iz Bogdanovaca) nakon Prvog svjetskog rata. Radi se o grabovom ili bukovom drvu koja se stavljaju pred kuće djevojaka za udaju. Djevojke su ga znale okititi ručnicima i flašom vina. Maj se stavlja uoči Prvog maja, a skida se 31. svibnja ili na Duhove (Drljača 1971a: 79; Kostelnik 1971:

86-99).³⁹ M. B. govori i o Ukrajincima.

»Ukrajinke su došle u selo iz Bosne.⁴⁰ Ja više razumijem Slovake nego njih. Naši dečki su odlazili u popove, pa su pobrali ukrajinske pjesme, a Slovaci su uzeli naše.«

A. H. govori kako u Rajevu Selu postoji kolonija Muslimana (Bošnjaka, op.a.) od Drugog svjetskog rata.

»Mi se s njima nikada nismo ženili.«

M. L. iz Gunje kazuje kako su u Gunji Muslimani »vrlo prijazni i vrijedni ljudi i kako često zovu u svatove i Rusine«.

O odnosu Petrovčana i Mikluševčana

Nisu bili samo prisutni antagonizmi između etničkih grupa. Postojali su i antagonizmi između rusinskih sela Petrovaca i Mikluševaca. Treba svakako spomenuti da su percepcije o antagonizmu, kako između etničkih grupa, tako i između sela, ponekad zaoštrenije nego što su one u stvarnosti. Tako M. Lj. iz Mikluševaca kazuje o antagonizmu između Petrovaca i Mikluševaca:

»Mikluševčani nisu puno išli u Petrovce. Tamo je bio drugačiji narod. I sada se oni među sobom ne slažu« (relativno-više zbog prestiža u sportu, kulturi, op.a.). I V. J. kazuje kako su Petrovci i Mikluševci bili »uvijek loši«. »Tukli su se oko nogometa.« I stanovnici Petrovaca o tome svjedoče: »Nismo se voljeli s Mikluševcima. Petrovčani su imali četiri doktora, a Mikluševčani četiri svećenika«, veli J. E..

O bolestima, liječenju bolesti, higijeni, starosti i smrti

Starim ljudima smatrane su osobe koje su bile starije od pedeset godina.

Prema riječima E. N. starci su »sedeli na putu zajedno s babama«. »Mi smo ih morali pozdravljati.« M. T. veli da su ljudi između pedeset i pedeset i pet godina već bili starci. »Znali su se na četiri ili pet skupiti pa su pričali i sedeli na putu.«

Slabiji higijenski uvjeti, koji je općenito tada vladali na hrvatskom selu, pogodovali

39) Majsko drvo su sadili i Hrvati. »Tako se je u selu Drenovci, u županijskoj Posavini sadila uoči Prvog maja visoka topola ili jablan. Prije nego zasade jablan, momci su staru slavonsku šljivovicu vezali za najjaču granu da je vjetar ne bi skinuo. Znak sadnje drveta pred djevočinim prozorom značio je da je djevojka spremna za prošnju.« (IEF, Gordana Vidaković, *Svatovski običaji u Cvelferiji s naglaskom na običaje praćene glazbom (diplomski rad)*, Zagreb 2000, rkp. 1725/00, 36-37.)

40) Ukrajinci su se na vukovarsko područje počeli naseljavati nakon 1950. godine. Uglavnom su dolazili iz zaštitnih dijelova Bosne i bili su pretežno nastanjeni u Vukovaru i Petrovcima. (Primorac 2004: 439). Ukrajinci u Petrovcima bili su isprva smješteni u predjelu sela koje se naziva Doli, gdje su pašnjaci nadomak kuća, a oni su uglavnom bili držali dvije ili tri krave za svoje potrebe. (Drljača 1971:79). Interesantan je podatak kako su Rusini u Bačincima, u obližnjoj Vojvodini izolirali Ukrajinke koji su se doselili iz okoline Prnjavora 1942. godine. Domaći Rusini su Dušanu Drljači izjavljivali krajem šezdesetih kako su Ukrajinci pravi Bosanci: lako planu, pa stoga i nema mješovitih rusinsko-ukrajinskih brakova. Osim toga, Ukrajinci su bili znatno siromašniji od Rusina i imali su mnogo više djece kada su doselili u Bačince. Podvajanje Ukrajinaca i Rusina u Bačincima išlo je do toga da su krajem šezdesetih godina dvadesetog stoljeća Ukrajinci stajali odvojeni u u crkvi i nisu se miješali s ostalima. (Drljača 1973: 69).

su razvoju različitih bolesti. Šimo Varnica govori o higijeni u slavonskim selima krajem 19. stoljeća. Njegove riječi možemo primjeniti i na rusinsku populaciju. »Nitko drži svoju sobu, kuću, avliju i suđe u redu, a nitko opit u gadu i u smetu.... Suđe u kom se ne kuva svaki dan i izu koga se ne jede svaki dan, to se samo onda pere kad triba, tj. prije negoče se iz nega jest, i opet kad se jede kad ćemo postaviti.... Svake se nedilje ujutru zgrije vruće vode, pa se sve suđe po kući opere. Opere se orman, kablovi, police, kašičnjak, svi lonci i zdile.⁴¹... Kad se vrši, onda se svaki nalije puno veliko korito vode, ljudi skinu rubinu a gače zasuču do dvojnija i takoi se umivaju, peru uši, vrat, glavu, noge, trbu i prsa, a leđa peru jedan drugom il opere svakom svoja žena, a ima kad opere svaki sam sebi... Kad nisu tako teški poslovi, onda se svi nepere tako često, nego se peru drugu, treću večer, a kupa se, brije se i šiša ako se more u subotu u večer, a ako se nema kad onda se u nedilju kupa i brije, a ima i puno ljudi koji se briju priko nedilje i to u sridu ili u četvrtak.«⁴²

Pisanje Varnice potvrđuju i iskazi informatora. E. N. se prisjeća kako je postojao uvijek jedan lavor i sapun. Prisjeća se i bare kod Petrovaca u kojoj su se ljeti znali kupati zajedno sa svinjama. Đ. H. kazuje kako je na njivi ljeti stajalo jedno veliko bure vode u kojem su se svi skupa prali. A. H. veli kako je uobičajeno bilo da se kupa jednom nedjeljno. M. L. se prisjeća kako su se svi kupali u jednom plehnatom koritu. »Prvo mi mladi, a onda stari.« Kod M. L. postojale su dvije sobe. U jednoj sobi su spavala djeca, a u drugoj roditelji. J. Č. iz Petrovaca s ponosom ističe kako je prvi u selu imao toalet u kući. »Rusini su bili čisti naspram drugih.« V. J. iz Mikluševaca kazuje kako se »malu decu nakon velike nužde vuklo po prašini«. O tome kako je izgledalo slavonsko selo početkom dvadesetog stoljeća govori činjenica da su svi prozori na kućama u Petrovcima bili isprskani blatom od slavonskih kola koja su prevozila građu kroz Petrovce za Vukovar (Drljača 1971a: 73). Higijena je, dakle, znatno utjecala na pojavu bolesti. Dakako, nedostatak lijekova za pojedine bolesti dovodio je najčešće do smrti onoga koji se razbolio. Bolesti su se javljale i zbog močvarnog zemljišta koje je u nekim dijelovima Slavonije i Srijema postojalo duboko u dvadeseto stoljeće.

Smrt je bila jedan od najvažnijih događaja u životu seljaka, baš kao i rođenje i vjenčanje. Kako piše Jasna Čapo Žmegač u seljačkom društvu i kulturi još u nedavnoj prošlosti smrt je bila sastavnicom života, i čovjek je umirao dostojanstvenije i ljudskije. U etnološkoj literaturi nalazimo opise posljednjih čovjekovih dana. Čovjek je svjestan svojeg stanja, i njemu se ne taji istina te on uz pomoć obitelji svodi račune sa životom, oprašta se od obitelji i prijatelja i miri se s onima s kojima je u zavadi. (Čapo Žmegač et al 1998: 184-190). Bolesti koje su dovodile do smrti bile su zastupljene u čitavoj tadašnjoj Europi. Moderna medicina još nije postojala, a težak seljački život nije dopuštao bolovanja i poštedu od poslova. Tako su bolesti poput tuberkuloze u

41) HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898., Gradište kod Županje*, 53.

42) HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898., Gradište kod Županje*, 59.

seljačkoj svakodnevnici značili gotovo sigurnu smrt bolesnika. Kolera, difterija i tifus znali su isto tako odnijeti brojne živote u kratkom vremenu budući da su se javljali kao epidemije.

U Petrovcima se, prema riječima Đ. H. ponajviše umiralo od tuberkuloze.

»Bilo je to familijarno kada se umiralo od tuberkuloze. Cijela obitelj Đitko imala je tuberkulozu. Od te se bolesti umiralo u rano proljeće. Bilo je i difterije, i od slepog creva se umiralo, a u bolnicu je malo tko išao u Vinkovci. Tek su kasnije časne sestre otvorile bolnicu u Vukovaru.«

P. S. iz Piškorevaca kazuje o tuberkulozi:

»Kod TBC-a prenosila se klica. Svi su skupa jeli iz iste zdjele. Znao je najstariji hračnuti i onda više nitko nije htio jesti.«

Tuberkuloza se još zvala i jeftika ili crna bolest. S. H. veli da je u ono vrijeme bilo *»pravilo da kada počneš kašljucati možeš očekivati da će živjeti još godinu dana«*. I. J. rođena E. prisjeća se kako je kao mlada djevojka odmah nakon Drugog svjetskog rata oboljela od TBC-a.

»Kad sam se udala, ja sam se razbolila. Nisam išla kod doktora da ne bi rekao da sam bolešljiva, pa sam se kupala u travama. U selu nas je samo troje živih ostalo nakon TBC-a. Najmanje ih je deset umrlo.«

U odnosu majke prema I. J. vidljivo je kakav je bio odnos prema bolešljivima:

»Mama mi je govorila da se ne izležavam u krevetu kada sam se vratila iz bolnice u Novom Marofu.«

Za Kraljevine Jugoslavije prema riječima J. Č. iz Petrovaca umiralo se od tifusa, čira, i raka. Djed J. Č. imao je rak želuca. Žene su umirale i od pobačaja. H. H. iz Mikluševaca prisjeća se kako se umiralo i od korči (grčevi).

»Reklo bi se: 'Dobio korči i umro'. Korči je bio kada te je želudac zabolio.«

M. B. kazuje kako se nakon Prvog svjetskog rata umiralo od kolere.

»To se vidi na našem groblju (Mikluševci, op.a.). Ima dvadeset grobova jedan pored drugoga. Dobili su proljev i umrli.«

M. B. kaže da je tuberkuloze *»bilo malo u Mikluševcima. Ovdje je čista voda i dobar zrak.«* P. S. iz Piškorevaca kazuje kako je postojala bolest sklopoci. Bila je to dječja bolest od koje je ostalo blokirano cijelo tijelo, a koja se dobivala od nezdrave vode. Umiralo se i od tetanusa. Đ. H. tako je izgubio sestru.

»Dok je skupljala grah zasvrblilo ju je nešto na glavi. Kako se počela dobila je sljedeći dan tetanus. Doktor Stojanović iz Negoslavaca dao joj je injekciju, ali je bilo prekasno. Umrlo je sljedećeg dana.«

Osim službenih doktora i bolnica koje su postojale u obližnjim većim mjestima, postojali su narodni ljekari koji su pomagali bolesnima da lakše prebole neku bolest. Liječenjem su se seoski ljekari bavili iz potrebe za dodatnim приходima. Intervencije su bile u rasponu od liječenja travama, puštanja krvi, vađenja zuba, naravnanja udova do bajaranja. Narodni ljekari su imali posebno poštovanje u selu (Čapo Žmegač et al. 1998: 277). M. L. iz Petrovaca, sada u Gunji, prisjeća se kako se još nakon Drugog svjetskog rata išlo u Soljane kod nekog čovjeka koji je puštao krv u slučaju previsokog

tlaka. U Gunji je pak bio neki djed Filip Gluvaković koji je namještao noge u slučaju uganuća i neki djed Banto koji je liječio bradavice. P. S. iz Piškorevaca kaže kako je u selu živjela Marija Pankovič koja je namještalala slomljene ili uganute noge, a znala je i »*gnjaviti mandule*« te je imala trave.

»Baka Jula Herbut pravila je mast za žuljeve, a znala je i za lijekove kod problema sa ženskim organima. Dolazili su iz brodskog područja kod bake Jule da im pomogne.«

E. N. prisjetio se kako je po lijek za sestru koja je bila teško bolesna otac išao kod vračare u Baranju. Potom je čuo za drugu gataru kod Bijeljine u selu Dvorovi pa je Eugena poslao njoj preko Šida.

»Našao sam ja babu i baba je dala trave, ali nije ništa pomoglo, sestra je болоvala od leukemije.«

Prema pisanju Dušana Drljače mrtvacu su kupale starije žene (obično tri). Okupani pokojnik je bio iznesen na slamarici pod gredu. Potom su dolazili susjedi da bi sjedili, tj. da bi ga čuvali dan i noć. Pogreb se obavljao najmanje 24 sata nakon smrti. Oproštaj od pokojnika je u dvorištu, a pogrebna povorka kreće po završenom opijelu. Pogrebna povorka zastajkuje tri puta: na ulazu u dvorište, na kraju sela i na ulazu u groblje. Svećenik tada čita evanđelje. Susjedi znaju platiti za čitanje evanđelja, pa svećenik čita evanđelje i pred njihovim kućama da bi se na taj način oprostili od umrlog. Zna se desiti da je naručeno i po dvadeset takvih oproštaja, pa sahrana zna trajati i po nekoliko sati. U Bačincima i Petrovcima su tijekom obreda zvonila zvona obaju crkava – grkokatoličke i pravoslavne. U Mikluševcima su izvodili konje kada se sahranjivao gospodar i vodili su ih stotinjak metara za povorkom. »Obed poslije sahrane nije bio uobičajen do najnovijeg doba. U Berkasovu su se prvi puta pojavili nakon 1948. godine. Za obed se treba dati tri jela, ako je umro muškarac ili udana žena, a ukoliko je umrla udovica onda je potrebno samo dva jela prirediti.« Prvo jutro poslije sahrane je služba, a rodbina nosi jabuke na groblje. Mrtvima se u Petrovcima i Mikluševcima na groblje uoči Božića nosilo borove grančice i svijeće, pa i hranu (Drljača 1971a: 77-78; Radulovački 2010: 39-43). Najveća je žalost bila ukoliko bi umrla mlada osoba. Umrle djevojke su se tako oblačile u bijelo, a umrli momci u svečano odjelo za vjenčanje. Ukoliko su imali vjerenike (zaručnike) pripremala bi im se prešutna svadba. Prijateljice umrle djevojke bile su tada darivane svadbenim ručnicima iz djevojičine spreme za vjenčanje, a njen momak ili djevojka u pogrebnoj povorci je nosila tanjur od porculana i na njemu vijenac za svadbu koju mlada nosi na glavi. Tanjur je trebalo baciti u grobnu raku i bilo je poželjno da se i on razbije, jer se tada vjerovalo da će se vjerenica ili vjerenik moći vjenčati s drugom osobom (Radulovački 2010: 41).

Kazivači isto tako daju iskaze o pogrebnim običajima.

E. N. veli da kada netko umre (ako je po noći) *»bude se svi komšije. Prvo se bude oni koji će oprati mrtvacu, a onda se ide po dobrog stolara koji će napraviti škrinju. Sve se čistilo i uređivalo da bi ujutro mogao doći pop. Kada pop sazna onda se zvoni objava, a uvečer je dolazio pevač koji je čitao od 8 sati do 1 u noći. Čitavu noć se probdijelo pokraj mrtvacu. Nije bilo spavanja. Stariji ljudi su bili uz mrtvacu do 11*

ili 11 i 30 u noći, a mlađi su bili od ponoći do jutra. Imali smo jednog Srbina – Drago Šuvak - nije bilo nikoga, a da on nije došao kada bi ovaj umro. Uvijek je bio na svakoj sahrani kod mrtvaca. Ujutro se poklopac stavlja na škrinju, pa se iznosi na dvorište. Potom je dolazio pop i odslužio svoje, a onda bi ih između četiri i šest nosilo škrinju na groblje (sada više nije tako, već se paroh pojavljuje tek na groblju, a ne u dvorištvu pokojnika). Kada je bilo ljetno doba, pa su ljudi imali posla, znali su i odbijati da nose sanduke. Pop nam je rekao: 'Nemojte momci odbiti nikoga.' Grobar je kopao raku. Kada je zemlja bila smrznuta grijala bi se voda u kotlu i lijevala na zemlju. Znali smo kopati stare grobove. To grobar nije želio raditi. To smo radili kada je obitelj htjela imati zajedničku grobnicu.»

M. L. iz Petrovaca, sada u Gunji, pripominje kako se zastajkivalo sa škrinjom kod krsnih kumova ili kod nečije zemlje. Kada žensko umre, onda se na križ stavlja ruža od pleha u sredini. Na samom sprovodu pojac je pjevao dijelove iz psalama. A. Lj. je pojac u Mikluševcima pa se sjeća kako je pjevao na rusinskom i staroslavenskom. Služba pojca nije bila plaćena u vrijeme socijalizma, dok je u vrijeme Kraljevine Jugoslavije bila plaćena. J. Č. se također sjeća kako je izgledalo kada je netko umro.

»Mrtvace su stavljali u lijesove. Obično je to bilo u prednjoj sobi u kući. Mrtvac je morao ležati pod srednjom gredom. U toj se sobi sat zaustavio, a ogledalo se pokrivalo. U lijes se stavljalo neke osobne stvari, nešto što je pokojniku bilo drago za života.«

A. J. kazuje da je u lijesu najčešće stajala slama, a kako su lijesove izrađivali majstori u Petrovcima.

»Za vrijeme Drugog svjetskog rata u Mikluševcima je sanduke radio Petar Papuga.« M. Lj. kazuje kako je *»obed koji su spremali susjedi za sudionike sprovoda bio kod pokojnikove kuće«*.

Zaključak

Do današnjih dana Rusinima se u Hrvatskoj nije bavilo mnogo autora. Svakodnevni život rusinske obitelji u prvoj polovici dvadesetog stoljeća još je manje istražen. Literatura koja se bavi Rusinima uglavnom je objavljena na rusinskom jeziku u susjednoj Vojvodini, a vrlo mali broj radova odnosi se na Rusine u zapadnom Srijemu i istočnoj Slavoniji. Metoda usmene povijesti omogućila je pogled u svakodnevnicu rusinskih seljaka u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu kroz kazivanje samih sudionika događaja. Kroz njihove priče doznajemo o njihovom životu, ali kada se nekoliko takvih iskaza prikupi moguće je stvoriti sliku svakodnevnog života čitave etničke zajednice u određenoj regiji. U panoptikumu naroda Austro-Ugarske Monarhije Rusini su činili, poput Slovaka, Čeha ili Rumunja bogatstvo etničke raznolikosti Slavonije i Vojvodine. Na područje današnje Hrvatske Rusini su se naselili relativno kasno, sredinom 19. stoljeća iz Bačke. Neraskidiva vezanost srijemskih i bačkih Rusina ostala je prisutna gotovo do današnjih dana. Razlozi njihovog doseljavanja u prostor Hrvatske ležali su u velikom broju djece, prenaseljenosti u Bačkoj, nezaposlenosti i jeftinijoj zemlji u Srijemu i Slavoniji. Nakon masovne seobe sredinom 19. stoljeća u zapadni Srijem uslijedile su manje i pojedinačne seobe u prvoj polovici dvadesetog stoljeća.

Iz iskaza je vidljivo da je rusinska obitelj bila slično konstruirana kao i hrvatska ili srpska. Razlika je ponajčešće ležala u činjenici da su Rusini imali više djece od Srba i Hrvata (ali i Nijemaca, Židova i Mađara koji su im također bili najbliži susjedi). Na čelu obitelji je, kao i kod ostalih etničkih skupina u Slavoniji i Srijemu, bio najstariji muški član (sve dotle dok je bio lucidan), a ženski dio obitelji obično je vodila njegova supruga koja je najčešće imala ulogu kuharice. Tek u novije doba dolazi do egalitarnijih odnosa unutar obitelji i do manje jasno vidljive podjele poslova koja je do Drugog svjetskog rata bila sasvim jasno definirana. Velika brojnost djece u rusinskim obiteljima bila je gotovo uvijek prisutna. Tako se umiranje male djece, što je bila česta pojava u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, nije doživljavalo suviše tragično. Ukoliko bi djeca umirala u kasnijoj dobi roditelji bi to mnogo teže podnijeli. Kao i kod Srba i Hrvata u krajevima gdje su i oni imali mnogo djece (recimo u Gorskom kotaru ili sjeverozapadnoj Hrvatskoj) abortusi su bili uobičajena pojava koja je bila učestalija u vremenima kada su muškarci odlazili u ratove, u emigraciju u inozemstvo ili dalje predjele Austro-Ugarske Monarhije ili na sezonske radove u bliže krajeve. Rusini su svoju djecu češće školovali od njihovih susjeda Hrvata i Srba. U periodu prve polovine dvadesetog stoljeća muška i ženska rusinska djeca završavala su barem pet razreda. Doduše, školovanje je u svakom slučaju u Slavoniji bilo bolje organizirano nego li je to slučaj u nekim izoliranijim i siromašnijim dijelovima Hrvatske (poput Dalmatinske zagore, Like, Gorskog kotara). Mladi su se upoznavali na prelima, u školama, na kirbajima ili pri radu, a djevojke su se relativno mlade udavale, sa sedamnaest ili osamnaest godina. Svadbe se nisu osobito razlikovale kod Srba, Hrvata i Rusina, osim što su kod rusinskih vjenčanja prisutna druga jela na svadbenom stolu, drugačije su svadbene pjesme, različita su imena svadbenih dužnosnika te su rusinska vjenčanja obavljana u grkokatoličkim crkvama. Prehrana rusinskog stanovništva bila je raznolika, a sastojala se od mesa, mlijeka, žitarica, voća i povrća te na taj način nije odudarala od prehrambenih navika srpskog ili hrvatskog stanovništva. Rusini su u međuratnom periodu rijetko kada bili stalno zaposleni, baš kao i pripadnici drugih etničkih skupina. Iz iskaza mojih kazivača vidljivo je da su Rusini dobro funkcionirali s okolnim stanovništvom drugih nacionalnosti i drugih vjeroispovijesti iako su u obrađenom periodu rijetko kada ulazili u brakove s pripadnicima/pripadnicama drugih nacionalnosti. Antagonizmi koji su se javljali između Rusina i pripadnika ostalih etničkih skupina svodili su se uglavnom na pojedinačne razmirice. U sredinama u kojima su Rusini predstavljali većinsko stanovništvo (dakle Petrovci i Miluševci) lokalno manjinsko srpsko stanovništvo poznavalo je rusinski jezik, a crkveni godovi rusinske grkokatoličke crkve bili su uvijek glavni kribaji u selu (iako u oba sela postoje i pravoslavne crkve). Postojali su i antagonizmi između rusinskih sela Petrovac a i Mikluševaca koji su bili ponekad čak i izraženiji od međunacionalnih antagonizama. Ni običaji kod smrti u Rusina nisu odskakali od običaja okolnih naroda. U prvoj polovici dvadesetog stoljeća medicina nije bila toliko razvijena, pa su stoga i brojne smrti ostajale medicinski nerazjašnjene. Lokalni travari, seoski gatari i vračare bili su alternativa školovanim liječnicima kojih je bilo malo i koji su obično više stajali.

Rusinska nacionalna manjina prisutna je danas još samo u kompaktnom obliku u Mikluševcima i Petrovcima, a u ostalim slavonskim i srijemskim selima Rusini su prisutni u malom broju. Svijest o pripadnosti rusinskom etničkom korpusu zapravo je prisutna pretežno kod starijih osoba (posebno u miješanim sredinama), a kod mlađih je razvijena tek u rusinskim sredinama kao što su Mikluševci i Petrovci gdje postoji njegovanje rusinskog jezika u školi. Prema istraživanjima Đure Ljlikara, osnovnoškolskog učitelja iz Mikluševaca, koji je veći dio svojeg života posvetio osvješćivanju rusinske nacionalne svijesti i očuvanju rusinske posebnosti, u knjigama rođenih i umrlih na područjima koja naseljavaju Rusini u Hrvatskoj natalitet se već šezdesetih godina dvadesetog stoljeća približava mortalitetu tako da je devedesetih godina prošlog stoljeća prirodni prirast bio negativan. Razlog nestajanja rusinske etničkog korpusa u Hrvatskoj jest i mnogo miješanih brakova. U većini slučajeva, ukoliko su brakovi sklopljeni izvan Mikluševaca i Petrovaca, supružnici rusinske narodnosti se priklanjaju onome drugom supružniku (koji je najčešće pripadnik većinske etničke grupe). Prva generacija djece iz takvih brakova još se prisjeća svojih predaka, ali vrlo rijetko poznaju rusinski jezik, a druga generacija već u potpunosti zaboravlja svoje podrijetlo i iskazuju se kao pripadnici većinskog naroda (iako je to i kod prve generacije često slučaj, pogotovo ukoliko je otac pripadnik većinskog naroda). Razlog gubljenja nacionalnog identiteta jest i seoba u veće gradove gdje Rusini, ali i pripadnici većine drugih nacionalnih manjina, nemaju mogućnosti da dalje održavaju svoj jezik, običaje i kulturu. Odlazak u inozemstvo još više pogoduje gubljenju etničkih značajki. Ljlikar sam piše kako se i onaj mali broj djece u pretežno rusinskim sredinama odnarođuje zbog toga što međusobno komuniciraju na jeziku većine. U višim razredima osnovne škole djeca odlaze u školu u bivša općinska sjedišta, pa roditelji s djecom kod kuće najčešće razgovaraju na hrvatskom da bi djeci bilo lakše snalaženje u novoj sredini.

Možemo zaključiti da je primijenjena metoda oralne povijesti jedan od načina da istražimo pojedine oblike svakodnevnog života Rusina na ovim prostorima. Za jednu kompaktnu studiju, koja bi u svakom slučaju bila znatno potpunija od iznesene, trebalo bi razgovarati s više kazivača na području Mikluševaca i Petrovaca i dubinski istražiti i neke teme koje nisu naznačene u ovom istraživanju.

Literatura

Barić, Eugenija. 2007. *Rusinski jezik u procjepu prošlosti i sadašnjosti*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Biljnja, Vladimir. 1987. *Rusini u Vojvodini, Prilog izučavanju istorije Rusina u Vojvodini (1918. – 1945.)*. Novi Sad: Dnevnik.

Čapo Žmegač, Jasna, et al. 1998. *Etnografija, svagdan i blagdan hrvatskog puka*. Zagreb: Matica Hrvatska

Čapo Žmegač, Jasna. 1990. »Pogled etnologa na proučavanje kvantitativne građe o kućanstvima«. *Narodna umjetnost*, 27/50-61.

Čapo Žmegač, Jasna. 1996. »Konstrukcija modela obitelji u Europi i povijest obitelji u Hrvatskoj«. *Narodna umjetnost*, 33, 2/179-196.

Drljača, Dušan. 1971. »Etnografski zapis o Rusinima i Ukrajincima u Petrovcima i Mikluševcima« u: *Nova dumka*, sv. 1, god. I/ 75-79.

Drljača, Dušan. 1971a. »Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu«. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad: Ruske slovo, 70-81.

Drljača, Dušan. 1971b. »Nacionalno mešoviti brakovi sremskih Rusina«. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad: Ruske slovo, 186-189

Drljača, Dušan. 1971c. »Naseljavanje i razmeštaj Rusina i Ukrajinaca u Sremu«. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*, Novi Sad: Ruske slovo, 59-63.

Drljača, Dušan. 1973a. »Etnološki prilog proučavanja Rusina u Berkasovu«, *Nova dumka*, br. 4, god. II/ 129-135.

Dukovski, Darko. 2002. »Povijest mentaliteta, metoda 'oral history' i teorija kaosa«. *Časopis za suvremenu povijest*, god 33, sv. 1/155-162.

Dušan, Drljača, 1973. »Etnografska građa iz Bačinaca«, *Nova dumka*, sv. 3, godina II, 65-69.

Gavazzi, Milovan. 1982. »The Extended family in South eastern Europe«. *Journal of Family History*, sv. 7/89-102.

Gavrilović, Slavko. 1958. *Šid i šidsko vlastelinstvo 1699-1848*. Novi Sad: Matica Srpska.

Gavrilović, Slavko. 1967. »Prilog istoriji Rusina u Bačkoj sredinom XVIII. veka«, *Zbornik za društvene nauke* 48/106-113.

Gavrilović, Slavko. 1977. »Rusini u Bačkoj i Sremu od sredine XVIII do sredine XIX veka«. *Godišnjak društva istoričara Vojvodine*, 153-215.

Gligorević, Ljubica. 2007. »Etnologija Vinkovaca i okolice«. *Šokadija i Šokci, Život i običaji*, Vinkovci: Privlačica, 152-159.

Grele, Ronald, J. 2006. »Oral history as evidence«. *Handbook of Oral History*. Lanham: Altamira press. 43-105.

Hnatjuk, Volodomir. 1898. *Ruski oseliji v Bačci*, Zapiski NTiŠ, II.

Hoffman, Alice M., Hoffman, S. 2006. »Memory theory: Personal and Social«. *Handbook of Oral History*, Lanham: Altamira press. 275-297.

Konstantinović-Čulinović, Vesna. 1983. »Procesi društvenog razvoja u selu Zaile na Papuku«. *Zbornik za narodni život i običaje*, sv. 49/151-171.

Kostelnik, Vlado. 1971. »Majsko drvo u proslavljanju praznika u Petrovcima i Mikluševcima«. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad: Ruske slovo, 86-99

Kostelnik, Vlado. 1976. »Tradicionalna kultura rusinskih stočara«. *Rad 21. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, Čapljina 17.-21. septembra 1974., Sarajevo: Udruženje folklorista BIH.

Laboš, Fedor. 1979. *Istorija Rusinoh Bačkej, Srimu i Slavoniji 1745. – 1918. Doseljene, gazdovski, prosvitni, kulturni i duhovni život*. Vukovar: Savez Rusina i Ukrajinaca Hrvatske.

Leček, Suzana. 2003. *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest i Srednja Europa.

Leček, Suzana. 1999. »'A mi smo kak su stari rekli': mladi u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata«. *Etnološka tribina*, 29/23/231-246.

Leček, Suzana. 2000. »'Nisu dali gospodaru 'z ruk...': starost u prigorskim i zagorskim selima između dva svjetska rata«. *Etnološka tribina*, 30/23 25-47.

Leček, Suzana. 2001. »Usmena povijest – povijest ili etnologija? Mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa«. *Časopis za suvremenu povijest*, 33/1/149-154.

Lovretić, Josip. 1990. *Otok* (pretisak iz Zbornika za narodni život i običaje), Vinokovci: KIC Privlačica.

Ljekar, Đuro. 2009. *Neka se ne zaboravi- Rusini u Hrvatskoj*, Vukovar: Savez Rusina i Ukrajinaca Hrvatske.

Ljekar, Đuro. *Njiše se žitno klasje*. neobjavljeni rukopis.

Maze, Elinor. 2006. »The Uneasy page: Transcribing and Editing Oral History«. *Handbook of Oral History*, Lanham: Altamira press. 237-272;

Međeši, Ljubomir. 1973. »Konoplja u privredi, običajima i verovanjima bačkih Rusina«. *Rad Vojvođanskih muzeja*, br. 21-22.

Međeši, Ljubomir. 1980. »Rusinska svadba i njeno mesto u svadbenim običajima slavenskih naroda«. *Rad vojvođanskih muzeja*, sv. 26.

Nožinić, Dražen. 1992. »Pogrebni običaji Rusnacoah u Kocure«. *Ruski kalendar (Rusko slovo)*, 136-157.

Portelli Alessandro. 2007. »Što čini usmenu povijest drugačijom«. *Lucius: zbornik radova Društva studenata povijesti Ivan Lučić-Lucius*, 10/11, 6/ 147-158;

Primorac, Jakša. 2004. »Rusini i grkokatolička crkva na vukovarskom području (društenopovijesna i etnomuzikološka pitanja)«. *Pasijska baština*, sv. IV/ 437-473.

Radić, Antun. 1897. »Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu«. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. II/1-88..

Radovanović, Mira, Vlahović, Breda. 1971. »Prilog proučavanju migracionih kretanja Rusina u Bačkoj«. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*, Novi Sad: Ruske slovo, 18-30.

Radulovački, Ljiljana. 2010. *Mobe, prela i drugi vidovi okupljanja Rusina u zapadnom Sremu*. Sremska Mitrovica: Muzej Srema.

Ramač, Janko. 1989. »Priloh gu istoriji Rusnacoah u Petrovcoah i Mikluševcoah 1850. – 1890.«. *Švetlosc* sv. 2/ 234-245.

Ramač, Janko. 1989. »Prilohi gu istoriji Rusnacoah u Petrovcoah od 1834.- 1850. roku«. *Švetlosc* sv. 1/55-62.

Rihtman Auguštín, Dunja. 1984. *Struktura tradicijskog mišljenja*, Zagreb: Školska knjiga.

Rihtman Auguštín, Dunja. 1989. »O slugama u zadrugi ili o jednom periodu«. *Naše teme*, 33(10)/2683-2687. Konstantinović-Čulinović, Vesna. 1972. »Etno-sociološke karakteristike narodnog života na Petrovoj gori i oko nje«. *Simpozij o Petrovoj gori*.

Zagreb: JAZU, 213-234.

Sharpless, Rebecca. 2006. »The history of Oral History«. *Handbook of Oral History*, Lanham: Altamira press. 19-43;

Silverman, David. 2006. *Interpreting qualitative data Third edition, Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London. Thousand Oaks.

Smith, Richard Candida. 2006. »Publishing Oral History«. *Handbook of Oral History*, Lanham: Altamira press. 411-425;

Stein Erlich, Vera. 1971. *Jugoslavenska porodica u transformaciji, studija o tri stotine sela*, Zagreb: Liber.

Vlahović, Breda. 1970. »Igra 'svadba' na prelima bačkih Rusina«. *Narodno stvaralaštvo, Folklor*, god. IX, br. 33-34/32-36.

Vlahović, Breda. 1971. »Promene u svadbenim običajima kod bačkih Rusina«. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad: Ruske slovo, 125-137.

White, Hyden. 2003. »Fabulacija povijesti i problem istine u reprezentaciji povijesti«. *K: časopis za književnost, književnu i kulturalnu teoriju*, sv. 1/33-54;

White, Hyden. 2004. »Historijska pripovjednost i problem istine u historijskom prikazivanju«. *Časopis za suvremenu povijest*, god. 36, sv. 2/621-635;

Zlodi, Zdravka. 2010. *Rusini/Ukrajinci u hrvatskim zemljama: etape doseljavanja i problem imena*. Zagreb (neobjavljena disertacija).

Internetski izvori

What is Oral History. // History Matters: The U.S. Survey Course on the Web, 31. March 2006, dostupno na <http://historymatters.gmu.edu/mse/oral/what.html>.

Arhivska građa

Institut za etnologiju i folkloristiku

IEF, Marko Vodopija, *Dvije posljednje štitarske zadruge*, rkp. 1202/1986.

IEF, Marijan Miklošević- Šolja, *Od brazde do pogače*, Tovarnik-Lovran 1995, rkp. 1569/1996.

IEF, Gordana Vidaković, *Svatovski običaji u Cvelferiji s naglaskom na običaje praćene glazbom (diplomski rad)*, Zagreb 2000, rkp. 1725/00.

Hrvatska akademija znanosti, Odsjek za etnologiju

HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898., Gradište kod Županje*

HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 70, Stevan Brakus, *Trpinja*, s.a

HAZU, Odsjek za etnologiju, NZ 143 e, *Mladi istraživači: Etnografska građa: osnovni podaci, Podaci o stanovništvu i porodičnom životu u ispitivanim selima*, 1979.

Kazivači

Đ. H., r. 1924.g., Petrovci.

M. N., r. 1935. g., Ruski Krstur (sada Petrovci).

- J. E., r. 1941.g., Petrovci.
E. N., r. 1933.g., Petrovci.
M. T., r. 1930.g., Petrovci.
J. Č., r. 1931.g., Petrovci.
I. J., r. E., r. 1929.g., Petrovci.
O. P., r. 1940.g., Petrovci.
V. J., r. 1929.g., Mikluševci.
A. J., r. Bujila, r. 1932.g., Mikluševci.
M. Lj., r. Š., r. 1924.g., Bačinci (sada Mikluševci).
M. H., r. 1935.g., Mikluševci.
H. H., r. 1937.g., Mikluševci.
M. B., r. H., r. 1932.g., Mikluševci.
A. Lj., r. 1935.g., Mikluševci.
L. Lj., r. E., r. 1936.g., Bačinci (sada Mikluševci).
A. H., r. K., r. 1929.g., Berkasovo (sada Rajevo Selo).
M. L., r. R., r. 1922.g., Petrovci (sada Gunja).
E. N., r. 1920.g., Ruski Krstur (sada Đurići).
P. S., r. 1928.g., Piškorevci.
S. H., r. M., r. 1927.g., Piškorevci.
V. H., r. 1927.g., Piškorevci.

Kultura i prosvjeta

Культура и просвита

Međunarodni dan materinskoga jezika

Međunarodni dan materinskoga jezika obilježava se svake godine 21. veljače od 2000. godine, s ciljem unapređivanja, učenja i razvoja materinskog jezika, te njegovanja jezične i kulturne različitosti i višejezičnosti.

UNESCO-v dokument 16/C iz 1970. godine kaže »*Materinski jezik označuje put ljudskog bića i pomoću njega ono ulazi u društvo, čini svojom kulturu grupe kojoj pripada i postavlja temelje razvoju svojih intelektualnih sposobnosti.*«

UNESCO je 1999. godine na 30. zasjedanju Glavne skupštine na prijedlog Bangladeša proglasio dan 21. veljače Međunarodnim danom materinskoga jezika. Važnost toga dana potvrđena je godine 2001. aklamacijom na 31. Glavnoj skupštini. Tada je usvojena Deklaracija o kulturnoj različitosti, gdje u 5. članu piše: »...svakoj se osobi mora omogućiti izražavanje i stvaranje djela na jeziku koji izabere, posebice na materinskome jeziku...« Od tada se svake godine slavi u svijetu Međunarodni dan materinskoga jezika kao jedan od zajedničkih simbola ravnopravnosti svih naroda (na žalost, u praksi još uvijek nepostignute).

Bit će da nije slučajno da je Međunarodni dan materinskoga jezika prihvaćen na prijedlog Bangladeša. Kada je 1947. u Britanskoj Indiji prestala britanska kolonijalna vlast, stvorene su dvije neovisne države, Indijska Unija (s hinduskom vjerskom većinom) i Pakistan (s muslimanskom većinom). Bile su podijeljene i neke indijske etničke provincije. Tako je Bengalija podijeljena na indijsku saveznu državu Zapadni Bengal (glavni grad Kalkuta) i na nekadanju pakistansku pokrajinu Istočni Bengal, teritorijalno nepovezanu s glavinom Pakistana. Pakistanska je vlada provodila centralističku politiku. Među ostalim je nametala jezik urdu cijelomu ondašnjem Pakistanu. To je bio jedan od razloga ratu u kojem je u Istočnom Bengalu godine 1971. proglašena neovisna država Bangladeš (glavni grad Dhaka), s bengalskim kao službenim jezikom (uglavnom istim kao u indijskoj saveznoj državi Zapadni Bengal).

Materinski je jezik blago prema kojemu se svaki čovjek mora odnositi i s ljubavi i s poštovanjem. I svakomu bi to moralo biti omogućeno, bar prema riječima iz Deklaracije citirane na početku ovog teksta. Ali prosječan bi Europejac bio iznenađen kada bi saznao kolikim je ljudima to onemogućeno i u samoj Europi, a da se i ne govori o drugim kontinentima, prije svega o Africi. Čak Francuska, tradicionalan simbol ljudskih prava, u pogledu materinskoga jezika Bretonaca i Korzikanaca ponaša se krajnje diktatorski. No najgore je stanje u subsaharskoj Africi, osobito u bivšim francuskim kolonijama. Ne može se doduše reći da u takozvanoj Crnoj Africi nema baš nikakva napretka, ima ga ali samo u nekom smislu prije svega u bivšim britanskim kolonijama (time se ne želi reći da su Britanci humanije postupali u kolonijalno doba, naprotiv,

ali nisu se otvoreno i organizirano trudili za nametanje engleskoga jezika).

Danas u Crnoj Africi samo razmjerno neznatna privilegirana manjina vlada jezikom bivšega kolonizatora. To je u većini država danas jedini službeni jezik. Zato je ta manjina zapravo očito privilegirana i otvoreno se brine da se taj privilegij nastavi i u budućnosti. Danas se izvan Europe sukobljavaju tri procesa: imperijalističko forsiranje engleskoga ne samo kao jedinoga međunarodnoga, kastinsko čuvanje bivšega kolonijalnog jezika, i sporo, gotovo osmotsko napredovanje novih neeuropskih standardnih jezika. *“Ono što je najgore i praktički sramotno jest da se međunarodna tijela i međunarodne organizacije prave kao da u tom pogledu nema nikakva problema.”*

Domaća problematika

Dana 16. siječnja 2003. stalno predstavništvo Republike Hrvatske pri UNESCO-u poslalo je iz Pariza nekim hrvatskim ministarstvima dopis u kojem se pet puta spominje materinji jezik (u vezi s međunarodnim danom), a nijednom materinski jezik. Mogao bi netko reći da je pridjev materinji srbizam, no to ne bi bilo točno, u Srbiji se kaže maternji. *“Dakle, dobro je hrvatski i kada se kaže materinska ljubav i kada se kaže materinja ljubav, ali običniji je izraz materinski jezik. Trebalo je dakle u dopisu biti materinski jezik, ili da bar preteže taj oblik. No to je pojedinost. Bitno je da se hrvatski jezik kao službeni jezik Republike Hrvatske i kao materinski jezik hrvatskoga naroda danas slabo poštuje. Posljednjih se godina ponovno pojavljuju, makar bilo i stidljivo, riječi i izrazi iz prošlosti koji su već bili praktički nestali. Jezik televizije danas je gori nego što je, izuzmemo li pojave unitarističkoga nasilja, ikada bio u posljednjih pol stoljeća. Hodamo li hrvatskim ulicama i gledamo li natpise na trgovinama, pitat ćemo se u kojoj smo zemlji. Najgore je pak što u pogledu svega toga preteže ravnodušnost. Kad bi bar Međunarodni dan materinskoga jezika nešto pomogao.*

Albanci

Prema podacima popisa stanovništva iz 2001. godine u Republici Hrvatskoj živi 15.082 pripadnika albanske nacionalne manjine. Od pripadnika albanske nacionalne manjine, relativno veći porast broja pripadnika 1990-ih su imale samo Romi i Rusi.

Bošnjaci

Pri analizi promjene broja Bošnjaka između 1991. i 2001. javljaju se stanovite poteškoće. Naime, pri popisu stanovništva 1991. nije postojala kategorija Bošnjaka već su se te osobe izjašnjavale kao Muslimani. Prije popisa 2001. pripadnicima te nacionalne zajednice sugeriralo se da se izjasne kao Bošnjaci prema nazivu koji su bosanskohercegovački muslimani usvojili na Bošnjačkom saboru u Sarajevu 1993. Na taj se način 2001. godine izjasnilo 20.755.

Bugari

Iako su Bugari u Hrvatskoj relativno malobrojni, pripadnici ove nacionalne manjine su naseljeni u svim županijama osim u Ličko – senjskoj. Međutim, daleko su najbrojniji u Zagrebu gdje živi trećina svih Bugara. Pretpostavka je da su to potomci nekada poznatih bugarskih povrtlara. U Republici Hrvatskoj, prema posljednjem popisu stanovništva iz 2001. godine, živi 331 pripadnik bugarske nacionalne manjine. Upravo zbog svoje malobrojnosti i raspršenosti po gotovo svim županijama.

Crnogorci

Crnogorci pripadaju skupini nacionalnih manjina čiji se broj zbog doseljavanja znatno povećava u razdoblju nakon II. svjetskog rata. Tako je njihov broj od 1948. kada ih je popisano 2.871, povećan do 1991. na 9.724. Između 1991. i 2001. Crnogorci s 49,3% bilježe relativno najveći pad broja pripadnika nakon Srba, te ih prema popisu iz 2001. u Hrvatskoj živi 4.926.

Česi

Godine 2001. u Hrvatskoj se još svega 10.510 stanovnika izjašnjavalo Česima što je 19,7% manje nego 1991. Više od dvije trećine (67,5%) Čeha živi u Bjelovarsko – bilogorskoj županiji, odnosno konkretnije, na daruvarskom i grubišnopoljskom području. U toj županiji s 5,3% jedino još zadržavaju i značajniji udjel u ukupnom stanovništvu. Češki je 2001. kao materinski jezik navelo 7.178 stanovnika Hrvatske što je u odnosu na 1991. smanjenje od 30,8%. Taj pad je znatno veći od relativnog pada broja Čeha u narodnosnom smislu (19,7%) što i ovdje ukazuje da su na djelu sve jači procesi asimilacije i u odnosu na češku nacionalnu manjinu.

Mađari

Na popisu iz 2001. godine zabilježeno je smanjenje pripadnika mađarske nacionalne manjine za oko 25%. Samo je u Ličko – senjskoj županiji broj Mađara 2001. godine ostao isti kao deset godina ranije dok je u svim ostalim županijama smanjen. To je najizraženije zabilježeno u Karlovačkoj županiji gdje je mađarska zajednica gotovo brojčano prepolovljena (- 55,6%). U Osječko – baranjskoj županiji živi 59,0% svih Mađara u Hrvatskoj dok više od tisuću pripadnika imaju još u Bjelovarsko - bilogorskoj i Vukovarsko – srijemskoj županiji. U potonjoj još uvijek zadržavaju udjel od 1% u ukupnom stanovništvu premda su još npr. 1971. činili 2,2% stanovništva županije. Dakako da najznačajniji udjel čine u Osječko – baranjskoj županiji (3%) gdje se nalazi i najveći broj naselja s mađarskom etničkom većinom.

Slično kao i kod Čeha, između 1991. i 2001. zabilježeno relativno smanjenje broja osoba kojima je mađarski materinski jezik je za oko deset posto veće nego relativno smanjenje broja Mađara po nacionalnoj pripadnosti. Tako je 1991. mađarski kao

materinski jezik navelo 19.684 osoba a 2001. tek 12.650, dok se 16.595 hrvatskih državljana izjasnilo Mađarima.

Makedonci

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, u Republici Hrvatskoj živi 4270 Makedonaca. Od svega 1.387 Makedonaca 1948. godine, njihov se broj do 1991. povećao na 6.280 ili 352,8%.

U međupopisu 1991 – 2001. bilježe pad svoga broja od 2.010 stanovnika ili za 32,0%. Broj Makedonaca smanjio se u svim županijama osim u Krapinsko – zagorskoj gdje je 2001. zabilježen porast za jednog pripadnika manjine.

Nijemci i Austrijanci

Za razliku od prethodnih međupopisja nakon Drugoga svjetskog rata kada su bilježili smanjenje broja svojih pripadnika, Austrijanci u razdoblju 1991 – 2001. bilježe povećanje broja od 15,4% ili za 33 osobe. Kako su veći broj stanovnika u odnosu na 1991. zabilježili i Nijemci, slučaj brojčanog porasta ovih dviju nacionalnih manjina veoma je znakovito. Razloge većem broju Austrijanaca (pa i Nijemaca) treba tražiti u drugačijem izjašnjavanju proteklih godina odnosno u “prikriivanju” (konvertiranju) među drugim narodnosnim skupinama zbog poznatih događaja nakon Drugog svjetskog rata (progon Nijemaca, ali i Austrijanaca, uz gubitak građanskih prava, oduzimanje imovine itd.).

Osim u Gradu Zagrebu i Primorsko – goranskoj županiji analiza promjene broja Austrijanaca sasvim je nepouzdana zbog malog broja pripadnika, To se posebice odnosi na promjenu njihovog broja u Sisačko – moslavačkoj te naročito Međimurskoj županiji gdje je broj Austrijanaca povećan čak 900%, ali što je u apsolutnim brojevima iznosilo svega devet stanovnika.

Od 119.429 Nijemaca 1910. njihov je broj pao na svega 2.902 pripadnika 2001. Unatoč tome, Nijemci su jedna od malobrojnih manjina (uz Rome, Ruse, Austrijance i Albance) koji su između 1991. i 2001. povećali svoj broj (za 10,1%).

Poljaci

Pripadnici ove nacionalne manjine relativno su malobrojni (567 građana 2001. godine) iako su zastupljeni u svim županijama pa makar i s jednim stanovnikom kao, na primjer, u Ličko – senjskoj ili Virovitičko – podravskoj županiji. Između 1991. i 2001. smanjili su svoj broj za 16,5%.

Romi

Od svih nacionalnih manjina u Hrvatskoj, Romi imaju najveći brojčani porast u promatranom razdoblju. Međutim, iskazani porast od 41,3% ne odgovara stvarnom stanju

iz dva razloga. Prvi je taj što svi Romi još uvijek ne sudjeluju u popisu stanovništva (to je pogotovo vrijedilo za 1991. godinu), dok drugi razlog treba tražiti u tome što se mnogobrojni Romi etnički izjašnjavaju na drugačiji način (ponajviše kao Hrvati). Procjene o stvarnom broju Roma u Hrvatskoj kreću se između 30 i 40 tisuća dok se ponekad može čuti da se radi i o 60-ak tisuća Roma. Od tako popisane broja (9.463 prema popisu iz 2001.), najviše pripadnika ove nacionalne manjine živi u Međimurskoj županiji gdje su sa 2,4% jedino zastupljeni s više od 1% ukupnog stanovništva pojedine županije. Priključe li im se Romi u Gradu Zagrebu proizlazi da u te dvije županije živi više od polovice svih Roma u Hrvatskoj; tj. 51,1% (odnosno onih izjašnjenih kao Romi u popisu stanovništva). Najveći relativni porast između 1991. i 2001. zabilježen je u Brodsko – posavskoj (162,8%) i Sisačko – moslavačkoj županiji (124,8%).

Rusi

Pomalo je začuđujuće da su Rusi među pet nacionalnih manjina s porastom broja stanovnika. Naime, njihov je broj između 1991. i 2001. povećan za 200 pripadnika odnosno za 28,3%, te je 2001. godine iznosio 906. Tek bi detaljnija analiza pokazala iz kojih je razloga zabilježen toliki porast to više što je njihov broj najviše povećan u sjevernim županijama; Međimurskoj 2.150%, Koprivničko – križevačkoj 300%, Krapinsko – zagorskoj 150%. Ipak, njihov je broj još uvijek relativno malen pa je tek u Međimurskoj županiji dosegao 0,1% ukupnog stanovništva županije

Rusini i Ukrajinci

U Republici Hrvatskoj živi 2.337 Rusina. U pojedinim popisima stanovništva Rusini su iskazivani zajedno s Ukrajincima pa se njihovo zasebno brojčano kretanje može pratiti tek od 1971. Slično kao i kod drugih nacionalnih manjina, doseljenih uglavnom za vrijeme Austro – Ugarske njihov se broj konstantno smanjivao. Tako je samo između 1971. i 2001. zabilježeno smanjenje od 1.391 pripadnika dok su u posljednjem međupopisju 1991 – 2001. Rusini smanjili svoj broj za 28,2%. Od toga odudara tek njihovo brojčano kretanje u Koprivničko – križevačkoj županiji gdje je u odnosu na 1991. broj Rusina povećan čak 600% što ipak u apsolutnim brojevima iznosi samo 24 osobe. Do 1991. samo su u Vukovarsko – srijemskoj županiji činili više od 1% ukupnog stanovništva što je 2001. smanjeno ispod tog udjela.

Tablica: Broj Ukrajinaca u hrvatskim županijama 1991. i 2001. i indeks promjene

UKUPNO RH	2.494	1.977	79.3
-----------	-------	-------	------

Slovaci

Današnji broj od 4.712 pripadnika slovačke nacionalne manjine je znatno manji u odnosu na razdoblje oko Drugog svjetskog rata kada ih je zabilježen najveći broj

(1948. ih je bilo 10.097). U Osječko – baranjskoj i Vukovarsko – srijemskoj županiji živjelo je 74,1% svih Slovaka u Hrvatskoj prema popisu 2001. Najveći relativni pad broja Slovaka zabilježen je u Požeško - slavonskoj županiji, a iznosio je 43,7%.

Slovinci

Iako su tradicionalno prisutna nacionalna manjina u Hrvatskoj, nema niti jednog naselja ili područja koje bi se moglo smatrati slovenskim središtem u Hrvatskoj

Tablica: Broj Slovenaca u hrvatskim županijama 1991. i 2001. i indeks promjene

UKUPNO RH	22.376	13.173	58.9
-----------	--------	--------	------

Srbi

Najbrojnija nacionalna manjina u Hrvatskoj su Srbi čiji je postotni udjel smanjivan još i u austrougarskom razdoblju premda im je apsolutni broj tada rastao iz popisa u popis.

UKUPNO RH	581.663	201.631	34.7
-----------	---------	---------	------

Talijani

Prema popisu stanovništva iz 2001. u Hrvatskoj živi 19 636 pripadnika talijanske nacionalne manjine. Talijani su jedna od nacionalnih manjina koja je najviše smanjila svoj broj u odnosu na razdoblje prije Drugog svjetskog rata. Od 155.880 Talijana popisanih 1910. s čime su tada činili 4,45% ukupnog stanovništva Hrvatske, njihov je broj do 2001. smanjen za 87,4% dok im je istodobno udjel u stanovništvu Hrvatske pao na tek 0,4% (deseterostruko manji nego prije 90 godina). Treba napomenuti da je iskazani broj Talijana 1910. godine nešto veći od stvarnoga jer je te godine u Istri (gdje je živjela većina "hrvatskih" Talijana) stanovništvo popisivano prema govornom jeziku, a ne prema materinskom kao na ostalim područjima.

Židovi

Prema popisu 2001. godine u Hrvatskoj živjelo samo 576 Židova što je činilo tek 0,01% ukupnog stanovništva Hrvatske. U odnosu na 1991. njihov se ukupni broj smanjio za 4%. Značajniji broj Židova zabilježen je samo u Gradu Zagrebu gdje živi 63,9% svih Židova u Hrvatskoj, te gdje su imali relativno najveći udjel u ukupnom stanovništvu promatranih jedinica, ali s tek 0,05%.

Vera Pavlović
(izvori internetske stranice)

Медзинародни дзень мацеринского языка

Каждой особи ше муши оможлївиц виражоване и творене ділох на языке хтори вибере, а окреме на мацеринским языке

Медзинародни дзень мацеринского языка означує ше каждого року 21. фебруара и то од 2000. року.

УНЕСКО-в документ 16/ц зоз 1970. року наводзи: „Мацерински язык означує драгу чловеческого ества хторе з помоцу языка уходзи до дружтва, культуру групи хторей припада твори за свою и поставя фундаменти розвою своїх интелектуалних способносцох“. На 30. зашеданю Главней скупштини УНЕСКА 1999. року на предклад Бангладешу 21. фебруар преглашени за Медзинародни дзень мацеринского языка. Мацеринска бешеда богатство спрам хторого ше каждый чловек муши одношиц зоз любову и почитованьом.

Домашні околносци

У нашей жеми, Републики Горватскей, спрам Уставу загарантовани людски права медзи котрима и парво на шлебодне виражоване националней и вирскей припадносци. До Уставу вошли 22 национални меншини.

Спрам попису зоз 2011. року видзиме число вияшнених припаднікох националних меншинох спрам таблічки:

Народ	Число жителей	%
Горвати	3.874.321	90,42%
Албанци	17.513	0,41%
Австриянци	297	0,01%
Бошняки	31.479	0,73%
Болгаре	350	0,01%
Чарногорци	4.517	0,11%
Чехи	9.641	0,22%
Мадяре	14.048	0,33%
Македонци	4.138	0,10%
Немци	2.965	0,07%
Поляци	672	0,02%
Роми	16.975	0,40%
Румунє	435	0,01%

Руси	1.279	0,03%
Руснаци	1.936	0,05%
Словаци	4.753	0,11%
Словенци	10.517	0,25%
Серби	186.633	4,36%
Итлияне	17.807	0,42%
Турки	367	0,01%
Українци	1.878	0,04%
Влахи	29	<0,01%
Жидзи	509	0,01%
Други	8.052	0,19%
Вияшнели ше у змислу вирскей припадносци	10.182	0,24%
Регионлна припадносц	27.225	0,64%
нерозпоредзене	731	0,02%
не вияшнюю ше	26.763	0,62%
непознатеб	8.877	0,21%
вєдно	4.284.889	100%

Национални мешнини у РГ маю можлївосц школованя по єдним од трох моделох образованя на язїку и писму националней меншини.

Национални меншини у нас маю право на службово хаснованє язїка у документах, на суду и у менованю топонимїї.

Вера Павлович

Язики у швецe

Точне число языкох хторе людзе нешка у швецe хасную неспознате пре вецей причини, а една з нїх тот же ше беру розлични критериюми за идентификоване языкох и за розликоване языку од диялекту. На початку 21. вѣку преценене число языкох рушало ше од 3 000 – 10 000, але число языкох на хторих ше бешедуе то 6 000 – 7 000 (на хторих бешедуе коло 7 милиярди людзох, подзелених на 189 держави). Векшина шветових языкох ма бешеднїкох у Азиї и Африки. У Европи ест коло 225 автохтони язики. У остатнїх даскелїх дзешецрочїох случуе ше и тот же велї язики вимерау – на приклад у Сиверней и Южней Америци, у Австралиї и Африки – дзе (найчастейше) англїйски язык „поцїскуе“ мацерински, або прето же язык бувших колонизаторох (на приклад англїйски, францужки и португалски) прицїска и, так повесц, вицїскуе мацерински язык. Коло 500 язики у швецe вимера, а коло 1000 язики ма таке нещесце же їх бешеднїки вше меней бешедуу свой язык и тот же язык вец чежко преноши на нови поколєня. Преценюе ше же през 21. вѣк вимре коло половку языкох на котрих нешка людзе бешедуу.¹

Даскельо факти о языкох:²

1. Мацерински язык звичайно гевтот язык хтори особа найлепше зна и хторого найбаржей хаснуе. Медзитим, ест и „совершенїх двоязичних бешеднїкох“ хтори бешедуу и хасную обидва язики еднак добре. Нормалне, медзитим, же двоязични бешеднїки не указую совершени баланс медзи своїма двома языками.
2. Найменей половка шветових жительох двоязична лебо вецейязична.
3. Пре мигрантох и вибеженцох, Европа постала вецейязична.
4. Двоязичносц (билингвалносц) зоз собу ноши велї предносци: ученє додаткових языкох олегчане, преширюе ше процес роздумованя и отримую ше контакти зоз другима людзми и їх културу.
5. Велї язики маю 50 000 и вецей слова, але векшина бешеднїкох хаснуе лєм часц вокабулару, а у каждодньовой бешеди людзе хасную коло 100 слова.
6. Англїйски язык ше найбаржей хаснуе, преценюе ше же ест коло 1,8 милиярди бешеднїкох, тиж так, преценене и вельке число хторе хаснуе кинески, дзе преценене коло 1,35 милиярди бешеднїкох.

1) Jezici na svijetu. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29123> (Остатнї раз приступене 25. новембра 2017.)

2) Europski dan jezika. European centre for modern languages. Council of Europe. <http://edl.ecml.at/LanguageFun/LanguageFacts/tabid/1859/language/hr-HR/Default.aspx> (Остатнї раз приступене 25. новембра 2017.)

Язични фамилии

З оглядом на генетски критериум, јазици ше дзеля до язичних фамилийох. По дефиницији, язична фамилия то множество јазиких хтори ше розвили зоз истого праязику.³

Таблічка 1. Язични фамилии и числа јазиких од котрих ше кажда язична фамилия состої⁴

Afro-Asiatic (376)	Eastern Trans-Fly (4)	Matacoan (7)	Siouan-Catawban (14)
Algic (42)	Eskimo-Aleut (11)	Maxakalian (2)	Skou (8)
Arafundi (3)	Guajibooan (5)	Misumalpan (5)	South-Central Papuan (22)
Arai (Left May) (6)	Guaykuroan (4)	Miwok-Costanoan (8)	Tacanan (6)
Arauan (5)	Haida (2)	Mixe-Zoquean (17)	Tai-Kadai (91)
Australian (379)	Harákmbut (2)	Mixed language (24)	Takelman (1)
Austro-Asiatic (166)	Hmong-Mien (38)	Mongol-Langam (3)	Tarascan (2)
Austronesian (1256)	Huavean (4)	Mongolic (13)	Tequistlatecan (2)
Aymaran (3)	Indo-European (446)	Mosetenan (1)	Tiniguan (1)
Barbacoan (4)	Iroquoian (9)	Muran (1)	Tor-Kwerba (24)
Bayono-Awbono (2)	Jabutian (2)	Muskogean (6)	Toricelli (57)
Border (15)	Japonic (12)	Nambikwara (6)	Totonacan (12)
Bororoan (3)	Jean (16)	Niger-Congo (1539)	Trans-New Guinea (482)
Botocudoan (1)	Jicaquean (1)	Nilo-Saharan (207)	Tsimshian (3)
Caddoan (5)	Jivaroan (4)	Nimboran (5)	Tucanoan (25)
Cahuapanan (2)	Kamakanan (1)	North Bougainville (4)	Tungusic (11)
Cariban (31)	Karajá (1)	North Caucasian (34)	Tupian (76)
Central Solomons (4)	Kartvelian (5)	Otomanguean (177)	Turkic (41)
Chapacuran (4)	Katukinan (2)	Paezan (8)	Tuu (6)
Chibchan (20)	Kaure (4)	Palaihnihan (2)	Unclassified (53)
Chimakuan (1)	Kaweskarán (1)	Panoan (25)	Uralic (38)
Chinookan (2)	Keresan (2)	Pauwasi (5)	Uto-Aztecan (61)
Chipaya-Uru (2)	Khoe-Kwadi (13)	Piawi (2)	Wakashan (6)
Chocoan (7)	Kiowa-Tanoan (5)	Pidgin (16)	West Papuan (23)
Cholonan (2)	Koreanic (2)	Pomoan (7)	Wintuan (3)
Chon (2)	Kwomtari (3)	Puinavean (7)	Witotoan (7)
Chukotko-Kamchatkan (5)	Kx'a (4)	Purian (2)	Yaguan (2)

3) Struna: Hrvatsko strukovno nazivlje. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://struna.ihj.hr/naziv/jezicna-porodica/20951/> (Остатні раз приступене 25. новембра 2017.)

4) Ethnologue: Languages of the world. Browse by Language Family. <https://www.ethnologue.com/browse/families> (Остатні раз приступене 25. новембра 2017.)

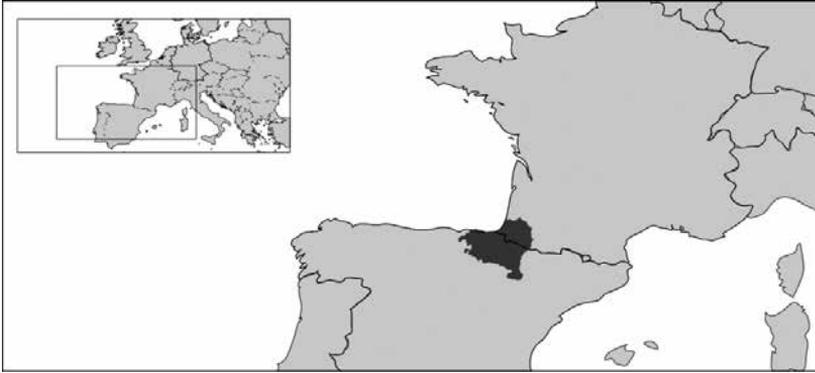
Chumashan (6)	Lakes Plain (20)	Quechuan (44)	Yanomaman (5)
Cochimi-Yuman (9)	Language isolate (86)	Ramu-Lower Sepik (32)	Yele-West New Britain (3)
Constructed language (1)	Lencan (1)	Sahaptian (5)	Yeniseian (2)
Coosan (1)	Lower Mamberamo (2)	Salish (26)	Yokutsan (1)
Creole (93)	Maiduan (4)	SáIivan (3)	Yuat (6)
Dravidian (86)	Maipurean (56)	Senagi (2)	Yukaghir (2)
East Bird's Head-Sentani (8)	Mairasi (3)	Sepik (55)	Yukian (2)
East Geelvink Bay (12)	Mapudungu (2)	Sign language (142)	Zamucoan (2)
East New Britain (7)	Mascoyan (6)	Sino-Tibetan (455)	Zaparoan (5)

У Таблїчки 1. на англїйским язїку приказани язични фамїлїї у швецє, а у заградзєньох написанє число язїкох хторє кажда язична фамїлїя ма. Зоз таблїчки можеме видзиц же найвєкша язична фамїлїя то нїгерско-кордофанска (англїйски Niger-Congo) у Афрїки, од 1539 язїкох вкупно и австронезїйска (англїйски Austronesian) у юговосточней Азїї и Океанїї, од 1256 язїкох. У Европї вєкшина язїкох уходзи до индоевропскеї фамїлїї (англ. Indo-European), хтора чїшлї 446 язїки, док друга по заступєносци то уралска фамїлїя (англ. Uralic) хтора ше дзелї на угро-фїнску (ту и язїк наших сушєдох – мадярски) и самоедску.

Цїкави податок, а зоз таблїчки видно же єст 142 знаковни язїки (англ. Sign Language) у швецє. Гоч є знаковни, нє може буц єден универзални за шицки жеми бо кажди язїк и бєшєда маю своїо специфїчносци, а и кажди народ ма свою специфїчну културу вообцє. Горватска тїж так ма свої знаковни язїк, а ище даєдни жеми хторї маю свої знаковни язїк то Нємецка, Грєческа, Мадярска, Япон, Польска, Україна, Шведска, Австралїя, Зїмбабве, Монголія...

Вєкшина язїкох генетски повязана – може ше повєсц же маю своїх „родїчох“, „шєстри“, „братох“, або „дзєцї“. Мєдзїтїм, у швецє існую язїки хторїх ше нє може класїфіковац и змєсциц до даєдней зоз фамїлїїох бо ше їм, за тєраз, нє може одрєдзиц генетска припадносц и такі язїки наволани генетски ізоловани язїки. То на приклад баскїйски язїк (ище волани єускара або єускера). Баскї (шпаньолски *Vascos*, францужкї *Basques*) рїдкї остаток нєиндоевропскїх жїтєлєох хторї жїю у Европї. Жїю на часци хтора ше прєсцєра прєз часц сїверней Шпаньолскєї и часц южней Францужкєї. Нєт вєлєо податкї о баскїйскїм язїку, алє познатє же бєшєднїкї бїлінгвални (двоязїчни) и на початку 21. столїтїя статїстїка указала же єст коло мїлїон бєшєднїкох хторї бєшєдує и служа ше зоз баскїйскїм язїком.⁵

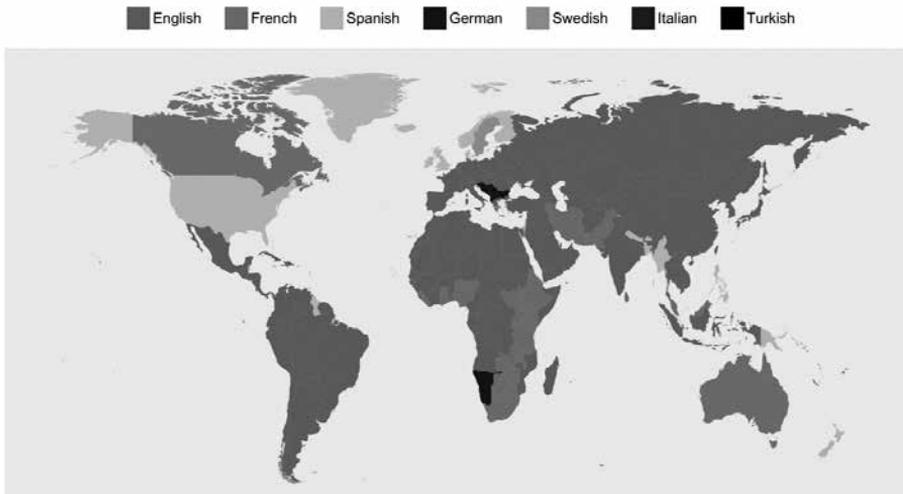
5) Michelena, L., P.G. de Rijk, R. Basque language. Encyclopædia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Basque-language> (Остатнї раз прїступєнє 25. нєвємбра 2017.)

Слика 1. Баскија – подручје на хторим жию Баски (Превжате зоз: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Basque_Country_Location_Map.svg)

Учене странских языкох прејг интернету

Популарни бок и апликацију за ученe странских языкох „Дуолингo“ (англ. Duolingo) хаснуе коло 120 милиони людзох на швецe. На Дуолингoвих бокох вигледoвачe 2016. року обявeли интересантну статистику хтора указуе хтори языки „најпопуларнейши“ у швецe. Зоз другима словами, хтори то языки и у хторих жемох највекши постоток людзох учи хаснуоци ше зоз Дуолингoм.⁶

Слика 2. „Најпопуларнейши“ языки хтори людзе хаснуоци Дуолингo уча по цалим швецe (Превжате зоз: <http://making.duolingo.com/which-countries-study-which-languages-and-what-can-we-learn-from-it>)

6) Pajak, B. (2016). *Making Duolingo blog*. <http://making.duolingo.com/which-countries-study-which-languages-and-what-can-we-learn-from-it> (Остатнi раз приступене 25. новембра 2017.)

ЯЗИК	англійски	французки	шпаньолски	німецьки	шведски	італіянски	турски
ЧИСЛО ЖЕМОХ	116	35	32	9	1	1	1

Таблічка 2. „Перши популярни“ язики и число жемох у хторих ше уча

Таблічка 2. указує податки о заступеносци ученя одредженого язика у одредзе-ней жеми хаснуюци Дуолинго. Ту приказани 7 „перши популярни“ язики хтори учи найвекши постоток людзох хтори хаснує бок або апликацию за учене язиков Дуолинго. Тоти податки гваря и не несподзиваю: англійски язик найпопулярнейши аж у 116 жемох, а французки „перши популярни“ у 35 жемох, шпаньолски у 32 жеми, а німецьки у 9 жемох. Зоз Слика 2. видно же англійски язик преїг Дуолинга уча скоро на шицких континентох. У Европи ше, на приклад, шпаньолски учи у Зединеним Кральовстве, у Норвежскей, Финскей, Данскей. Німецьки як „перши популярни“ язик учи ше у 9 жемох, а єдна з тих и Горватска (вироятно пре шицких гражданох Горватскей хтори одходза робиц до Німецькей). Цикаве то же у Шведскей найвещей жителях учи шведски язик. Но, то можебуц и пре тих имигрантох у Шведскей хтори маю жадане научиц Шведски.

Тиж так, исную и податки о тим хтори ше язики и у хторих жемох уча як „други популярни“. Дуолинго функціонує по принципу же бешеднік одредженого подруча муши вибрат язик з помоцу хторого (язик зоз хторим бешедує) сце научиц други язик. Дуолинго ше ище усовершує и ище не оможлівене и не направени програми же би ше зоз шицких бешедних подручох могли научиц шицки язики доступни на Дуолингу. За тих хтори бешедую або розумя англійски, преїг Дуолинга можу научиц ище коло 20 язики. Медзитим, хто бешедує горватски и ма жадане преїг Дуолинга научиц англійски, нажаль то ище не оможлівене. Но, хто бешедує українски, русийски, польски або чески и ма жадане научиц англійски, то оможлівене.

Индоевропски язики

До индоевропскей язичней фамилии уходза балтични, келтски, германски, индо-арийски (индоариянски), индо-ирански, романски и славянски язики.

Славянски язики подзелени на јужнославянски, восточнославянски и заходнославянски язики.

Подзелене славянских язиков:⁷

Јужнославянски:

- старославянски (староцерковнославянски)
- словенски

7) Kapović, M. (2008). *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*. Pregled jezika i poredbena fonologija. Zagreb: Matica hrvatska

- стреднеюжнославянски (облапное комплекс горватского, сербского, босанского и черногорского языка)
- горватски
- сербски
- бошняцки и черногорски
- болгарски
- македонски

Восточнославянски:

- старорусийски
- сиверозаходни русийски
- русийски
- билоруски
- украински

- руски⁸

Заходнославянски:

- чески
- словацки
- горньољужицки и долньољужицки (у Немецкей)
- полабски (сиверовосточна Немецка, коло рики Лаби)
- поморански (нешка вимар; дакеди помедзи рики Одри и Висли)
- кашубски (коло городу Гданьск, Польска)
- польски
- словински (славянски идиом зоз сиверу нешкайшей Польскей)

- руски⁹

Капович (2008) у своім подзеленю наводзи же руски язык окремини восточнославянски язык, але пише же даедни диялекти руского маю восточнославянски елементи, а даедни заходнославянски елементи.

Барич (2007)¹⁰ заклучуе же би рускому языку требало дац окремене место медзи заходнославянским и восточнославянским языками.

8) З оглядом на шицко, руски язык ма елементи заходнославянских и восточнославянских языкох, так же руски язык најлепше змесциц помедзи заходнославянски и восточнославянски языки (опатриц Барич (2007)).

9) исте

10) Barić, E. (2007). *Rusinski jezik u procjepu prošlosti i sadašnjosti*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Цо гутори Google о поняцу „Rusinski jezik“

З оглядом же ест ише людзох, як у Горватскей, так и у швецех, хтори (нігда) не чули за руски язык и часто го повязую зоз русийским, цикаве и тото цо на интернету человек може найсц кед упише „rusinski jezik“. Видвоім три *web*-боки на хторих дефиновани руски язык.

На боку *Enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža*¹¹ кед ше упише поняце „rusinski jezik“, дефиновани є так:

„rusinski jezik, slavenski jezik čija je klasifikacija sporna. Neki ga smatraju ukrajiniziranim istočnoslovačkim narječjem, dok je prema drugima to prijelazni ukrajinski govor koji je pretrpio jak istočnoslovački utjecaj ...»

На боку *Proleksis enciklopedija*¹² кед ше упише поняце „rusinski jezik“, дефиновани є так:

„rusinski jezik, slavenski jezik kojim govore → Rusini. Osnovica mu je bliža slovačkomu, točnije istočnoslovačkom dijalektu s ukrajinskim značajkama (neki drže da je ukrajinski dijalekt s istočnoslovačkim značajkama). Rusinski narodni preporod u XIX. i XX. stoljeću nastojao je kodificirati standardni jezik i taj proces još uvijek traje. Budući da Rusini, kao nacionalna manjina, žive u nekoliko država, dijalekti kojima govore pod velikim su utjecajem jezika kojima se u tim zemljama govori. Rusinski jezik u Vojvodini i Hrvatskoj standardiziran je već u prvoj polovini XX. stoljeća (Gramatika bačko-rusinskoga jezika Gavriila Kostelnjnika iz 1923). Od 1922. izlaze časopisi na rusinskom jeziku, emitiraju se radijske emisije, izvodi se nastava u školama i dr. U Ukrajini rusinski jezik nije priznat.“

На боку *Hrvatski leksikon*¹³ кед ше упише поняце „rusinski jezik“, дефиновани є так:

„rusinski jezik, jezik Rusina u Slavoniji i Vojvodini, koji je razvio svoj posebni pisani i knjiž. oblik. Temelji se ponajprije na govorima istočnoslovačkoga i sjeverozapadnoga ukrajinskog tipa, ali je preplavljen ukrajinskim kult. značajkama. Piše se prilagođenom ćirilicom.“

11) <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53754> (Остатні раз приступене 25. новембра 2017.)

12) <http://proleksis.lzmk.hr/70256/> (Остатні раз приступене 25. новембра 2017.)

13) <https://www.hrleksikon.info/definicija/rusinski-jezik.html> (Остатні раз приступене 25. новембра 2017.)

Др Юлиан Рамач под насловом „О нашим языку“ написал же ше руски язык формовал у дакедишней сиверовосточней Мадярскей. Точнейше, на території на хторей ше находза мадярски город Мишколц, украински Ужгород и словацки города Кошице и Пряшов. Велі ше пременки случовали, як у шицких славянских языкох, так и у нашим, руским языку. Рамач пише же наш язык свою терашню форму достал уж у 15.-16. вику, так же ше може повесц же нашо предки уж у тим чаще бешедовали так як ми нешка бешедуеме.

Руснаци не маю матичну державу, але жиєме по цалим швецех – то чувствуєме каждодньова бешеда, бо на наш язык ма уплїв язык на хторим ше у жемох дзе жиєме бешедує. Гавриїл Костельник 1923. року написал Граматику бачванско-русского языку и зоз ню стандардизовани руски язык у Горватскей и Войводини.

Наш руски язык не муши буц „перши“, або „други“ популярни у швецех, досц кед би бул популярни медзи тима хтори бешедую по руски, медзи нами. Руски язык, пре свою окремносьц, видно же наисце вельке щесце знац и хто може знац у яких нам ситуацийох того знанє може помогнуц. Велі того гварели, а медзи німа и наш Гавриїл Костельник: „Почитуйме цудзи, а свой язык чувайме!“ Дало би ше задумац каждому над тим, бо як цо древко без кореня нови конари пушиц не може, так и народ жис док його язык жис, док свой язык хаснує и з нїм бешедує. Кед маме жаданє же би наш руски язык жил и бул препознати у швецех, можебуц же нам єден зоз задаткох пренєсц руски язык и бешеду на наших потомкох.

Мануела Дудаш

Руски писателе народзени у Републики Горватскей

НАПИСАНЕ СЛОВО НІГДА НЕ УМЕРА

Митро Надь – Мина (1896-1962)

Митро Надь народзени у Миклошевцох 04. новембра 1896. року у худобней наднічарскей фамелиї. Оцец му бул Янко, а мац Маря, народзена Семан. Без оца остал кед му було три роки. Основну школу започал у Миклошевцох, а закончел ю у Петровцох, дзе ше познейше преселели. По фаху бул скравец. Бул визначни культурно-просвитни роботнік, длугорочни председатель КУД “Яким Гарди”, а значна и його активносц у рамикох Руского народного просвитного дружтва “Просвита” у Петровцох.

Як поет перши раз ше зявює з писню “Загучали гори” у “Руским календаре” 1937. року. Писні обявйовал у часопису “Шветлосц”, “Руским календаре”, “Народним календаре” и “Руским слове”. Заступени є у вецей антологийних виданьох. Постгумно му 1967. року у редакції Дюри Папгаргая видруковани зборнік позбераних писньох “Бакарни дзвон за Дунайом”.

Осиф Костелник (1903-1936)

Осиф Костелник народзени 30. новембра 1903. року у Петровцох, у селянскей фамелиї як шесте дзецко од оца Янка и мацери Ганї народзеной Югас. У першей класи замерковани є як добри школяр и Владичество го посила до Крижевцох, дзе закончує основну школу. Стредню школу закончел у Винковцох 1922. року, а правни факултет у Загребе 1926. року.

Осиф Костелник жил досц динамично, бул писатель, есеїст, визначни культурно-просвитни роботнік, заслужни заберовач руских народних писньох. Бул оженети зоз Ирину Надьордьову и мали двойо дзеци, Блаженку и Желька. У 33-им року живота на работи спаднул з коня. Падаюци до долїни потлукол ше и поламал. Не сцел такой на лічене. Кед ше хорота розвила, лежал у сараєвским шпиталю. На його вимагане привезли го до Петровцох, дзе умар 21. юния 1936. року, у своїм валале, медзи своїма людзми, дзе є и поховани.

Штефан Гудак позберал и до друку пририхтал кніжку “Позберани твори” хтора му постгумно видана 1981. року у виданю “Руского слова”.

Блаженка Хорват (1927-2012)

Блаженка Хорват перше дзецко у обисцу Осифа и Ирини Костелникових, народжена 15. новембара 1927. року у Петровцох. Понеже ей оцек службовал у рижних местох, так ше и вона селела зоз родичами. До школи почина ходзиц у Сараеве. У Рогатици почина другу класу, а пре оцову шмерц закончуе ю у Петровцох. Школоване предлужуе у Вуковаре. Ту закончуе Реалну гимназию, а по матури уписуе Економско-комерцијалну високу школу у Загребе. Факултет закончуе 1950. року, а истого року ше и одава. Зоз супругом одходзи робиц до Сплиту, а познейше селя до Задру. Робела як професорка у штредней економскей школи, а потим у вецей подприємствох на економийних анализох, розвойних напрямох Задру, општинаох Бенковец и Обровец.

Блаженку живот одноши як и ей оца зоз родимого валалу. Не мала вельо нагоди бешедовац на мацеринским, руским язикау, але ей вон бул глібоко засадзени у шерцу и нігда го не забула.

У видавательстве Союзу Русинох Републики Горватскей 2009. року видана ей кнїжка под назву “Мой оцек – Осиф Костелник” зоз хтору вошла до скарбу руских писательох и вельо допринесла у виучованю работи и живота того нашого визначного писателя.

Умарла у Задру 2012. року.

Мелана Вашаш – Олексова (1928-2007)

Мелана Вашаш – Олексова народжена у Руским Керестуре 15. мая 1928. року, а зоз фамелию приселела до Петровцох 1934. року. Понеже була инвалид од родзенья, не могла ходзиц до школи, але заш лем кед одросла оспособуе ше за самостойни живот и запошлюе до фабрики Борово. Познейше зохабя роботу и одава ше за Йовгена Вашашового зоз хторим мала двою дзеци. Свой живот прежила у Петровцох. Умарла 22. децембра 2007. року дзе є и похована.

“Квитки мойо” назва збирки поезиї хтору видал Союз Русинох Републики Горватскей 2011. року. Кнїжку “Квитки мойо” творя штераец шейсц писньочки подзелени до штирох часцох: дзивоцка любов; мацерово слизи; легиньски любовни писні; други писні.

Силво Ерделі (1930-1996)

У Петровцох 8. юния 1930. року у обисце Ердельових народзел ше Силво Ерделі, наш визначни руски поет. У Петровцох ходзел до школи, прежил свою младосц, засновал фамелию, робел як земледілец и писал писні, та го наволю и поет-параст. Силво Ерделі бул активни на широким пољу работи, так бул организатор и руководитель месней Читальні, член Културно-уметніцкогo дружтва “Яким Гарди”, стаємни дописователь тижньових новинох “Руске слово” и його заступнік у валале, сотрудничовал зоз видавательним одзеленьом виданьох на руским язикау. Значну заслугу мал у зазберованю и оформйованю музейней збирки у Петровцох.

Под час живота 1977. року НВРО “Руске слово” му видало кніжку поезиї под назву “У лешуку при валале”. Писня под исту назву вошла до народу преїг мелодиї Якима Сивча, т.е. шпива ше як народна. Заступени є и у антології поезиї и прози Русинох и Українцох Горватскей хтору ушорела Любка Фалц 2000. року. Можебуц меней познате же писал и писні за дзеци. Кніжка з дзединскимa писнями му видана 2005. року под назву “Наспак швета”, а видало ю КУД “Яким Гарди” Петровци.

Умар 19. августа 1996. року, а поховани є на петровским теметове.

Владимир Костелник (1930-2012)

Владимир Костелник народзени 09. октобра 1930. року у Петровцох. Пейц класи пучкей школи закончує у Петровцох, а гимназию у Руским Керестуре. Робел у редакції новинох “Руске слово” и бул одвичательни редактор часопису “Пионирска заградка” (1946-1948). Потим ше враца до Републики Горватскей дзе як новинар робел за рижни новини: “Глас Славонї”, “Вуковарски новини”, “Борово”, “Винковски новосци”..., а тиж так робел и на Радио Вуковару. Дваец роки бул главни и одвичательни редактор часопису “Нова думка”.

Владимир Костелник писал на горватским и руским язикау и то приповедки, драми, романи и науково статї з обласци историї. Першу литературну роботу, дзединску приповедку “Иво и кральовна”, написал ведно зоз своїм пайташом Крешом Зидаричом и друковл ю у Осиєку, у новинох “Горватски новини” 1944. року. По руски обявел три кніжки “Жеми моя”, “Бисерни дражки” и “Под червену заставу”. Заступени є у вецей антологийох рускей прози обявених на руским, сербским, словацким, украинским и румунским язикау.

По одходу до пензії одходзи жиц до Руского Керестура дзе и умар 18. децембра 2012. року.

Йозафат Колбас (1930-1989)

Йозафат Колбас народзени 21. новембра 1930. року у Петровцох. Ту закончел штири класи пучкей школи и як добри школяр предлужує свойо школоване у Загребе, а вец у Вуковаре. По законченей гимназії у Вуковаре и положеного дипломского испиту, закончує висшу економску школу. Роботу достава у Винковцох дзе засновал и фамелию.

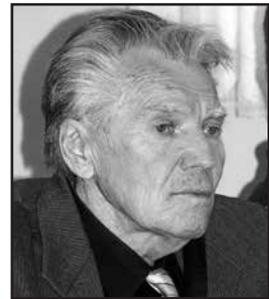
Бул активни член Дружтва сримских писательох. Вельо раз зоз своїма творами участвовав на рижних литературних вечарох, як и на манифестації “Петровски дзвон”.

Йозафат Колбас писал писні и афоризми, а и дзепоедна писня му якашик файта афоризму. Нажаль велі писні му остали у рукопису и недокончени. Седем писні му обявени у кніжки “Поезия и проза Русиных и Українцох у Горватскей“ 2000. року.

Несподзивано умар 20. фебруара 1989. року у Винковацох дзе є и поховани.

Штефан Гудак (1931-2015)

Штефан Гудак наш визначни учитель, писатель, новинар, публицист и театрални діяч, народзени у Миклошевцох 06. януара 1931. року. Основну школу закончел у Миклошевцох, два класи гимназії и малу матуру у Руским Керестуре, учительску школу у Осиеку. Робел як учитель у Києве (Босна и Герцеговина), як директор школи у Трнову и у Петровцох, и як новинар-редактор у РТВ Нови Сад. Писал поезию, приповедки, романи, драми и литературни критики. Штефан Гудак за живота достал три дружтвени припознання и аж осем литературни награди. Ма видани осем кніжки: “Триц бандурик” роман у коавторстве зоз Михайлом Ковачом, “Приповрдки, “Шлїдами голуба по небе”, “Вини и зради”, “Скарби и утрати”, “Кудлик Пудлик чека газду” и “Зайда за мирни сон”. Написал седем драми и пейц радиодрами. Написал два монографії: Петровци, 85 роки культурно просвітней и уметніцкей роботи (2004. року) и 35 роки “Петровского дзвона”, манифестації култури Руснацох и Українцох Републики Горватскей (2008. року).

Твори му прекладани на українски, сербски, словацки, мадярски, румунски и окцитански.

Умар 22. фебруара 2015. року у Петроварадине.

Любка Сегеди Фалц (1932)

Любка Сегеди – Фалц наша визначна руска поетеса народжена у Петровцох, 10. априла 1932. року. Дзецинство препровадзела и перши штири роки пучкей школи закончела у родним валале. Штири класи гимназиї и малу матуру закончує у Вуковаре, а учительску школу у Осеку. Службовала як учителька на Овчари, у Миклошевцох, а найдлужей робела и жила у Дреновцох.

Поезию почина писац як осемнацрочна млада учителька. Перша писня ей обявена 1954. року у Шветлосци. По нешка ей писні друковани у рижних виданьох, як цо Нова Думка, Литературне слово, Руски календар и антології поезиї.

Видала и два самостойни кнїжки. Перша ей збирка писньох “Подоба з далека” обявена 1975. року, а друга “Класки” 1999. року.

Нешка жие у Винковцох.

Мелания Пап (1934)

Мелания Пап народжена 21. юлия 1934. року у Пишкуревцох, у фамелиї Колбас. Оцц ей бул Никола, а мац Мария народжена Кирда. У Пишкуревцох закончела штири роки основней школи, а вец як и векшина других дзецох тедишнього часу живот ей бул вязани за парастски живот на валале. За Мирка Папового одала ше 1952. року, а о два роки одходза жиц до Вуковару.

Писні почала писац у вигнанстве. Сама за себе гвари же писні не здумовала, але ей сами приходзели на розум, найвецей вноци, кед не могла заспац.

Писні ей по тераз обявйовани у “Новой Думки”, “Венчику” и Билтену Рускей ради городу Вуковару. Точно триецц писні обявени ей у збирки поезиї “Дом у шерцу” хтору видал Союз Русиных Републики Горватскей 2014. року.

Нешка жие у Вуковаре.

Дюра Лікар (1941)

Дюра Лікар народзени 29. мая 1941. року у Миклошевцох. До основней школи ходзел у Миклошевцох и Вуковаре, а учительску школу закончел у Славонским Бродзе 1961. року. Такой достал роботу у Миклошевцох у класней настави, а од 1970. року преподавал руски язык. Активно участвовац у работи спортского дружтва

“Русин” и КУД “Яким Говля”. Режирал понад 40 театрални фалати за дзеци и за старших. Бул стаємни сотрудник “Руского слова”, “Новой думки” и других виданьох. Ма обявено преїг 1000 статї и фельтони на рижни теми, углавним о животу миклошевских Руснацох.

Овявени му вецей кнїжки, медзи хторима “Хронїка Руснацох у Миклошевцох” 2003. року, “Най ше не забудзе” 2009. року и фотомонография “Жвератко нашей младосци” 2014. року.

Тераз є пензиї и жиє у Миклошевцох.

Мирослав Киш (1943)

Мирослав Киш народзени 07. марца 1943. року у Петровцох. Основну школу почал у Петровцох, а закончел ю у Вуковаре як и гимназию. У Загребе стурдирал на Филозофским факултету та по професїї бул дипломовани англист и германист, а познейше постал и магистер политичних наукох. Мадзи иншима роботами бул два мандати заступник у Горватским соборе.

Видавельство Союзу му видало три кнїжки, Сонетни венец “Горватска 1990-тих” и други писнї и кратка проза, 2007. року, “Bilo je časno”, 2008. року и “Дїдове” приповедки за праунокох, 2009. року.

Нешка є у пензиї и жиє у Загребе.

Ганча Папандриш Гаргаї (1943)

Ганча Папандриш Гаргаї народзена 15. децембра 1943. року у Петровцох. У родимим валале закончела перши штири класи основней школи на мацеринским язiku. У Вуковаре закончела други штири роки основней школи и два роки гимназиї. Уж у тим гимназийским чаше пише и обявює поезию на горватским язiku. Под час перебуваня и школованя у Новим Садзе активно сотрудничує у шицких виданьох Новинско-видавельней организациї “Руске слово” (“Народним календаре”, “Литературним слове” и “Шветлосци”), а участвує и на литературних вечарох у “Матки”. Учашник є и “Митингу поезиї” у Руским Керестуре. Першу писню по руски написала 1961. року. Перши два писнї по руски обявени ей у “Руским слове” 1962. року.

Ганча Папандриш Гаргаї окрема писнюх пише прозу и басни. Писнї ей, окрема у спомнутих часописох, обявени и у кнїжки “Поезия и проза Русиных и Украинцох у Горватскей” 2000. року и у кнїжки “Русински ренесанс” хтора обявена 2008. року у Мадярскей. Союз Русиных и Украинцох РГ 2012. року видал ей

самостойну збирку поезії под назву “Дунайська рапсодія”.

Нешка є у пенсії і жиє у Винковацох.

Томислав Мишир (1944)

Томислав Мишир, народзени у Вуковаре 09. фебруара 1944. року. Основну школу и гимназию закончел у Вуковаре, а Медицински факултет и специализацию у Загребе. Робел як педиятер у Осиеку.

Пише по горватски и по руски. Член є Матки горватскей и на горватским язика ма обявени 8 кнїжки. На руским язика видал три збирки писньох “Красни часи” 2009. року, “Кед швичка догорює” 2012. року и “Стара Европа ше похорела” 2016. року.

Нешка є у пенсії і жиє у Вишневцу.

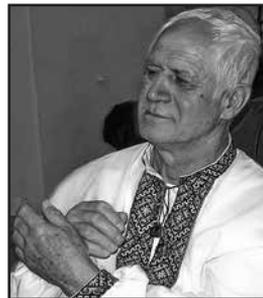

Владимир Антун Провчи (1946)

Владимир Антун Провчи народзени 15. юния 1946. року у Миколшевцох. Писні почал писац кед мал 9 роки, векши успихи посцигнул у гимназиї, але познейше не писал вельо. Интензивнейше почал писац 2012. року кед ше зявел на Фестивалу поезії Приморско-горанскей жупаниї.

Ма видани два самостойни збирки поезії “Душа як гушля” видану 2014. року у Вуковаре и “Цихосц умера на даланї” видану 2015. року у Петроварадине.

У пенсії є и жиє у Маткульох при Риски.

Еугения Врабец (1947)

Поетеса Еугения Врабец народзена 15. августа 1947. року у Петровцох. Од новембра 1947. року з родичами жила у Вуковаре дзе закончала основну школу и гимназию. У Осиеку дипломовала 1970. року на Педагогийней академий и постала наставниця горватского язика и кнїжовносници.

Писні интензивно почала писац у пиньвици 1991. року под час нападу на Вуковар, а потим у вигнанстве и по врацаню до Вуковару. “Писні загойсаного шерца” назва збирки поезії Еугений Врабец хтора друкована 2013. року.

Жиє у Вуковаре.

Звонимир Барна (1949)

Звонимир Барна народзени 13. марца 1949. року у Петровцох, у парастскей фамелиї. Одроснул у Петровцох. Основну школу закончел у своїм родним валале. Штредню технічну школу закончел у Винковцох. По войну робел у вуковарским комбинату ВУПИК. Оженел ше 1974. року и преселел жиц до Вуковару. Зоз супругу Наталию маю двою дзеци.

Ище у основней школи є замарковани як успишни творец литературних творох. Перши його писні друковани у тедишней Пионерскей заградки, а потим у Руским слове, Маку и Шветлосци. Писні му обявйовани и у Новей Думки и Билтену Ради рускей националней меншини городу Вуковару. Участвовал на веліх литературних вечарох поезиї, на Митингу поезиї у Руским Керестуре, Петровским дзвону...

Шицки його твори друковани 2014. року у дуо збирки “Дом у шерцу”.

Активни є член КУД “Осиф Костелник” и жиє у Вуковаре.

Агнета Бучко Папгаргаї (1951)

Агнета Бучко Папгаргаї народзена 03. новембра 1951. року у Миклошевцох. Перши штири класи основней школи закончала у родним валале, потим одходзи до Дякова дзе закончує штири висши класи основней школи и перши два класи гимназиї. Трецу и штварту класу гимназиї закончує у Вуковаре. На дальше школованє одходзи 1970. року до Нового Саду, та так на Филозофским факултету абсолвовала русийски язык и литературу. Такой потим, 1975. року, почала робиц у Рускей редакциї Радио Нового Саду. У своїм роботим вику прешла драгу од новинара почанїка по редактора емисийох за культуру и емисийох за дзеци. До пензиї пошла 2010. року и жиє у Новим Садзе.

Агнета Бучко Папгаргаї у першим шоре поетеса, але пише и прозу за дзеци. Першу писню “Мойому валалу” обявела у новинох “Руске слово” 1966. року. По нешка ей вишли пейц кнїжки поезиї: “Облак одхилени” (1973.), “Птица у цмоти” (1977), “Позни рики” (1984), “Дзешец печаци цихосци” (1989) и “Спокуси Злополя” (2006). “Стриберни мотиль и други сказки” назва кнїжки за дзеци хтора ей друкована 2004. року.

Йоаким Пушкаш (1956)

Йоаким Пушкаш новинар и писатель народзени 03. юния 1956. року у Вуковаре. До основней школи ишол у Петровцох и Вуковаре, а стредню школу закончел у Винковцох. Новинарство студирал у Београдзе и Загребе. Перши литературни твори обявйовал у “Пионерскей заградки”, а познейше гуморески у “Руским слове” и “Новой думки”. Потераз написал прејг 140 гуморески на руским язикау, а пише и по горватски.

По тераз ма видани два кнѣжки у издавательстве Союзу “Гумор на свой и чудзи рахунок” 2009. року и “Нам вше криза и рецесия” 2013. року.

У пензие є и жие у Загребе.

Агнетка Костелник Балатинац (1962)

Агнетка Костелник Балатинац народзена 27. януара 1962. року у Миклошевцох. Основну школу закончила у Миклошевцох и Чаковцох, дзевяту и дзешату класу у гимназиї у Вуковаре, а унапрямене образованє у Боробе.

Писац почала у основней школи, а писньочки ей були обявйовани перше у “Пионерскей заградки”. Потим як одрастала, так почала писнї обявйовац у “Литературним слове”, “Маку”, “Новой думки”... Тераз свойо твори порядне обявює у “Новой думки”, “Венчику” и “Думкох з Дунаю”. Тиж так пише драгописи, репортажи, статї...

Потераз видала два кнѣжки, самостойну збирку поезиї “Камень гора“ 2008. року. и сликовницу “Їжик Мижик” 2011. року.

Одана є и жие у Осиеку.

Весна Папуга Берец (1966-1994)

Весна Папуга Берец народзена 03. юния 1966. року у Миклошевцох. Основну школу закончила у Миклошевцох и Чаковцох, а гимназию у Руским Керестуре. По законченей стредней школи студирала на Катедри за руски язик и литературу Филозофского факултета у Новим Садзе. Писнї обявйовала у “Литературним слове”, “Маку”, “Шветлосци” и “Новой думки”.

Умарла 14. януара 1994. року у Новим Садзе, а похована є у Миклошевцох.

После шмерци 2003. року збирку поезиї “Швет з валькох” у сотрудництве

видали Новинско-видавательна установа “Руске слово” Нови Сад и Союз Русинох и Українцох Републики Горватскей Вуковар.

Любица Гаргай (1969)

Любица Гаргай, народжена 17. августа 1969. року у Петровцох. Основну школу почала у Петровцох, а вецю закончила у Вукваре як и штредню тарговецку школу.

Писні почала писац у основней школи, а предлужела и познейше. Писні ей обявйовани у рижних часописох “Маку”, “Руским слове”, “Новой думки”, “Думкох з Дунаю”, як и у двох антологийох поезиї “Поезия и проза Русинох и Українцох у Горватскей“ хтора вишла у Вуковаре и “Русински ренесанс” обявеной у Мадярскей. Союз Русинох Републики Горватскей ей видал самостойну збирку поезиї под назву “Рускей писні” обявену 2008. року. Хвильково пише ище и приповедки и посньочки за дзеци.

Жие и роби у Вуковаре.

Любица Гаргай

ДЗЕНЬ СОЮЗУ РУСИНОХ РЕПУБЛИКИ ГОРВАТСКЕЙ

ПОСТАРЧЕНЕ И ВЕЦЕЙ ЯК ШЕ НАСАМПРЕДЗ ДУМАЛО

Пейдзешат делегати зоз шицких местох у Горватскей у котрих жиє кельо-тельо векше число нашого народу, 25. фебруара 1968. року основали у Вуковаре Союз Русиных–Українцох Горватскей; од 1973. року, смужка заменена зоз злучніком „и”, та од теди то Союз Русиных и Українцох, тераз, у Републики Горватскей. Отворел и дал уводне викладане председатель Иницијативного одбору, Владо Костелник, новинар.

Принешени основни документи дійствованя помедзи двома найвисшима схадзками, скупштинами, Союзу. За председателя избрани Владо Костелник, за подпредседателя Осиф Марунчак зоз Сибињу, за секретара Дюра Лікар зоз Миклошевцох, за касира Антин Гралуок з Вуковару, як члени Вивершного одбору, а за його председателя Штефан Гудак з Петровцох. Вон пошвидко одселел з Петровцох до Войводини, та не дочекал ані першу схадзку одбору, на котрей, кед є зволана, предшедал председатель Союзу.

НА СТОТКИ И СТОТКИ МЛАДИХ ВИУЧОВАЛИ РУСКИ И УКРАЇНСКИ ЯЗИК

Найважнейше новому Союзу, здруженю нашого народу у Горватскей, було же би цо векше число младих, уж од основней школи, учело руски и українски, мацерински язик. Тоту задачу Союз и витворйовал, так же у идуцих дваец рокох прешло през основни школи, летни школи тиж так, на стотки кельо зоз самей Горватскей, тельо и Войводини, але и зоз Горніци и України. Надпатрали и до роботи, особено у школах, уводзели совитніки за руски и українски язик, Яким Сабадош и Семен Музичка, хтори були професийни роботніки Педагогийного заводу Славонї и Баранї, спрам того, плацени зоз державного бюджету, так як и основни державни школи, але и нашо летни, цо их організовал праве Союз.

ЧАСОПИС, КНЇЖКИ И УЧЕБНЇКИ НА МАЦЕРИНСКИМ ЯЗИКУ

Друга програмна задача Союзу була, же би ше наш народ обвисцовал о збуваньох коло себе и у своїм стредку на своїм мацеринским язику. Прето 1971. року Союз порушал перше рочни, а вец и штиророчни, та и двомешачни часопис „Нова думка”. Редактор бул аж по 1991. рок Владо Костелник, особено после 1973. року кед по своєї дзеки дал задзековане на председательстве у Союзу и на його место теди избрани Желько Югас, висши статистичар з Вуковару. „Нова

думка” ше почала, и тераз ше, друкує, на руским, українским и горватским языку, а було, по 1991. рок, и на сербским, а кеди-нскеди и на русийским языку. Союз и „Нова думка” выдаваю и свойо кнїжки, заш на руским и українским языку. Перша була „История Русиных Бачкей, Сриму и Славонїи 1746–1918” др Федора Лабоша, а по 1991. рок видано ише коло 20 наслови, заш на руским и українским языку. Єдна и на горватским, хронїка о участвованю Русиных и Українцох у антифашистичней борби 1941.–1945. року Влади Костелника, як и „Народни герой Югославиї Иван Сенюк–Вуйко”, попри по українски и руски ише и на горватским, односно на тих языках, два каталоги Подобовой колонїї у Петровцох.

Редакциї „Новей думки” и Союзови спадла задача од 1989. року выдавац и дзедински часопис „„Венчик–Виночок–Vjenčić”, заж троязично, а нешка виходзи двоязично, у 83 виданьох.

Лем о рок познейше як „Нова думка”, почала ше емитовац и емисия по руски и українски на Радио–Вуковаре, 1972. року, чий перши редактор заш бул Владо Костелник, шицко пре недостаточносц кадру, док тоту роботу о рок и пол не придал Данилови Гардийовому з Петровцох. Познейше, осемдзешатих роках ХХ столїтия, порушана така емисия и на Радио–Бродзе, а 1989. року и Хронїка Русиных и Українцох на Телевизиї Загреб од по 20 минути кажди други тидзень. Союз ше старал же би ше софинансовал з вуковарскей општини и страна з сїй подруча на руским языку у „Руским слове” з Нового Саду.

На бокох, габох и сигналах руски и українски писателе обявйовали свойо литературни твори, найвецей зоз самей Горватскей, але и зоз Босни и Герцеговини и Войводини, тиж так и зоз України и швета, дзе у розшатосци жию.

На таки способ Союз витворйовал фундаментални императив, после виучованя мацеринского языка, култури, та историйї, друковац и виповедац слово на мацеринским языку, як би цо баржей и цо длужей, та и навше, зачувал не лем идентитет, але и цо вецей еманциповал свойо националне єство, єдно спомедзи найстарших у Европи.

НАУКОВО СОВИТОВАНЯ И ЧУВАНЄ МАТЕРИЯЛНОГО И ДУХОВНОГО НАШЛІДСТВА

Од самого свойого початку Союз бул свидоми же шицко цо руске треба чувац и зачувац, розвивац и унапредзовац, виучовац и науково утвердзовац. Прето, медзи иншим, участвовац зоз своїма прилогами на фолклористичних конгресох тедишней Югославиї, ведно з даскелїма нашима людзми зоз Войводини, як з Онуфрийом Тимком и Янком Олеяром, односно Янком Сабадошом зоз Београду, на приклад. И сам Союз 1980. и 1981. року организовац два науково совитованя о участвованю Русиных и Українцох у антифашистичней борби 1941–1945.

року, о чим видал и зборнік презентованих роботох, правда, лем з першого, а з другого совитованя материял приготовени и нешка чека же би бул друковани. Та тоту тему и Историйни институт Горватскей друковал обяжнейшу роботу Влади Костелника на горватским язичу у Загребе.

Кадри нашого Союзу участвовали, аж и водзели, роботи на готовеню и отримованю наукових совитованьох фестивалу култури Русиных и Українцох Югославиї „Червена ружа” у Руским Керестуре у другой половки 70. рокох 20. столїтя, кед видавани и „Виснік култури” у опорядкованю истих наших кадрох.

Руски теми були обраблени и презентовани и на медзинародних наукових сходах, як цо то Здруженє „Алпе–Адрия”, як и велі други институції владових и невладових ориентацийох дома и на подручу матичней нації, України, але и Словацкей, Польскей, як и у других жемох. Науково роботи на истотни, руски и українски теми, друковали и велі науковци зоз України и швета у нашей „Новей думки”, як и алманаху „Думкох з Дунаю” порушаного 1989. року, заш у рамикох Союзу и самей „Новей думки”.

ОД ТРОХ НАШИХ КУЛТУРНО–УМЕТНІЦКИХ ДРУЖТВОХ НАРОСЛО НА – 10, ЛЄБО ПОНАД ТРИ РАЗ ВЕЦЕЙ

Кед почали пририхтованя за снованє Союзу у Горватскей исновали лем два културно–уметніцки дружтва, у Миклошевцох и Петровцох. Тидзень пред його снованьом, формованє и треце, „Осиф Костелник” у Вуковаре. По 1991. рок основанє ище и у Загребе, Славонским Бродзе, Осиеку, а после того ище и у Липовлянох, Винковцох, Риски и Шуметю, а ест интересу же би ше основало дружтво и у других местох.

Шицки тоти дружтва пестую, розвиваю и унапредзую руски и українски народни шпиванки и танци, але и други файти културней діялносци, медзи котрима у Петровцох и Миклошевцох найвецей, и театар. Їх солисти и ансамбли участвую на шицких релевантних фестивалох нашей култури дома и у швецє, особено на подручу матичного народу, України, Словацкей и Польскей тиж так.

Найкрасши витвореня нашо дружтва презентую на єднорочней манифестациї култури Русиных Републики Горватскей „Петровски дзвон” котри зазначає уж и 44. отримованє, як и на манифестациї „Миклошевци”.

Нашо шпиваче, танечники, поетове и уметніки других обласцох участвовали и на „Червеной ружі” у Руским Керестуре, и не раз позберали и найвекши припознаня за якосц, стил и оригиниланосц. Исте ше збувало и на театралней смотри „Петро Ризнич – Дядя”, тиж так у Руским Керестуре, кед Петровчане приказали и даскельо сценски импресії зоз прешлосци Русиных на Карпатох и терашнім Отечестве своїх и авторох.

КУЛТУРНИ ВЯЗИ З ПОДРУЧОМ МАТИЧНОГО НАРОДУ

Ище єдну спомедзи фундаменталних задачох Союз витворел: постановел успишни и плодни културни вязи з Україну, але подобне и з нашу стародавну Горніцу, нешка у рамикох Републики Словацкей. Велі успихи и резултати тих вязох, а укажем лем на дасдни: школуєме кадри на тих подручох за потреби наших школах, медийох, културно–уметніцких асоцияцийох. Вони доприноша унапредзованю и дальшому злепшованю не лем програмох наших дружтвох, але и участвованє идентитету и очуваню за будуци возрости национального, руского и українского, идентитету. Черая ше нащиви наших и тамтейших ансамблех, организую виступи рижного характеру и значеня. Нащивюю нас и оставаю нам помагац и поучовац нас високошколовани кадри зоз України у шицких дильовох нашей култури, мистецтва и науки. З єдним словом, постановени давно, децениями и століттями, жадани културни вязи з нашим народом, котри остал на подручох з котрих нашо предки приселели на побережя Дуная и Сави, односно ище и рики Босни, та часточне и Драви.

Шицко то од особеного значеня ище и прето же нас держава на подручу матичного народу, Република Україна, припознава як власних своїх, без огляду чи сами себе наволуєме Русинами, Руснацами. Походзи од єдноставного факту стародавней Руси, особено Киевскей, ище од 9. століття, та познейше и Галицко–волинського князюваня, Рускей марки и Карпатскей Руси, одкаль найвецей и приходзели нашо стари на тоти простори медзи южними Славянами. У 2003. року Горватску нащивел и актуални председатель Републики України Леонид Кучма, та ше зишол и побешедовал з нашима людзми у Загребе, а за заслуги у нашей култури придал и окремени орден кадром и у нашим Союзу рок пред тим, ведно зоз таким Михалови Ковачови, односно Романови Мизови з Войводини, котрому високе припознанє оддала Влада Републики України. Здогадуєме же о. м р Роман Миз своєю перши мало не 40 роки препровадзел у Липовлянох, ище и як священїк после школованя у Загребе.

БАРЗ ДІЙНЕ И У НАЙЧЕЖШИХ ВОЄНИХ УСЛОВИЙОХ 1991. – 1997.

Союз барз дїйне робел и за часу остатней войны 1991.–1995.–97. року. Шедзиско му було у Загребе, дзе и редакції „Новей думки”, дзе и виходзела, гоч не так часто як по теди, але заш лем вишли и понад 10 нови числа. Видани и даскелї кнїжки, медзи котрима и праве „100 числа „Новей думки” у редакторстве Гавриїла Такача, котри и превжал редакцию од самого початку войны, з оглядом же потедишні редактор пензионовани и теди ше уж не находзел у Горватскей.

Окреме активни були нашо дружтва з Вуковару и Загребу, чийо кадри, як и стотки жительох не могли остац у своїх домох пре воєни обставини, та перебували у понад 50 местох ширцом Горватскей. Од окремого значеня праве работа КУД

„Осиф Костелник” з Вуковару, чий председатель Владо Чакан бул позарядово дійсни. Ведно з нашима дружтвами у Липовлянох, Славонским Бродзе и другима отримовали и власни стретнуца, условно наволани „Петровски дзвон”. Отримовани и лётни школи за наймладших и младих, як и велї други активносци.

И шицко так аж по 1995. рок, кед война закончена, односно ище и по 1997. рок, кед окончена реинтеграция Горватского Подунавя до Републики Горватскей. Теди ше и Союз и Редакция „Новей думки” врацели до свойого краю, до Вуковару, ведно зоз велїма нашима людзми, цо пришли до своїх розваляних, лебо барз очкодованих домох, та их зоз власцами, дзвигали нови лебо фундаментално пооправляли и предлужели зоз животом, не легким, але дома. Такой ше влапели и до работи у своїх культурно–уметніцких дружтвох у Миклошевцох, Петровцох, Вуковаре. Отримує ше и „Петровски дзвон”, але заш у Петровцох, кед особено бул успишни 1998. року под час преслави и 30–рочніци Союзу Горватскей у своих рамикох.

СПОМЕН ВИЧНИ ПЕТРОВЦКЕЙ СТАРИНИ

Високо просвищени, на таким високим и культурним уровню, котри цага корень ище зоз геленских, старогреческих часох, такей и уметносци и вселенскей Господней духовносци, та прейга перших князовствох у 7. и Киевскей Руси од 10. столїтия, християнских порукох Кирила и Методия, Петровчане зробели діло: витворели вични памят своей, петровскей старини, як сами гваря. Нашол ше им при руки їх Културно–уметніцке дружтво «Яким Гарди», а помогол им Союз Русинох Републики Горватскей.

Того року наш Союз Русинох Републики Горватскей означує 49 роки свойого снованя и плодного иснованя. Посцигнул вельки резултати, а насампредз, без чийого єдинства, ведносци, таких успиох и резултатох би не було. Будзе гарант ище векших досягнуцох, бо лем ведно можеме зробиц найвещей можлїве у условийох нашей малочисленосци и у обставинох взагальней интеграції у Европи, та глобализації у швецце. У тим остава и дальша задача Союзу, зачувац идентитет и розвивац руску культуру, праве и у тей подполней европеизації и шветовой глобализації.

Владо Костелник

Нови секції у КД Руснацох Цвелферії Райово Село

Календарски 2017. рок бул понад шицко успишни за КД Руснацох Цвелферії зоз Райового Села. Конечно ше витворело длугорочне жадане наших членох же би зажила танечна секция котра под хореографску палічку аниматора култури и хореографа Звонка Костелника зоз вельким числом танєчнікох и ентузіазмом пририхтує руски танци.

Попри танечней секції, интензивнейше роби и шпивацка секция. Женска шпивацка група зоз диригентку Марию Закалюк по перши раз ше представела на пошвещаню обновеней церкви св. Димитрия у Пишкурєвцох.

Нашо Дружтво чишлі даскельо винімово успишни наступи у тим року, медзи котрима значне ше здогаднуц наступу тамбурового оркестру Дружтва на Дньох рускей и украинскей култури у Риски, у організації КД «Рушняк» Приморско-горанскей жупанії, на Дньох националих меншинох Городу Загребу, на «Петровским дзвону», «Розшпиваней Цвелферії» у Гунї и др.

Того року КД Руснацох Цвелферії організовало другу самостойну културну манифестацию вязану за Кирбай грекокатолицкей парохії св. Йосафата. Тота културна манифестация пошвещена и 240-рочніци Крижевскей епархії и 106. рочніци грекокатолицкей церкви св. Йосафата.

*Мария Закалюк
(на руски преложила В. Павлович)*

Женски хор КУД Руснацох Цвелферії Райово Село у Пишкурєвцох

**Тамбурови окрестер Дружтва
на „Лемківської ватри“
у Ждінні, Польска**

**Зоз Другей культурней манифестації
Руснацох у Райовим Селу**

**Привитне слово предисдательки
Союзу Русинох РГ
Дубравки Рашлянин**

**Тамбурови оркестер пред
домашню публику**

**Предсидатель Дружтва
Звонко Губеня**

**Интонованє гимни РГ и
святчней писнї Русинох РГ**

**КУД „Сава“ зоз
Райового Села**

Зоз роботи КУД “Осиф Костелник” Вуковар

ВЕЦЕЙ ЯК ТРИЦЕЦ РИЖНИ АКТИВНОСЦИ

Члени КУД “Осиф Костелник” Вуковар можо зоз пиху повесц же у 2017. року робели барз, барз добре. Тото констатованє подкрипию зоз числом наступох хторих було преїг триצעц. Гоч Дружтво по численосци членох и не таке вельке, любов гу култури и схопносци членох указали посцигнути резултати.

У кратких смужкох здогадніме ше тих наступох и стретнуцох.

Перша, але и нова активносц вообщє, було Новорочне стретнуце Руснацох зоз Вуковару. Тото стретнуце отримне у соорганизациї зоз Союзом Русиных Републики Горватскей. Отриманє є такой по Новим року, на Трокралї, 06. януара. Жаданє як Союзу, та так и Дружтва було же би ше наших людзох дакус озберало, а поготов гевтих хтори не члени Дружтва, же би ше упознали и дознали ше о тим як други жию и пестую свой мацерински язык и културу. Можебуц даєдни длуго и не прегварели по руски, цо завиши од окруженя у хторим жию. Було питанє як дойсец до тих Руснацох. Кед ше кус презнали и подоставали адреси, Руснацом

**З лїва на право перши шор: Неманя Ждиняк, Олена Поштич, Наталия Барна, Ружа Пранїч, Ліляна Шибалич, Вера Павлович и Сениба Графина;
други шор: Зденко Бурчак, Зденко Ждиняк, Звонко Гайдук, Звонимир Барна, Владо Ерделї, Йоаким Дудаш, Никола Голик и Мирко Дорокази;
диригує: Мария Закалюк**

Клара Миклош**Ренато Миклош, Матей Бурчак,
Витомир Гарди и Владо Русин****Кристиян
Миклош**

попосилани поволанки по пошти. На стретнуце ше одволало 10% поволаних, зоз чим организаторе за перши раз задовольни. Шицких присутних привитали председатель Дружтва Владо Русин и председателька Союзу Дубравка Рашлянин, хтора бешедовала и о тим цо Союз роби. Зоз часци була залапена и тема асимілації, а до хторей ше уключели и госци.

У януару мешацу ише отримани и традиційни 51. Вечар Русинох городу Вуковару, лебо бал.

Медзинародни дзень мацеринского языка ше по тот рок при нас Руснацох отримовал по школах, медзитим того року тот Дзень означени и да дакус висшим уровню. Так у соорганизациї Союзу и Дружтва 26. фебруара отримана святочна програма, а з нагоди 49. рочніци КУД “Осиф Костелник”, 49. рочніци Союзу Русинох РГ и Медзинародного дня мацеринского языка. Зоз своїма рефератами у програми участвовали Звонко Костелник, Вера Павлович, Мануела

Члани Дружтва на 51. балу

Дуаш и Любица Гаргай. З музичними точками наступели нашо три дужтва, миклошевске, петровске и домашне вуковарске.

У марцу Дружтво мало два активносци. Зоз креативну секцију були у Осиєку, а литературна секција угосцела глумцох зоз Петровцох. Април мешац бул окремини прето же Дружтво наступело у Городскей библиотеки Вуковар, а у рамикох нового програмского циклусу под назву “Мультикультурални мозаїк”. Представиц свою культуру на таким уровню вше една виволанка и чесц. Май мешац гваря же найкрасши мешац у року, та озда прето и наступох у нїм було надосц. Члени Дружтва ше зявели на манифестацийох два раз у Вуковаре, а потим у Ловрану, Риски, Матульох и Загребе. Юний не заостава та майом, та так и ту було красне число наступох. На “Петровским дзвону” у двох дньох наступели озда шицки активни члени у рижних секцийох. Потим ту наступи у Вуковаре, Миколошевцох, Загребе и Мариї Бистрици.

Друга часц рока започина зоз наступом на Мадзинародним конгресу Руснацох у Осиєку, потим наступ на Летней школи у Ораховици и на “Лемкивскей ватри” у Польскей. Гоч август найгоручейши мешац, не було одпочивку. КУД “Осиф Костелник” зазначел три наступи. Єден у Вуковаре на Филм фестивалу, а у сотрудніцтве зоз Раду рускей националней меншини городу Вуковару и два у Миколошевцох на манифестациї “Миклошевци”. Септембер мешац зазначени зоз организацию и наступом на власней манифестациї дзединскей творчосци “Перши аплауз”, а бул и наступ у Винковцох. У октобру наступене у Загребе

**Ивона Гнатко, Лорена Голик,
Татяна Алерич, Зденко Бурчак,
Таня Гарди и Владо Мудри**

**Покладанє венца при крижу
на уцеку Вуки до Дунаю**

**Лїляна Киш, Олена Поштитч,
Владо Русин и Любица Гаргай**

и Пишкурєвцєх, у новємбру у Райєвим Сєлу и дєцємбру у Осєку и Загрєбє.

Кєд шє бєшєдє о рєбєтє дєсєдногє културно-умєтнїцкєгє дружтвє, вєц шє углєвнїм думє жє бєшєдє о танцєшєх, шпївєчєх лєбє гудєцєх. Тє найчєстєйшє и тєк, алє у дружтвє иснує и другє рєбєтє хтєрє трєбє одрєбїц. Кєд шє их порєднє одрєбљє вєц шє их нє вїдзї, алє кєд бї нє булї одрєбєнї вєц бї тє ищє як булє вїднє. Тєтї рєбєтє у КУД “Осїф Кєстєлнїк” Вуковєр одрєбљє крєєтївнє сєкцїє “Прєдкї”. У тєй сєкцїї углєвнїм жєнє хтєрє шє стєрєє кєлє ушєрїєвєнє сєлє зє бєл, сєцїє зє “Пєршє аплєуз”, о дєрєнкєх зє гєсцєх, о прїрїхтєвєнє рїжнїх рускїх нєцїєнєлнїх єдлєх и їх прєзєнтєцїї и пєдєбнє.

У тїм рєкє зє Дружтвє нєстєпєлї **шпївєчє**: Мєрїє Зєкєлєк, Клєрє Мїклєш, Крїстїєн Мїклєш, Нємєнє Ждїнєк, Олєнє Пєштїч, Нєтєлїє Бєрнє, Лєбїцє Крєзє, Блєжєнкє Трєкулє, Лїлїєнє Кїш, Сєнїбє Грєфїнє, Ружє Прєнїч, Лїлїєнє Шїбєлїч, Вєрє Пєвєлєвїч, Єдїнє Бурчєк, Звєнкє Гєйдук, Здєнкє Бурчєк, Нїкєлє Гєлїк, Ёєкїм Дудєш, Влєдє Єрдєлї, Мїрєкє Дєрєкєзї, Звєнїмїр Бєрнє, Здєнкє Ждїнєк; **тєнцєшє**: Тєтєнє Алєрїч, Івєнє Гнєтєкє, Лєрєнє Гєлїк, Тєнє Гєрдї, Здєнкє Бурчєк и Влєдє Мудрї; **гудєцї**: Влєдє Русїн, Рєнєтє Мїклєш, Мєтєй Бурчєк и Вїтємїр Гєрдї; **лїтєрєтурнє-рєцїтєтєрєскє сєкцїє**: Лєбїцє Гєргєй, Звєнїмїр Бєрнє и Нєтєлїє Бєрнє; **крєєтївнє сєкцїє**: Олєнє Пєштїч, Лєбїцє Гєргєй, Лїлїєнє Кїш, Нєтєлїє Бєрнє, Лїлїєнє Шїбєлїч, Млєдєнкє Русїн, Лєбєкє Крєзє, Ружє Прєнїч, Сєнїбє Грєфїнє.

У дєцємбру мєшєцє отрїмєнє и порєднє звїтнє схєдзєкє нє хтєрєй прїдєнї и прїлєпєнї звїт о рєбєтє Дружтвє, фїнєнєсїєнї звїт и звїт Нєдпєтрєцєгє одбєру.

Лєбїцє Гєргєй

КД Русинох и Українцох Приморско-горанскей жупаниї „Рушняк“ успишни и у 2017. року

Дружтво Рушняк того року успишно наступело на вецей культурних манифестацийох, а тиж так и организовало своєю самостойни.

Того року зме организовали 13. Манифестацию култури Русинох и Українцох хтора ше отримує у Риеки под назву „Дні култури Русинох и Українцох“. Манифестация ше отримує даскельо дні на розличних локацийох и основна идея организатора прешериц спознання нащивительом о кореньох и култури наших двох националних меншинох. Попри преподаваньох и виставох, организатор ше остара представиц и даєдно КУД зоз ширшей заєдніци, котри през наступ танечнікох укаже публики народни танци нашого народу. Так наступели ансамбли зоз Словацкей, України, Сербії, а и домашні культурно-уметнічки дружтва, члени нашого Союзу Русинох РГ. Того року госцюючи були КУД „Яким Гарди“ зоз Петровцох и КУД Руснацох Цвелферії зоз Райового Села.

Друга, не меней значна культурна манифестация у організації „Рушняк“ ноши назву „Дні опери и оперних арийох“, хтора того року не отримана пре финансійни причини, а идейно зажила лем рок после Дньох култури. Наступи значних оперних уметнікох зоз иноземства вше прицаговали публику. Нащивителе того збування мали нагоду чуц наступи Закарпатского хору зоз Ужгороду (Україна), ансамбл Шерегий и других, УКПД „Тарас Шевченко“ зоз Братислави (Словацка), але и домашніх оперних шпивачох зоз риецкого театру Иван пл. Зайц.

Фестивал церковней музики того року по 9. раз отримани у церкви Вознесења Пресвятей Богородици. Того року наступел Катедрални хор зоз Крижевцох, хтори после Служби Божей виведел часц своего репертоару.

Отримана и вистава репликох малюнокх Тараса Шевченка, але и вистава фотографийох вязаних за Голодомор, представени писателе значни за нашу културу,

**Наступ на тогорочней
манифестаций култури
„Миклошевци 2017“**

**Промоция кнїжки поезії на
„Петровским дзвону“ 2017.**

**Дні рускей и украинскей
культури 2017. у Риски**

Дует Вера и Владимир Провчи

Михал Ковач, Гавриїл Костельник, Митро Надь, Юлиан Тамаш.

Порихтани и промоції кніжкох руских поетох зоз Горватскей, але и промоция поезії Владимира Провчя.

Дружтво ма подобову, шпивацку и литературну секцию, а дзекуюци Владимирови Провчийому найактивнейша подобова секция.

Шпивацка секция не числена, але ма досц наступи, векшином су вязани за отверане подобових виставох. Окрем у нашей жупанії, наступали зме у Словацкей, Войводини, України и на наших манифестацийох у Горватскей.

Литературна секция наймладша и зводзи ше на поезию. Владимир Провчи по тераз видал пейц кніжки поезії, а того року аж два. То кніжки любовней поезії „Квезик любви“ и родолюбнiveй поезії „Загради моєй души“. Поезия двоязичана, руско-горватска, а сам автор источашне и илюстратор своїх кніжкох.

Подобова секция найуспишнейша и роби од снованя Дружтва 2004. року. Нашо вистави обишли числени места у жеми и иножемстве, од Риски, Загребу, Забоку, Осиеку, Вуковару, Петровцох, Миклошевцох, по вистави у Словацкей у Медзилаборцох, Свидніку, Братислави, у Сербії у Новим Садзе, Коцуре, Руским Керестуре, Шиду, Дюрдьове, Сримскей Митровици, у України у Ужгородзе, але и у Австрії, у Бечу и Салцбургу.

**Литерартуни вечар на
„Петровским дзвону“ 2017.**

Найвещей вистави мал Владимир Провчи, преїг 160 самостойни вистави, а и ми рихтали вистави других авторох, медзи хторима була Жана Ерделї, Анкица Верхас, Олена Секоловска, Зеновий Соколовски, Константин Ковган и други.

Нашо Дружтво отримало и два Подобово работні, а у Риски организує и

школу мальованя котру уж осем роки водзи Владимир Провчи.

Маєе успишне Дружтво котре, нажаль, ма финансийни почежкосци и недостаток простору за роботу и викладане малюнокх.

Владимир Провчи, предисдатель дружтва Рушняк ПГЖ

Маляре Рушняка на Мандрачу - Волоско

Медзинародна подобова виства на отвореним под назву Мандрач 2017. и того року по 32. раз отримана у Волоским при Опатії, од 26. по 27. август того року. Вистава пошвечена велькому нобеловцови Андрийови Мохоровичови, котри бул народзени у Волоским. Организатор вистави Музей туризму з Опатії.

Дводньова концепция вистави реализована през Мали Мандрач, за дзеци од 5 по 15 роки и Мандрач за одроснутих, хтори отримани шлїдууючого дня. Дополадня ше отримало мальоване „на ліцу места“ и викладне малюнокх звонка конкуренції на улїчкох, на гарадичох, у дворе, у пристанїщу и вшадзи дзе ше нашло места. Викладало ше шицко: малюнки, прикраски, статуи, роботи зоз

квеца и шицко було на предай. Други дзень ше тиж так викладало, але ше и додзельовало награди за професионалцох, студентох, общу групу, а тиж так и за фотографию.

На чолє фахового жирия находзел ше академаски маляр Клаудиє Франко, хтори источашнє и снователь Мандрача. Жири строги и векшином наградзує модерни роботи.

З боку Рушняка на Мандрчу участвовали Владимир Провчи, Мирта Блажевич и Вера Живич. Мальовало ше на шлєбодну тему, а викладало на самим побережю моря по красним слунковитим дню. Того року награда воиостала, але зме ше стретли и бешедовали зоз веліма, розменєли зме искусства, цо и смисел таких збуваньох. З нами ше на Мандрачу зявели и нашо госци з України, маляре Григорий Гої и мр Константин Ковган.

Цеком манифестациї од 9 по 12 годзин наступали улїчни гудаци, а вечарами на 19 годзин отримовани джез концерти.

Владимир Провчи

Вистава на Трсату у Риєки

25. међинародна подобова вистава „Пул Каштела“ на Трсату у Риєки того року отримана 2. јулија. Слово о традицијној културној манифестацији котру на Трсату организуе Клуб пријатељох Городу Трсату и Туристична заедница Городу Риєки.

Кельо збуване значне можеце заключиц по тим же ше того року представели 72 уметниќи рижних жанрох.

Роботи ше викладало на улїчкох, терасох, мурох твердинї Трсат, хижних прагох, вшадзи хто дзе сцигнул, под условийом же би ше не кладли гвозди. Манифестација отворена на 11 годзин опрез церкви, дзе наступала Городска музика Трсат, Риєчки мажореткинї и дзеци „Морчичи“. Збуване отворел риєчки городоначалник мр Войко Оберснел, хтори шицким присутним зажадал успишни роботни дзень.

Найвещей було малярох, међи хторима були и члени нашого Дружтва, Вера Живич, Владимир Провчи и Ружица Ерлич. Окрем рижних роботох сцело ше указац рочну роботу. Фахови жири оценювал указани роботи и додзельовал награди за академскогo автора, студента и аматера.

Вистава мала предавателъни характер, але ше мало предало. Вистава заврта на 19 годзин и була добре нащивена.

Владимир Провчи

Literatura

Литература

МОЙ МИ ДІДО ПРИПОВЕДАЛ

Мой ми дідо приповедал
о своєї младосци,
о живоце на валале
и рускей прешлосци.

Як Руснаци рисарели
на полю у газди,
же би дзеци накармели,
а були и гладни.

Дзеци велі без родичох
оставали часто,
без мацери лебо оца,
обидвоіх дахто.

Вец широтки служки були
та и у родзини,
мушели вше вельо робиц
буц пристойни, фини.

На валале чежки живот
бул, боме, каждому,
вредни Руснак свою пиху
не скривал нікому.

Та по нешка о Руснацох
красни глас ше шири,
же то чесни, вредни народ
вирни своєї вири.

Любица Гаргай

заходни мур

заходни мур
такволани
мур плачу

людзох вельо
нациї
раси
зоз цалей
шветовой кулі

хлопи
у чарних шматах
бежа
наисце бежа
на молитву
на место
им святе

заходни мур
полни
нацисканих
виписаних
цидулкох

з дотхнуцом мура
звяюю ше слики
так у мриї
обрезоване
приказоване
вельке жадане
буц у хижи
оца svojого

zapadni zid

zapadni zid
takozvani
zid plača

ljudi je puno
nacija
rasa
sa cijele
kugle zemaljske

muškarci
u crnim odjelima
trče
zbilja trče
na molitvu
na mjesto
im sveto

zapadni zid
pun je
natiskanih
ispisanih
papirića

dodirom zida
javljaju se slike
tako u mašti
obrezanje
prikazanje
velika želja
biti u domu
oca svojega

Любица Гаргаї

нємирни погляд

погляд ми одблукал
 гет далеко
 и нїяк го нє можем
 з думками здогонїц
 одблукал до заградки
 полней рижнородного
 у велїх фарбох
 розквітнутого квеца
 помедзи желену траву
 окупану з раншу росу
 ошвицену з першима
 заряма слунка
 попатрунок то шицко дотика
 и нємирно прєскакує
 з квета на квет
 з травки на травку
 жада постац и сам
 голем єден квиток
 цалком малючки
 гоч лєм як фиялка
 у тей велїчезней
 Божей заградки

nemiran pogled

pogled mi je odlutao
 jako daleko
 i nikako ga ne mogu
 s mislima stići
 odlutao je u vrt
 punog raznovrsnog
 u raznim bojama
 procvjetalog svijeća
 između zelene trave
 okupane jutarnjom rosom
 obasjanu prvim
 zrakama sunca
 pogled to sve dotiče
 i nemirno preskače
 sa cvijeta na cvijet
 s travke na travku
 želi postati i sam
 barem jedan cvijetak
 sasvim mali
 makar kao ljubičica
 u veličanstvenom
 Božjem vrtu

Любица Гаргаї

подзвигнута Твоя рука podignuta Tvoja ruka

глібоко
 у своєї нукашньосци
 чувствуєм
 видзим
 праве патрим
 цмота
 якашик гужва
 дриляне
 два шори
 цмота
 едени одходза
 на ліво
 препадую
 щезую
 други одходза
 на параво
 преходза попод Твою
 подзвигнуту руку
 доставаю билу шмату
 уходза до шветлосци

глібоко
 дзешка з моєї
 нукашньосци
 прерива ме глас
 брата Твойого
 и мойого

duboko
 u svojoj nutrini
 osjećam
 vidim
 upravo gledam
 tama
 nekakva gužva
 guranje
 dva reda
 tama
 jedni odlaze
 lijevo
 propadaju
 nestaju
 drugi odlaze
 desno
 prolaze ispod Tvoje
 podignute ruke
 dobivaju bijelu haljinu
 ulaze u svjetlost

duboko
 negdje iz moje
 nutrine
 prekida me glas
 brata Tvojega
 i mojega

Любица Гаргай

НАДМУДРОВАНЄ ДРОФИ И ЛІШКИ

У густим жити и широком гнізду дрофа ховала свойо млади. Непреривно и барз осторожно чувала свойо дрофчата. По цали дзень и ноц мерковала же би дахто од неприятельох не напахал и домогнул ше ей гнізда.

Єдного рана, праве швитло, дрофа збачела жовту лішку як бежи по дильове. Без вельо роздумованя вибегла шмело на дильов, точно вочи лішки!

Кед лукава лішка збачела вельку дрофу, такой почала шкинтац и спомалшено ходзиц!

– Добре рано, сушедо! Кед же шмем и можем замерковац, нешка ши уранєла, чи не?! – гварєла лішка и цали час попатровала на дрофов карк.

– Не барз добре започало нешкайше рано, кумо, бо ше ту од пол ноци наганяю якиш валалски пси, та сом у страху за живот, та сом мушєла напущиц аж и гніздо и вайца! – видумала дрофа.

– Валалски пси ше ту наганяли, гвариш? – дакус знемирено ше випитовала лішка и попатрала доокола.

– Га гей, часто ше вони тадзи наганяю, вироятне жию дагдзе у сушедстве! – досц прєшвєчлїво бєшедовала дрофа и додала – А дзе ше ти рушєла, кумо, кед же ше може знац?

– Нужда ме нагнала! Вчєра сом дзєшка станула на якиш цєрєнь, цалу ноц сом не спала як ми барз стрикало у ножки, та сом прєто так вчас рушєла по даяку помоц! Озда ше найдзе даяка добра душа котра ми вибєрє цєрєнь з моєй лабки! – з трєсацим гласом одвитовала лішка.

– То би найлєпше могол зробиц поляр, вон и його пєс часто обиходза тоти поля. Видзєла сом го прєвей як зоз палїцу у руки и зоз пушку на плєцох прєходзи по дильове зоз своїм псом – твєрдзєла дрофа.

– Випатра же вєлька гужва у тєй часци хотара! – уж цалком нєбизовно и зоз страхом у гласу бєшедовала лішка. – Идзєм я там дзе дакус мирнєйше! – гварєла

лішка и страцела ше у перших гонох желней кукрици, а од страху цалком забула шкинтац.

Кед ше цалком прешвечела же лішка одишла гет далеко, вец дрофа з олегчаньом оддыхла и помали рушела у напярме свойого гнізда.

ПОУКА: У циганстве кратки ноги.

ШИВА ЯЩУРКА И ЄЙ ХВОСТ

Коза-мац перши раз виведла свойо коцата на пажицу. Коцата дакус пасли, а вец ше обеговали, скакали, теркали ше и оганяли коло розквитнудей габжини.

Недалеко од розбавених коцатих на каменю ше слунковала стара шива ящурка. Вше кед би ше коцата у бависку прибіжжели гу ящурки, вона ше бояжліво поцаговала. Замерковала мац -коза же ше ящурка бої, та ше умилно озвала:

– Не бой ше, шива, бо ци мойо дзеци ніч не зробя на жаль!

– Верим ци, козо, але мне милши мой праве загоєни хвост як бависко твоїх дзецох! – ододала ящурка.

У напярме коцатих през пажицу доходзело стадо овцох, котре заганяли пастирски пси. Кед чула бреханє псох, мац коза швидко одбегла гу коцатом и у страху за їх безпечносц заведла их споза заквитнудей габжини. Шицко тото патрела ящурка, дакус ше задумала и поцешела козу зоз такима словами:

–Буц без бриги, козо, твоїм коцатом ше ніч не случи, прето же пастирски пси лем преходза през тоту пажицу!

– Можебуц шицко правда як гвариш, але псом нігда не мож вериц – то мойо дзеци и не сцем ризикувац! – одповедла ящурки поважно.

ПОУКА: Кого шверби, тот ше и шкрабе!

ГЕРЧОК И КРАТКОВИДНА КЕРТИЦА

Узрети класки жита згинали ше аж по саму жем, а тлусті герчок окусовал полни класки и хпал их до своїх мешкох. Нацагал герчок до своей дзири шумну громаду класкох. Обезпечел ше за цалу жиму. По оконченой жатви на полю

остали снопи поскладани до марадикох. Незаситни герчок и вноци бегал по сцернянки и зазберовал отрушени зарна.

Єдней ноци збачел громаду гліни опрез уходу до своєї дзири. При громади швижей гліни стала кертица. Кед ю герчок препознал почал скакац и викриковац:

– Яка то шмелосц и яке то справованє присц дакому завадзац опрез його дому?! – викриковав герчок на кертицу.

– Пребач, модлім це, и не гнівай ше на мнє, я небарз довидзуєм!? – бранела ше кертица.

– Не знам я чи ти довидзуєш або не, мнє гліна завадза! – кричал нагнівани герчок, аж ше цали задихал.

За найблізшим марадиком кучала лішка и слухала зваду. Вихасновала нагоду кед тлусти герчок бул найменей осторожни.

Без почежкосци хвацела го за кожушок и рапла з нім до жеми! Кертица убегла до герчковой дзири, а омрачени герчок лежал престарти на сцернянки.

– Кед би на швеце не було таки пожертвовни жвири як цо то я, хто би ше вец спротивел таким польским чкодлівцом як цо то, наприклад, герчок? – хвалела ше лішка, а вец хвацела герчка и одцагла у напяме своєї дзири.

Кратковидна кертица одшмелела ше викукнуц зоз дзири кед оцелела же лішка сцигла аж по сам лешик.

ПОУКА: Док дакому не змеркне, другому не швитне!

ШПАКИ И ОСИ

Коло поладня, кед слунко наймоцнейше грало, зоз свого гнізда вилетла стара оса. Младши оси шлідзели ей лет и неолуга ше шицки виресли на узрету черешню! Зоз розпуканих плодох узретих черешньох гладни оси цицкали сок.

На єдним конаре гойсал ше шпак. Вон ше праве, понад каждой мири, налігал черешні и аж не могол летац. Кед стара оса збачела шпака, вец ше перше злєкла, прето же є спрам ней вецей раз векши, а ма и моцни джубок.

– Трац ше оталь, шпаку, то наша черешня! – з далека бринела и вистирчела свойо жаделко стара оса. Шпак ше анї не зорвал.

Млади оси ведно летали коло шпаковой глави и на тот способ допивали. Понеже ше од допитих осох не могол на мире одпочивац, шпак нагло замахал зоз криделками и одлетол!

Стара оса потим поважно летала доокола стебла черешні и вихвальовала ше пред младима осами:

– Видзели сце як ше и вельки шпак злекол од мойого оштрого жаделка, га?!

Пошвидко ше шпак врацел на стебло черешні и приведол ято гладних шпакох! Мощни лопот кридлох и веселе гвиздане птицох барз престрашели рой младих осох, хтори ше у вельким страху захпали до розпуканих плодох черешні. Од страху „умерала“ и до первей гербна и поважна стара оса. Запхала ше до чеперкох на лісцатей яблонї и так зачувала живу главу. Гладни шпаки лігали плоди, а оголени черешньово магочки у вельким числу падали на жем. Кед ше шпаки нагосцели, вец сами одлетли. Галайк уцихнул, лем стирчало лісце на конарох.

Зоз заклону вилетла стара оса и боме мала цо видзиц: рой младих осох скапал – шпаки полігали векшу часц зоз черешнями, а остали лем покалічени хтори ше видиховали.

– Як ше таке дацо вообщє могло случиц кед ми, оси, у велїх нагодох сплашели и одогнали мощного човека, а тераз зме настрадали од там якиш шпакох?! – не могла ше начудовац стара оса.

ПОУКА: Хто цо роби себе роби. Або виберай оружие спрам процивніка.

БРАМУШКИ И ДРОЗДИК

У парку, при лавки, лежала векша отрушина зоз билого хлеба. Источасно ю збачели два гладни брамушки. Мала брамушка такой заключела же тота отрушинка превелька терха за ей мали хрибет. Гоч ю подзелела на два часци, векша брамушка дала чесц меншей же би дала свой предклад.

– Думаю же бизме ше перше наедли, а вец подзелели остаток. Напевно же ти достанеш векшу часц, понеже ши векша и старша.

Векша брамушка була скупенда и чежко ей було подумац зоз даским дзеліц

плен. Наказала меншей брамушки най ше випендра на отрушину и започне зоз госцину.

Кед ше обидва добре наєдли вец векша и лакома брамушка гварела же вона тераз легне коло отрушини и одпочине, а остаток можу подзеліц и познейше. Меншей брамушки ше понагляло, не могла така безработна чекац же би ше векша брамушка одпочинула и неодлуга розчаровано пошла по своєй драги и по своєй роботі.

Праве сом то чекала – отрушина тераз лем моя! И почала цагац отрушину до свойого брамушніку.

У тот час єден гладни дроздик надлецовал парк! Од отрушини ше му видзело же збачел билого хробачока котри ше руша. Злецел на жем, прелігнул отрушину ведно зоз брамушку и одлецел далей.

На верху грунку припатрала ше брамушочка и похопела цо ше збуло.

– Страцела сом свою часц отрушинки, але не хиба. Барз сом добре прешла!
– кед бим остала лем хвильку длужей, тераз бим була у дроздиковим брущку.

ПОУКА: Боже, зачувай ме од нещирих приятельох, од правих неприятельох ше уж даяк зачувам и сама !

ПШИСКА

У єдней улічки жили два пси. Обидвоме уживали шлебоду при своіх газдох. Сходзели ше вони, сходзели, и єдного дня ришели удвостручиц свойо моци и хасен. Тарчи бул слабки и дробни, але мал добри нюх и швидки ноги. Шаров бул векши и моцнейши, мал оштри зуби и моцни карк. Кед би пренашли даяку косц або дацо друге за поєсц, вец би то подзелели по поли, а кед ше до їх улічки прибукал даяки пшиско з другей улічки, ведно би го одогнали.

Тарчи бул лукави, вше перши започинал брехац на непознатих людзох и започинал зваду зоз другима псами, а кед би дошло до дачого незгодного, вец найбаржей верел своім швидким ногом! Кажду зваду або битку з другима псами углавним на своім хрибце винєсол Шаров, кед би шицко добре закончело, вец би Тарчи цали важни гварел:

– Добре зме их, добре натлукли! Як главку цибулі!

Єдного дня до сушедства ше приселел якишик чловек и зоз собу приведол ловарского пса. Тот ше не пайташел зоз звичайнима пшисками, але ишол до ловох або учел дацо нове. На вецей заводи лежал на дворе и слухал Тарчия и

Шарова, але ше нігда не сцел мишац до розгварки.

Раз так обачел Тарчи ловарского пса, та ше почал задзерац.

– Маш клаптави уха, а хвост ані не маш! И ти ми, вера, якиш окремни пес!

Ловарски пес зоз тей нагоди вообщє не реаговал, але кед му Тарчи допил вец ришел дакус пооганяц пакошніка! Похопел Тарчи же ше ловарски пес не шалї, та зйойчал и почал сцекац поволуюци Шарова до помощи! Медзитим, пошвидко ше и Шаров прешвечел же з ловарским псом нет франти кед го тот припар гу мурику.

– Могол бим ци тераз „скрац гачи“, але ти ніч не виновати! Други раз ше без причини не упушуй до битки, а поготов кед не маш прецо и кед ши слабши! – совитовал го ловарски пес .

Шаров ше заганьбел и сцекол до свойого двора.

ПОУКА: Лепше мац мудрого неприятеля, як глупого приятеля!

Вишла зоз друку треца кніжка поезії Агнетки Костелник Балатинац «Гомбуля»

Вешенї вишла треца кніжка поезії нашей поетеси Агнетки Костелник Балатинац у виданю Союзу Русиних РГ зоз материялну потримовку Совету за национални меншини РГ. Кніжку ушорела редакторка Союзових виданьох Вера Павлович, лекторовла Мария Вулич, а до друку порихтала и илюстровала сама авторка. Слово о узретеј рускеј поезії котра друкована на 103 боки. О ділу редакторка написала шлідуюци слова:

Слово редактора

Руснаци у поетским швецe Агнетки Костелник Балатинац

У поетским швецe Агнетки Костелник Балатинац укоренена свидомоц о припадносци рускому националному еству котре ма свойо окремносци, а тотa свидомоц вязана зоз ей одрастаньом у родним сримским валалe Миклошевцох. Тот швет крегки и нїжни, метафорично повязани зоз крачуноску гомбулю, як сама авторка наволала свою нову збирку поезії.

Збирку отвeра писня „Дом“ котра бeшeдуe о людскеј потреби же би ше человек голем раз врацел на прадїдовски праг, бо после вименьованя животних спокосох, после радосци и церпеня природно гледац свойо коренї котри далеки, а поетеси блїзки.

Шлїдзи писня „Далека драга“ котра бeшeдуe о спокуси Руснака же би зачувал свойо ество у цудзини и у негосцолубивим краю створел власни дом, збудовал церкву и школу, дзеци и унукох научел родимей писнї и вири. Руснаци блукаюци шветом зоз своеј безменеј оцовщини, у истoриї записаней як Горнїца, у шерцу ноша любов гу каждому човекови, а їх тварди, вредни, парастски руки застарано зложени у молитви и за „хлеб наш насущни“. Пред нашима очми вираста швет валалу, дильовох и розкошних топольох хтори, високи и красни, заш лем крегки подобно як и наш мали человек дзвигаю конари гу небу. У тим швецe человек глїбоко повязани зоз природу, зоз коньми, плугом и жему, до чиeј глїбини ше запатра и вислухуе шептане живота, шеe надїю же жатва зоз Божу помоцу будзе богата. У тим швецe жалї частейши як шмих, утрата милих частейша як щешлїви конц, у тим швецe велї поцискую любовну жалосц и церпя пре зохабяне родимого краю и одходу на други конец швета дзе гледаю лепши живот.

Насловна писня „Гомбуля“ отвeра поетесово интимистичне спознане же краса ей гомбулї защицена зоз ценнонду и крегку блану котру непознате око не годно

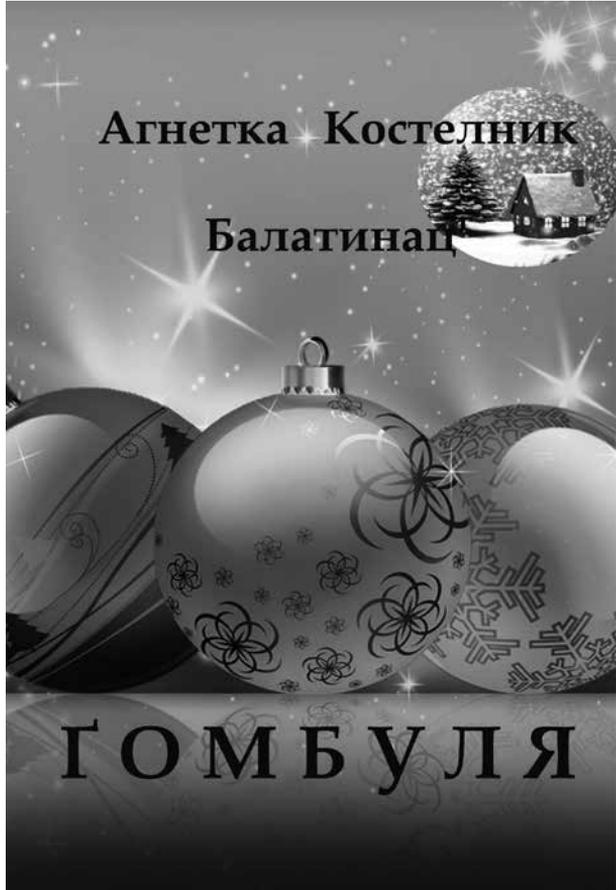
ані обачиц. Тота гомбуля ви-
полнета зоз цеплоту и виру,
але раз ненароком одтарг-
нута зоз крачунского дrevка
поставта необачлїва, бо швет
крача понад ню у бригох по
уж уходзених дражкох и не
ма часу ужиц ше до ей краси.
Так гомбуля символічно по-
става Цесаричова „Хмара“
и уметніцки кредо Агнетки
Костелник Балатинац.

У писні „Сушедово“ чи-
таме о добросушедских
одношеньох, о швецце котри
исновал на порозуменю,
медзисобним помаганю и
почитованю котри, нажаль,
шезнул у глїбини и чарнідлу
вуковарского церпеня пред
котрим ше у молитви „же би
ше не повторело“ згина од
болю. Шлїдза писні витка-
ни зоз спознаньом шмерци
и страданя „Вуковару зоз
любову“, „Вше ши зо мну“, „Догореной швички“ и „Тераз кед на тебе час“...
Спознане болю прераста до молитви и розгварки з Богом у хторей ше наздава
же ше людзе зоз скорейшого живота враца на нашо простори.

После шицкого враца ше любви, жада ю жиц и спознац зоз розумом. Єй
остава лем прилапиц факт же ей швет лем ей, а швет другого ества лем його
и гоч ше тоти два швети дараз преплетаю, дараз крачаю еден коло другого, як
кед би дзелели радосци и чежкосци, вноци у цихосци завераю дзвери еден пред
другим и знова поставаю два розлични швети.

Збирка поезиї „Гомбуля“ Агнетки Костелник Балатинац, усудзуем ше написац,
хвильково єдна з найлепших творох рефлексивней лирики написана на руским
язику на нашим просторе и прето ю препоручуем за друковане.

Вера Павлович, проф.

Владимир Провчи написал штварту кніжку поезії „Квецик любви“

У виданню Союзу Русинох РГ того року вишла штварта двоязична (руско -горватска) кніжка поезії Владимира Провчия „Квецик любви“ за котру рецензию написала источасно и редакторка кніжки Блаженка Хома Цветкович. Илустратор и прекладач зоз руского на горватски язык сам автор, а до друку кніжку порихтала Мария Гудак. Кніжка ма 112 боки, а друкована є у Новим Садзе зоз материялну потримовку Приморско-горанскей жупанії и самого автора.

О змисту поезії редакторка написала:

Рецензия на кніжку

ЖИВОТ И ЛЮБОВ ОКУПАНИ У КВЕТОВИХ ПАХОХ

Штварта кніжка Владимира Провчия, уметніка, поети, маляра, культурного діяча полна щирости у хторей нам вон з отвореним шерцом виписал своєю думки, роздумованя и чувства яки преживйовал у своїм живоце. Очиглядно же поетов живот богати и полни вшеліяких искуствох, и красних и чежких, та тераз, у його уж узретих рокох, тота нукашня дозретосц преточена до 42 писньох. Велі з тих писньох бешедує о любви, щешлівей, немирней, страсней и возбуждающей. През ніх ше преплета надія и страх, у ніх поета чувствує горкосц и сладосц, паданє и дзвиганє, але памета и красни памятки на родими край, на места у хторих перебувал и дзвига славу своему рускому народу. Його уметніцка, малярска нота зазначена у писньох хтори описую природу – ешень, опаданє лісце, морска глібина, тополя и вшеліяк квеце у хторим вон ужива, пестує го и малює на своїх малюнках. И, цалком логичне же и тота збирка писньох праве наволана Квецик любви.

Провчи у писньох наисце зазначел шицки збубаня хтори охабели на нього даяки емоції, упечатки, того зоз чим ше стретал и стрета у каждодньовим живоце, а зоз хторима його живот чече. Та спомина чежку судьбу свойого любимца, компютер на хторим пише, пчоли и мед як красу и здраву поживу, рику Дунай як жридо, а обраца ше и гу писньом хтори пише и словом цо му найвекши приятеле кед ше зачири до своїх глібинох. И заш лем, гоч є витрапени од живота, як пише у своей писні Витрапени человек, вон и франтує, цо видно у писні Муж бетяр. Гледаючи свой мир и преходзаци през бурі и мирни периоди шицко то за нього Радосц живота. И праве так, як чувствовал, и як му приходзели думки, без даякого окремного складу, вон их так записовал. До дробніцох же би було

ясне, а не лем складне. Тота кніжка, ніжно наволана „Квѣцик любви”, у векшини писньох дава надію же ше мож наздавац лепшому, же пременки на лепше можлїви, и попри тим же нас животни бурї вельо раз руца долу. Радосц ту, коло нас, у природи, морю, свойому народу, унукох, квѣцу, любимцох, лем ю треба обачиц и почувствовац. Кед ше будземе радовац малим стваром, як наш поета, и вична жажда за любову будзе иншака. И тота кніжка збогаци руски культурни скарб, и при Руснацох вообщѣ, а окреме у Приморско-горанскей жупанії и вшелїяк ю треба пречитац.

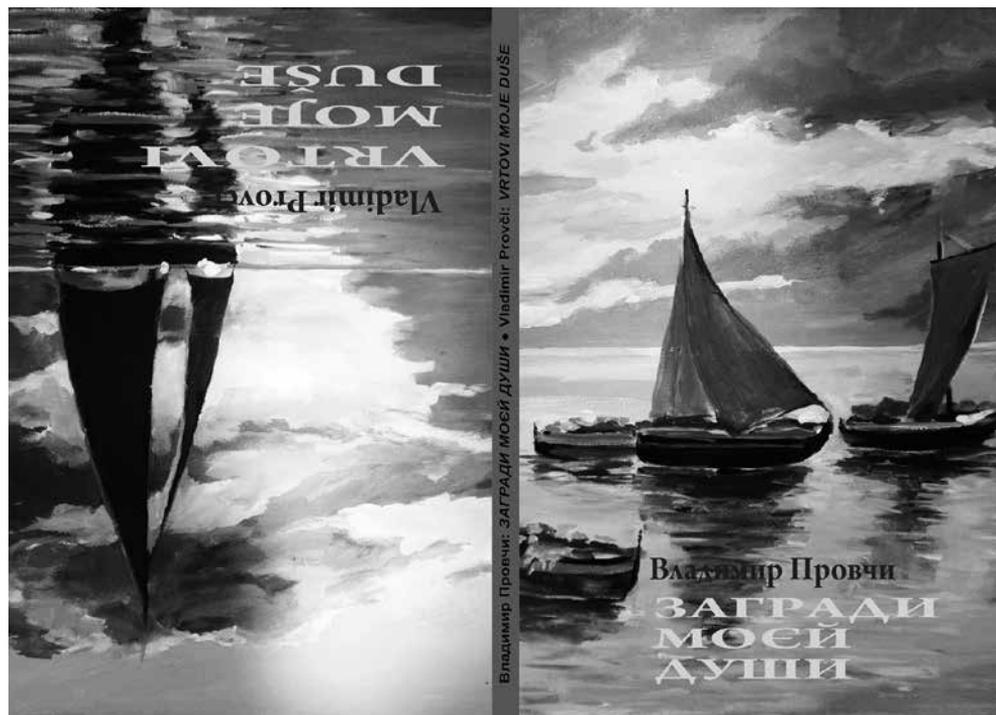
Блаженка Хома Цветкович, Нови Сад, Сербия

Вишла кніжка поезіі Владимира Провчія „Загради моєї душі“

У виданню Союзу Русиних РГ того року вишла пията двоязична (руско-горватска) кніжка поезіі Владимира Провчія „Загради моєї душі“ чия рецензентка и редакторка знова була Блаженка Хома Цветкович, илюстратор и прекладач зоз руского на горватски язык сам автор, а до друку кніжку порихтала Мария Гудак. Кніжка ма 112 боки, а друкована є у Новим Садзе зоз материялну потримовку Приморско-горанскей жупанії и самого автора.

О змисту поезіі у рецензії редакторка написала: УЗРЕТИ ПЛОДИ У ЗАГРАДИ

Кед читаєме поезию, вельо раз зме ані не свидоми яки упечатки зохабя на нас стихи. Можебуц зме смутнейши, радоснейши, чувствительнейши... можебуц и задуманши, але вшелїяк иншаки, и не исти ягод на початку читаня.

Тото цо написане у стихох тей кніжки наганя нас роздумовац о живоце, терашньосци и преходносци, о тим же цо наисце важне у живоце и чому бизме мали дац приоритет. Наш поета през свой живот прежил вельо бурї, паданя и подзвигованя, але и хвильки радосци кед є залюбени и чувствує любов. И праве тоти дожица, то його заграда, як и сам гвари, загради його души, полни и богати з узретима плодами, хтори чекали же би дозрели, а поета их позберал и поскладал.

Гваря же найвекши діла наставаю кед човекови найчежше. У тей кніжки то очиглядне, бо писні хтори виписани настали кед поета бул у шпиталю, у неизвесносци, бригох, страху, але и новей дзеки за животом, за здравшим и лепшим ютре. И наисце, його глібоки думки го порушали на творене нового діла, новей кніжки. То уж пята кніжка и вона гутори о його вельким ентузіязму и упартосци же вше мож лепше и же єст надїї, гоч нам дараз шицко випатра безнадїйне. Але, и о узретосци думкох и виписаних поетових словох.

Плоди у тей кніжки Владимира Провчия можебуц буду велїм приклад як у вистатих и чежких дньох треба патриц на живот. Же и попри таких дньох, и окрем чарного, єст и вельо другого у прекрасних фарбох – и швицацого, и пахняцого, и ясного, и красного. Ту, коло нас, а на нас ше стої чи тото сцеме обачиц, лебо не. Вшелїяк, же треба, праве так як цо зробел и поета у своїм живоце, преточел нам до стихох и на тот способ ище раз несебично дал себе и збогацел руску творчосц.

Блаженка Хома Цветкович, рецензия

ПРОМОЦІЯ ПОЕЗІЇ ЛЮБКИ СЕГЕДИ – ФАЛЦ

Винковці, 17. априла 2002.

Перши раз у живоце видзел сом Любку Сегеди-Фалц як младу и красну мадістерку у Петровцох кед дириговала зоз школским хором у писні *“Na Kordunu grob do groba”*. Мала блядо жовту блузну и белаву сукню. Медзи публику ше чуло же то Любица Бадаркова. Я теди бул предшколске дзецко и не було ми на конец розума же бизме дакеди могли сотрудзовац, пре розлики у рокох, але и прето же вона зна дириговац, а я не знам шпивац. Поготов ми не могло буц ані на конец розума, хлапчикови хтори ище ані не ходзи до школи, же би дакеди могол присц дзень кед я годзен критично оценьовац кніжовну роботу едней мадістерки. Ані едно дзецко не таке шалене же би себе задумовало можливосц же би воно оценьовало учительку.

Но, як живот пише романи, так ше и я ту вечар нашол медзи промоторами учительковой поезії, як еден мост медзи генераціями, бо як дзецко паметам младу учительку, а тиж так паметам тоти нашо дзивику кед були дзеци (аж и їх родичох у дзединских часох – медзи нами поведзено).

Милан Марянович, горватски кніжовни критичар у час горватскей модерни на початку 20. сторочя у своєї кніжки у першим виреченю гутори: „Pjesnik je olujna ptica“, а Антун Бранко Шимич у своєї писні „Pjesnici“, у першим стиху шпва: „Pjesnici su čuđenje u svijetu...“

То би могло значиц же поетове иншаки людзе од других людзох, чия нога крача по ирационалносци и имагинації, людзе хтори лем госцюю мадзи нами як якашик совисц у єдним до крайносци материялизованим швеце, дзе оцудзени человек цо далей вше баржей патри другого человека през число, та нам поетове указую на радосц, любов, надію и трансценденцию узвишуюци вредносц човекову.

Пре тоту поетову особеносц, анализа його поетскей творчосци ноши у себе ризик же бизме го не порозумели и погришно потолковали ”цо поет сцел повесц”. Кед человека особне познаме, тота анализа може буц легчайша, а ризик менши.

Прето сом, пре тото познаванє особи, после кратшого роздумованя прилапел пробовац представиц нашу поетесу Любку Фалц, наздаваюци ше же ей не повредзим сензибилитет.

Но, же бизме знали о ким бешедуєме, пречитайме цо о ней 1975. року писал найвекши авторитет за руске слово, университетски професор Юлиан Тамаш:

“Єй литературна творчосц виключно поезия. Перше ей обявена писня “Боль пре тебе” у Шветлосци за 1954. рок. По нешка на нашим язiku сотрудзовала

у Руским слове, календарох, Литературним слове и Новей думки. Заступена е зоз седем писнями у Антології поезиї бачванско-сримских руских писательох (1963). После дваец рокох свойого вещеї чи меней прериваного присуства у рускеї литератури, Фалцова ше зявює зоз першу самостойну збирку пейдзешат штирох писньох.”

Писня Любки Фалцовой часто жаловита, носталгична, моцно емоционално набита, густа и кондензована у своєї завартей форми зоз хтору суверено влада и таки ше писні не можу пречитац вельо нараз. Тот лік бере ше дозоровано и вещеї дні або тижні. Прето и кед ше почне о тим бешедовац, ту вше става бешеда после бешеди, а после ней заш ест недоповедзеного.

Тоти любовни церпеня у души маю и документарну вредносц бо ділюю як архаизем и анахронизем модерному човекови, шлїднікови потрошацкеї конзумацийней култури, хтори постконзумно остане бидни, спредзени, празней души и сам. За розлику од нового человека хтори змист гледа и не находзи, бо капитал на погришним месце (“Лепше буц млади, здрави и богати, бо цо будзе худобнік кед ше похори?”), та осамени, празни и розчаровани осудзує швет у хторим щесца нет (бо од живота лем щесце гледа), Любку Сегеди-Фалц нащивую и нещесца, та самує полней души рижнородних чувствох хтори збуную и ю, и читателя ей писньох. Ту ше поставя егзистенциялне питанє чи лепше мац празну душу, чи душу полну чувствох болящих.

Модерни человек моцного темпа страцел чародїйство обчекованя и сцерпезлівосци же би ше зачирел до себе у своєї цихосци. За розлику од нього, хтори ше бої остац сам зоз собу, Любка Фалц у писні “Осаменосц” шпива:

“Чекам. Коло мнє глібока цихосц
(до души ше цага)
и виполнює мою осаменосц
и мою цихосц.

Далеко, там дзешка, чуц крочай
и гласи.
И ніч у души ше не руши
и нікого вона у цмоти не збачи.
(Можебуц дачию другу цихосц
крочай тот доруши).

“Слика у облаку”

“Цихосц у котрей ше
киваю конарики
брези”...

“Чуєм лем цихосц.
 Чуєм лем шерцо
 як ми дурка
 у першох,
 пре шмерц тей краси
 пре тоту цихосц
 пре ище єден
 рок од’жити.”...

“Жена”

“За лес зашло слунко
 и дзень уцыхнул у
 остатніх зарйох.

Приходзи ноц,
 приходзи сон
 и цихосц лєм.

Прето кед дахто поетови мир вежне, поет чувствує же му шицко вжали.

“Шицко сце ми вжали”

“Вжали сце ми, шицко сце ми
 вжали. Вжали сце ми мир,
 немир ми зохабели ”...

Поезия Любки Фалцовой обсервує общечловечески теми, так же у тих пис-
 ньох кажди человек може найсц и фалаток своєї судьби. Прето то поезия єдней
 профилированной индивидуалносци, але и поезия шицких нас хтори ше пасуєме
 зоз животом у тей доліни слизох.

“Безхижнік”

“мой крочай осаменосц крача,
 а дзирава ми талпа
 и твар ми на слизу здабе и лєм
 идзем, идзем як безхижнік.”...

“Зопарти погляд”

“А вшені кед през конарики
 голи, през голи тополї
 можем видзиц далеко,
 далеко до поля

тераз ми молга погляд скрива.
 А барз часто то, док патрим през облак
 не видзим ніч,
 бо ми погляд спераю мойо слизи.”...

Окрем слизох ту и слика ешенї як алегория ешенї живота дзе ше зяваю голи конари, голи тополї, молга, а у єдней другей писні и венчик од спретего квеца.

“Венчик”

“У кошарочки дзезинскей
 цалком на дну лесово квеце
 спрело.”...

У поезиї Любки Фалцовой прединую смутни тони як попатрунок през цми, зацемнети окуляри, то места дзе ше боль преточує и надїя траци.

“Жовта ешень”

“Смутни тот вечар
 перших жовтих ешеньских днѣх.
 А я ше, ранєна душа, давим у болю,
 несталам як жвир у дзири...”

Жовте ми лїсце правдивосц шмерци на очи цага.
 Умерам, як ранєна жвир ше
 гу свойому краю цагам.
 Умерам помали, з умераньом жовтей ешенї
 и витри синфонїї шмерци през мокри
 струни граю.”...

На крижней даги страченей надїї стої поетеса, видзи пред собу драгу ниги- лизма и не усудує ше по ней пойсц. У писні “Остало ми ніч” читатель остава прєстрашени пред паралелизмом тей писні зоз писню „Гавран“ Едгара Алана Поа, дзе фикция постава нова стварносц у хторей шицки жиєме.

Остало ми ніч
 Коло облака задул витор
 и оддул уснути пахи квеца
 зоз загради.
 На крижаню драгох стої
 Ніч и опера
 ше на дугу.
 З рукох ми злетла любов

и сон и
 остало ми Ніч.
 Дармо правим порвисла
 зоз пахняцого шашу и понаглям
 повязац конци и краї.
 Соловей уцихнул.
 Трава надросла квеца.
 Трава надросла гаї,
 у трави ше траца щесца,
 лем одкос дражки прави по котрей
 идземе я и Ніч.

Любка Фалцова ше бої такого живота и мегко и цепло зоз шмерцу бешедуе
 “Док придзеш”

“У хижи нашей сом уж самучка сама:
 з клайбасом дні вше у календаре сцерам.
 Чом ми така жалосц з рукох твоїх дана?
 Чувствуем: я покус кажди дзень умерам...”

а у писні “Мали человек”:

“Закрице на хижи нахилене
 як криж над забутим гробом.
 И єдна дзира лем место облака
 смутна,
 як око жобрака.”...

находзимо социяну компоненту и дорушуюоцу точку зоз Харамбашичом:

*„Mora de je baš sirota što se u grob prati,
 jest sirota i takva, siromahu mati.
 Tko da pita kad sirota ide s zemlje ove,
 tko da pita odakle je, kako li se zove?”*

У писні “Роздумованя”, читае штварту строфу дзе находзимо стих:

“ти не знаш яки сни недожити знаю буц чежки”...

и ту як да слухаме Єсенїна:

*„Nemoj budit odsanjane snove,
 nemoj budit onog čega ne bi,
 odveč rano zasićen životom
 Samo čemer osjećam u sebi.”*

Тото любованє зоз шмерцу и фатализем валалского дзецка зоз руских ров-
ных хтори тоту шмерц прилапою (Фалц, Єсенїн), находзиме и у горватскей
кнїжовносци, а нїгдзе так як у писных Дюри Судети, валалского хлапца ро-
дзеного у Площици при Беловару, тиж так учителя, хтори помали умерал од
єфтики, помирени зоз шмерцу, знаючи же умера кед му було лем 24 роки, та го
у горватскей кнїжовносци волаю „поет шмерци“: „*Sudeta je prije svega i više od
svega, pjesnik smrti, jedan od najizrazitijih pjesnika smrti u hrvatskoj poeziji. Smrt je
u njemu vječno prisutna i on je toga duboko svjestan. Upravo ta svijest čini njegove
pjesme još potresnijima, naivnošću, bez samodopadnog uživanja u vlastitoj tragediji.*“
(*Dubravko Jelčić*)

„*Misao na smrt*“ – *Sudeta*

„*Ima dana kad je sve tako poznato i blago
da ne mogu više ni mrziti ni kleti:
- ima dana kada osjetim jasno: da ću
naskoro umrijeti!*“

„*Strah*“ – *Sudeta:*

„*Miču se crne sjene,
idu
i šute
ko ure
- kasne.
Na kraju nijemog sela
svijeća
- dah cvijeća-
- gasne.*“

„*Čekaš me-znadem: evo
idem
k Tebi
sestrice
- smrti!*“

И так стих по стих, писню по писню читаючи Судету, человек подума же чита
на горватски язык преложени писні Любки Фалцовой. Длуга то приповедка тих
паралелних драгох. Прето треба на ню указац и Любквому читательови обрациц
повагу на Судету. Най го пречита, та будзе лепше о Любки роздумовац.

Ище єден паралелизем помедзи Судету и учительку Фалцову: „*Čini se da
njegovu poeziju još uvijek ne primjećujemo, možda i zato što i njega, živa, njegovi*

suvremenici nisu primjećivali. Živio je najviše u provinciji i objavljivao najčešće u perifernim časopisima. (Dubravko Jelčić)

А у стилу и виражованю ище цошка заедніцке: „*Nije imao univerzalnog uzora, a nije imao ni direktnih nastavljača i sljedbenika. Jer, Sudeta nije bio škola, nije bio rutina, nije bio teorija, on je bio pjesnik vlastita života, pjesnik vlastite smrti, bio je srce, krv, grč i suze... Drugi ga nisu imitirali, jer kod Sudete nema ničeg što bi se moglo imitirati: nema atraktivne pjesničke forme, ni senzacionalne metafore, ni nekog naročitog upadljivog pjesničkog manira. Sva vrijednost i sav čar Sudetine poezije leži u kristalno čistim osjećajima, duboko njegovim, ličnim i proživljenim, a osjećanja se u poeziji ne mogu s uspjehom imitirati.*“ - (Dubravko Jelčić)

Так и Любка Фалцова лем своя и свойого народу, и цудза буц не може. То константа. Уплів верим же не исновал, а о паралелизму можеме и далей бешедовац: (бок 75): „*Ali u Sudetinoj poeziji nalazim i ljubavne motive. Njegove ljubavne pjesme nisu samo senzualne, nego i erotске.*“ (Dubravko Jelčić)

Но, тєраз ситуація випатра же прєшла до абсурду, бо ше ту поставя глупе питанє: “Одкаль еротика при човекови хтори умера???”. А Дубравко Єлчич толкує далєй: „*no njegova erotika je diskretna kako jedino i može biti kod sanjarski raspoloženog mladića, bolesnog od tuberkuloze (a ta bolest potencira čuvstvenost)... Erotika u njemu nikada ne bukti, ali neprekidno tinja.*“

А тєраз ше поставя ище єдно глупе питанє: “Одкаль еротика при Любки Фалцовой кед наша поетєса не ма 24 роки и не хорує од єфтики???”

Ту би ше и Любка могла запитац одкаль еротика при нас, бо ми єдни за других думамє же би еротики при гєвтому другому не требало буц.

Треба повєсц же Любкова поезия рєтроспєктива єй цалого живота, кед мжебуц рика после жридла у своїм горнїм цєку моцно и силовно прєйг каменя цєкла док ше не змирєла скорєй уцєканя до моря вичносци.

Єротични єлєменты у кнїжки “Подоба з далєка” на 21., 26., 43., и велїх других бокох.

И ище єдно глупе питанє: “Одкаль шмерц у писнї поєтох (Фалц, Судєта, Ясєнїн, итд.) хтори єротично розквитали???”

Поправдзє, человек остава зачудовани и збунєни прєд антологийску 2. строфу у писнї “Три красоти” – “Подоба... 27. бок), дзє наша поетєса у лєм штирох шорикох згусла цалу историю человеческого роду:

“Жадаш мє, жє биш ми
цєплоту дал цєла свойого...” (то Єрос) и прєдлужує
“и потим ми навики у души
дзвигнул памятник гриха мойого.” (Танатос-шмерц)

Поправдзє повєдзєнє, так то од початку швєта. У грєчєскєй митології Єрос и Танатос двойнєта, двомє браца як два половки єднєй цалосци од хторєй сцєкнуц

не можеш и хтору можеш лем як цалу прилапиц. Танатос (шмерц) то цена хтору плаца гевти хтори еротизовали, же би з одходзеньом до вичносци направили места у терашньосци за тих хтори ше ище не родзели, же би и вони могли еротизовац скорей як умру. Єдно без другого не идзе. Швет так будовани.

У християнскей традиції Адам и Ева познали лем добре, а не познали зле док не поедли плод зоз древа спознання добра и зла. Аж теди обачели же су голи и свою голоту дожили як грих. Теди вигнати зоз раю умарли за вичносц и родзени су за терашньосц, дзе новоспознату еротичносц требало драго плациц: „*Šežnja će te mužu tjerati... i rađat ćeš djecu u mukama strašnim...*“ же би после жажди, мукох и трапези чловек нашол своё змирене у шмерци.

При Любки Фалцовой танатос панує у писньох: ”Здогадованє”, ”Мали чловек”, ”Штири вербово дески”, ”Жовта ми дражка”, ”Яр у коровчу”, ”Молга у полю” и ище велїх других, а нероздвойни двойнята Ерос и Танатос знова ведно у писні ”Ноц”:

“Як вонка цихо!
 Чуєм як презо мне животна радосц
 чече.
 Цело ми од того мира горуце,
 аж пече...”

Пре ноц, пре цихосц и цмоту
 нелагодно ми, кед знам
 же и мне чека мреце.”

Так спомедзи Ероса и Танатоса наша поетеса осцилує од дитирамбу и од живота и Дионизияди:

Рано
 “До облака ми поцихи вдери сноп шветлосци,
 а вец зашпива тащок з далека.
 Радосц. Рано швитло
 и еден длуги, длуги дзень
 на мой живот чека.
 И яка ме радосц обнєє
 кед похопим же ище
 еден дзень красоти дожиєм!
 Гоч яки полни погар,
 ище єдну капку красоти –
 я то шицко до дна випиєм.

до чежких депресивних інтонаційох:

Очи

“Не жадам стретнуц нашмеяни очи
лем прето же би ме баржей
слиза у моїх не болела...”

Окрем заєднічки, дорушуюци точки помедзи Любки Фалцовой и Судети, медзи німа иснує и значна розлика: Судета находзи поцешене у Богови, а Любка Фалц у писні Страцена дражка посумняла до Божого иснованя и шпива:

“Тераз знам, же нет того
хтори шицким єднак дава.”

а у писні Молитва вона банує же ше забула модліц и то чувствує як проблем. Спрам того могло би ше повесц же Любка Фалц ище вше гледа свою драгу.

Любкова писня часто обсервує егзистенцияли питаня обчекуюци ришенє, а кед го не находзи, наша учителька остава збунена як школяр хтори не зна одвитавац на питанє, бо рушела обсервовац зоз предрозсудком же одвиту муши буц. А то не так. На найвещей питаня одвити нет. Человек бул тайна скорей як го Бог створел. Чом Бог як совершени и цалком всеобнімаюци ишол створиц человека знаюци напредок за вельо його хиби, кед цалком добре жил и без нього? У чим тайна? Верим же у любви, Божей любви, велькей, вецейдимензийней и розуму непохопоющей, але тайна и у човековим, тим тужемским роздумованю же би Бог у тим шицким мушел мац даяки хасен за себе. Е. А. По би поведол: “*Čovjek i ne sluti kolike se zamke postavljaju pred umove pohlepne na tajne.*”

Свою егзистенциялну проблематику Фалцова звичайно виноши у елегичних сликох ешенї:

“Уж сом вистала од ходзєня
по жовтим лісцу...”

“Єшень.

Нешка лісце
без любви слунка
и слизох дижджу
прекрило вельки дражки
крокох цо любя...”

“Смутни тот вечар

перших жовтих ешеньских дньох.
А я ше, ранета душа, давим у болю,

неставам як жвир у дзири...”

“Жовте ми лісце правдивосц шмерци на очи цага.
Умерам, як ранета жвир ше
гу свойому краю цагам.
Умерам помали, з умераньом жовтей ешенї
и витри синфонїї шмерци през мокри
струни граю...”

дзе ей шлебодни стих легко чече у писні у прози як поточок хтори пребегує преїг каменя, але тиж так посцигує антологийски уровень у строго гледаней форми завартого стиху хтора сама по себе лимитує, хторей чежко удоволїц, а же би ше не страцела метрика и змист:

“На дражку нашу витор лісце ноши,
слику з погляду молга закрила.
Рука остатне видзене приноши,
Глібоко у шерцу око запина.

Од слизох очи уж ше не видза,
а цудзи ноги уж крок сцераю;
чи пре далекосц цудзини єдней
найкрасши часи ше забуваю?...

Писня Любки Фалцовой часто лирска поезия родимого краю, часто пейзажистична и описова у преходзеню по епски обширносци, дзе нас можебуц найбаржей здогадує на носталгичну Єсенїнову пасторалу чийо вельо раз спомнути брезии зоз витром бешедує. То жаль урбаного чловека у першей генерації, хтори ище вше чувствує моц митскей мацери жеми, хторей ше цали живот враца, та и у шмерци ше тот чловека остатні раз гу ней враци, бо шмерц не умеранє, але врацанє гу мацери занавше.

Пообщено поведзене, чувар є од забуца єдней племенскей психоархитектури, свидомосци и попатрунку на швет, дзе шицки болї и радосци у племену заєдніцки. То цошка цо сучасни чловека страцел, а поет зачувал у себе як архаизем и рудимент.

У преминації урбаного, велї людзе одкриваю цело. Знам єдного хтори одкрил душу, та ше му спердали. Треба мац шмелосци висц медзи швет, а поготов одкриц свойо слабе место. Бо у нашим сушедстве таки звичаї: дзе ше одкриєш, там це уджобню. Кед то шерцо, то горше по тебе. Теди розкирвавене шерцо кирвави ище баржей.

Любка Фалц пейзажист свого краю, але і портретист своїх родичох:

“Хижа на котру древо опарте,
и двор по котрим стари пес ходзи,
лем нет платна билого
цо було у гумне престарте
и дражки спод стрехи
до польох цо водзи.
А студня и теди накривена стала
цо сом у ней твар свою глядала...

И мац и оец старенки и шиви
з ошмихом на твари
и слизу у оку
сцискаю ми руки
и з мутним попатрунком
гуторя без словох
же су ище живи...”

дзе нас ище раз здогадує на Єсеніна хтори пише о мацери:

*„Jesi l' živa staričice moja,
sin tvoj živi i pozdrav ti šalje,
neka samo nad kolibom tvojom
ona čudna svjetlost sja i dalje.“ itd.*

Любка Фалцова и хронічар свого часу и документариста, хтора знала у писні застановиц час и зохабиц слику генераційом хтори ше ище не родзели и хтори би тоту слику без писаного слова не могли мац. То будзи надію же споза нас остане вецей як споза Етрущанох, але и надію же озда не вимре тот мали народ хтори ма не лем свою бешеду, але и свою писню.

Уплів тей нашей народней писні находзиме у писні “Дзе ше заподзели”. Любка Фалцова шпива:

“Дзе ше заподзели тоти цепли часи...” и далей:
“Дзе сни тоти стари ноцами одшніти
цо з цеплоту свою дні ми вешелели...”

а народни поет скорей того шпивал:

“... дзе ше ми подзели мойо млади часи...” и далей:
“Мойо млади часи не ужили краси,
мойо млади літа не ужили швета...”

Перша третина пісні “Мой старенки дом” ма вельо засніцкога зоз пейзажами Домянича, а окрема того дорушуюци точки зоз Матошом, Видричом, Краньчевичом, Шеноом, дитирамб, ономапоея и преламани стих совершени як при Назорови:

“Ташок шпива радошне
гоч тебе нет,
витор виє жалошне
гоч тебе нет
исти швет.

Людзе ше слунку радую,
а тебе нет,
гу квецу пчолки летаю,
а тебе нет
пахац квет...”

Но окрема Судети, Любка Фалц ма найвещей дорушуюци места зоз А. Б. Шимичом хтори умар кед му було 27 роки, а чийо пісні стилски художни, але су густо набити з емоциями. У пісні

Здогадоване

Дакеди
кед сом сцела шицких
милих пообиходзиц,
мушела сом цали дзень
ходзиц.
Нешка ми досц
лем єден попатрунок
на крижи древени
и гроби з траву
зароснути
же бим им шицким зоз слизу
єдну поздравкала,
гоч знам же там
лем єдно здогадоване
и жем.

И Мишир ше указує як зродна душа Любки Фалцовой:

“У моім валале стоя празни хижы,
млади пошли шветом, помарли дідове,
у моім валале писня уцихла,
мой валал нешка на теметове...”

Тота компаративна анализа Любки Фалцовой ма намиру указац на поетесу ниянсованого сензибилитету и високого уровня хтори би щиро у своім националним фундусу сцели мац и вельо векши народи зоз чііма поетами є поровнована.

Но, правди за любов, мушине на остатку указац и на дзепоедни слаби места. Иснє една шилька хторей лем ридки поетве вимкли. То паданє концентрації и емоционального набою у задніх стихох або у остатнім стиху. Як цо спортсистом чежко витримац змаганє високого темпа и динамики без паданя концентрації у остатніх минутох, так и поетови хтори рушел зоз моцним вилівом густих, кондензованих чувствох у перших стихох, чежко витримац тот огонь, хтори бовкнул нараз, тоту рику хтора превалела, у истим интензитету аж по конєц. Тоти емоції превалели у першей строфи, у другей ноша шицко пред собу, у трецей ше автор уж бори зоз собу, а вєцка приходи неминовносц паданя концентрації у остатней строфи або остатнім стиху, дзе скрита споза плота чека баналносц же би прелігла тоти красни и згуснути чувства.

Так и Любка Фалцова розвива градацію, досцигунє кульминацію и кед би требало претаргнуц и становиц писню на верху, вона, нажаль, у даєдних писньох идзе далєй и зиходзи з верха, падаюци у темпу и чувствох, падаюци до нарації и толкованя читательови цо поетеса думала. А то не треба робиц.

То предрозсудок мудрих людзох, поготов просвитних роботнікох, найчастейше университетских профєсорох, хтори знаю техніку викладаня, методологию и педагогию, та им розум обтерховал шерцо, та им чувство не легчєйше од пирка.

Мудри людзе маю предрозсудок же у писні муши буц поведзєне шицко мудре, аж и вєцєй од того: же писня як и преподаванє студентом муши мац увод, змист и заключєнє.

Прето и не случайно же найкрасши писні написали пияніци (Єсенїн, Уєвич...), наркоман (Е. А. По), розпущєни вагабундо без школи и ремєсла (В. Шекспир), пєдофил (Гєтє), епилептичар (Достоевски) и велі други сифилистични, туберкулозни або морално проблематични людзе, фаталисти моцних емоційох, ирационални за себе и околїско, дєструктивни людзе, а часто и душевни хоротніки.

Чули зме думанє же крашнє їх писні читац, алє не добре би було з нїма у дружтвє буц. Єдна жєна гварєла: “Не дай Боже такого чловека за мужа мац”.

Но, їх живот прєшол, а писня остала. Повєдли бизмє же поєт Боже дзєцко.

„Bog šalje lude da posrami mudre. Bog šalje slabe da posrami jake.“

А буц слаби и у каждой своєї писні висповедац свою слабосц, явно и пред шицкима, то цошка цо други не робя. То молитва поетова.

И на концу треба повесц. Тот вечар и тота бешеда не некролог єдней живеї особи, подзекованє на концу драги и похвала школярови на концу рока, то златни ювилей єдней поетеси котра ше скорей 55 роки винчала зоз писню.

Треба ше здогаднуц же председатель Месич тих дньох винчовал 80. родзени дзень Весни Парун, а Толстой у 80-им року рушел до нового живота и умар на гайзибанскеї штациї.

Кед ше Й. П. Сартрови новинаре питали хтори кнїжовни напрям найбаржей любї, вон гварел: “Од шицких “измох” (бо шицки вони закончую на “изем”), найбаржей познам реуматизем и то ми цалком досц.”

З тей нагоди, я Любки Фалцовой жадам длугоки живот, лепше здраве од Й. П. Сартра и ище велї написани и доробени писні. Кед мойому дідови гуторели яки є стари, вон то обрацел на свой хасен, та одвитовал: “А цо ти думаш? Кельо млади помарли док я дожил тотї роки? Кельо помарли як дзеци? Кельо погинули у войни?”

Гутори ше же єдна поетска збирка, єдна кнїжка муши мац єдну антологийну писню, 20% добри, а друге може буц слабше. Цо то добра писня? Моя супруга гвари: “Добра писная то гевта хтору кед пречиташ, пожадаш ю нучиц напамят”. Барз добра (ище лепша писня) то гевта хтору, читаюци ю, без намири, случайно и без своєї дзеки научиш напамят. А антологийна писня то гевта хтору написал твой неприятель и ти идзеш видзиц цо тот шаленяк пише, та ю, читацї, против своєї дзеки научиш напамят.”

Кед ше пробуем ужиц до Любкового неприятеля, у єї двох кнїжкох нашол бим голем пейц антологийни писні.

По моїм думаню антологийни перши три строфи у писні: “На нашу дражку витор лісце ноши”

“На дражку нашу витор лісце ноши,
слику з погляду молга закрила.
Рука остатне видзене приноши,
Глібоко у шерцу око запина.

Од слизох очи уж ше не видза,
а цудзи ноги уж крок сцераю;
чи пре далекосц цудзини єдней
найкасши часи ше забуваю?

Остатні пламень, надії бидней
не може живот до цмоти водзиц.
Чи досц лем жадац дачию любов
кед ше не могло поталь находзиц?

Писня “Мой старенки дом” окреме остатні 14 стихи:

“Лес при валале
и груби стебла у нїм
и трава
и дражка нова,
лем стара моя нога
цо на ню става.
Хижа на котру древо опарте,
и двор по котрим стари пес ходзи,
лем нет платна билого
цо було у гумне престарте
и драги спод стрехи до поля цо водзи.
А студня и теди ище накривена стала
цо сом у ней твар свою гледала,
и батог стари з порвазка цо сом з нїм
за вербовим конїком махала.
И слика моя з дзецинства на муре
блїзка и цудза у исти час;
з тресацу руку и мутним оком
гледам у ней радосц дзецинства,
далеку прешлосц
хто зна уж хтори раз...”

Перши штири строфи у писні “У едней далекей жеми”:

“У едней далскей жеми
без правди,
не лем без хлеба,
людзе жию.

Очи им полни слизох,
руки як камень тварди.
Горки им долї
як жимни витри бию.

Цудза нога,
чежка як совисц
по їх жеми гажи.
Дзе стане –
болі;
як да по души гажи.
Тисячи руки твардо
тримаю кирвави нож
док стоя на стражи...”

а уметніцки найузретши и чувствительна найчистейши, святочни и узвишени ягод гимни то Любково патриотски и родолюбиви писні у хторих у моцним тону густих чувствах витримуе по сам конец, на чудовне шицких котри познаю писане слово. Таки писні ше можебуц и могу написац у єдним чаше инспирації, але будзме на чистим: таки писні ше ноша у себе цали живот. Аж и вецей од того: таки писні ше зоз животом шведоча. То песня “Руснакови”

Поховали зме ище єдного Руснака.
Хтори то по шоре?
Хто би то знал.
За пейц-шейсц остатні роки,
тельо нови гроби:
з траву зароснути,
з квецом закрити,
телі красни венци пахняцого квеца
прекриваю жем
гроб Руснака.
Руснак ше труши, груда вше менша
вше меней шерца котри руску писню любя,
вше меней шерца цо бешеду свою пестую
гоч лем нательо же ю не забуду.

Пошол дїдо. Унук остал сам,
од руского му лем можебуц мено остало.
Поховали зме ище єдного Руснака, а
уж теліх медзи нами нет.

Келі остали?
Келі Руснаци моци пренайду:
жем знова же би заорали,

хижу нову збудовали,
 конї одховали,
 танци затанцовали,
 писню зашпивали
 на погоренїску,
 на жеми закоровченей
 у хижи нещасней.

Поховали зме ище єдного Руснака
 котри вишивану кошулю полни пихи носел,
 котри руску писню зоз шерца шпивал,
 котри у себе Руснака не прикривал.

писня “Дзе мойо Петровци?”

“Чи Петровци мойо жию лем у думках,
 чи памятки однесли витри зоз прахом,
 чи одцекли мойо Петровци з воду,
 бо лешик рошне на дну вицеклих барох.

Дзе Петровци мойо дакедишні пошли,
 дзе тєраз Руснак хова сина,
 дзе нестали прастари приповедки бабох
 цо сом их слухала боса, а була жима.

Дзе нестали мойо Петровци, кед ше од праху
 дихац на могло, кед у вагашох кочи залезали.
 Дзе нестали мойо Петровци, дзе щезли мойо Руснаци?
 Чи их лем поскривали розроснути по небо ядловци?

писня “Моїм Петровцом”

“Дакеди лєси на месце твоїм
 зоз конарами махали яри,
 колїска була ту моїм дїдом
 у хторих синых своїх ховали.

Руски валалу, Петровци мили,
 синых сце своїх порозтресали.
 Не плачце пре нїх – радосни будзце
 бо Руснак вшадзи лем – Руснак будзце.

Цо и за порозумиц, але по моім думаню наймоцнейша писня “Пред одходом”:

Рихтам ше днями уж
до краю пойсц
одкаль дідо мой
давно ту приблукал,
и задумуем прецо исц мушел
прецо хлебик мегчейши бул
цо ше ту понукал.
Рихтам ше днями уж
у думкох слики преврацам
яки леси там, побережя,
гори
прецо ту пришол дідо мой
дрец свойо бочкори.
Поля обробени, бизовно
красни,
лешик и там шуци, витор ше
и там бави,
ташки гнізда свойо звиваю
писні младежи з вечара
до приходу ноци
и там ше сциха зліваю.

Я ше уж днями рихтам
пойсц до краю одкаль
мой дідо мне ту приведол
и думка о тим вше ми на верху,
лем чи будзем мац кому
там попоносовац ше
яку чежку ношим, яку чежку
терху.

Вше сом ту була цудза, а у своїм,
вше ше ми питали прецо баш ту стоім
вше сом мушела писню свою писац
сциха.

Вше сом цудза була, а на своїм
бо дідо ми жем заробел
зоз трапеньом своїм.

Грудочку жеми принешем зоз собу
укажем ю каждому
же и я дідовщину
свою мам
же я мам у швеце
край
з котрого
походзим.

Винковци, 08.08.1996.

дзе поетеса премосцела час и простор и дорушує сам мит.
Любку лепше порозуми читатель хтори пречита цо А. Г. Матош шпивал о
Горватскей.

Томислав Мишир

P.S.

Писня “Пред одходом” написана у дньох пририхтованя за нашиву Руснацом у
Зубним. Кед ме мац моєй газдині у котрей сом спала пришла опатриц, поздравкала
ми зоз: “Витайце у нас”. Тот час сом знала же сом пришла дому.

Громадку жеми сом принесла зоз загради пані Гелени, але кед моя Вирка уж
була барз хора, наказала же би ше тота жем положела гу ней до гроба. Жадане
ей виплнене.

Любка Сегеди-Фалц
поетеса

Književnost i mladi danas

Knjige su zrcala, u njima vidiš samo ono što nosiš u sebi. (Carlos Ruiz Zafon)

„Književnost već tisućljećima puni ljudsko srce i obogaćuje ljudski um. Koliko je samo djela kod kojih smo čitajući poželjeli uroniti u radnju i postati njezin sastavni dio?! Već u početnim fazama života kad se susrećemo sa slikovnicama, pa preko jednostavnih kratkih priča, bajki i basni, sve do avanturističkih romana, mladi čovjek postaje sastavni dio čitateljskog svijeta i književnosti te jedan dio njegova života pretvara se u literarni svijet koji je proživio putem knjiga. Naravno, svaka generacija mladih ljudi ima svoje miljenike u književnome svijetu. Rijetko je tko mogao ostati imun na zbivanja koja opisuje Karl May u svojim vestern–romanima kad su oni bili na vrhuncu svoje slave, ili je netko još manje mogao živjeti u vremenu poznatog stripa Alana Forda, a da nikada nije posegnuo za svojim primjerkom na kiosku.”¹

Današnja generacija mladih živi drukčijim životom od života koji je bio u vremenu Maya i Forda. Mladi čovjek koji danas živi u korak sa svojim vremenom mora sa sobom nositi znatno više „aparata” naspram avanturističkog tinejdžera sedamdesetih (ili nekih drugih) godina. Mobitel, PC, Play Station, MP3, MP4, iPod, e–mail, internet... samo su neki od danas neophodnih stvari koje čovjek treba poznavati, a upoznavanje nečega i život s time zahtijeva određeno vrijeme koje treba pokloniti tome stroju, programu ili igrici. Vremena za čitanje sve je manje, ne uspije se pročitati ni ono malo naslova klasičnih djela koja spadaju pod obaveznu lektiru. O tome nam svjedoči bezbroj internetskih stranica na kojima se pronalaze sažetci svih mogućih lektira, a i svakim je danom sve više tiskanih skripta vezanih uz osnovnoškolsku i srednjoškolsku lektiru. Odabir knjiga mladih generacija rezultat je utjecaja medija i promidžbe.

Utjecaj medija na proizvode koje konzumiramo u bilo kojem obliku danas je veći nego ikada. Gotovo da i nema nečega što svakodnevno koristimo, a što iza sebe nema instrumente promidžbe. I naravno, onaj tko ima bolju promidžbu, taj je ujedno i prodavaniji. Takav je slučaj i s književnošću. Prateći liste najprodavanijih književnih naslova uočavamo kako su najprodavaniji naslovi onih izdavačkih kuća koje najviše ulažu u promidžbu. Naslovi poput *Harryja Pottera*, *Gospodara prstenova*, *Da Vincijevoga koda* i mnogih drugih osigurali su si određeni medijski prostor te samim time i prodaju. Ono što se u tome trenutku trebamo zapitati jest koliko su takva djela književno vrijedna. Naravno, to ne znači da se djela koja nemaju literarnu vrijednost ne bi smjela tiskati. Takva trivijalna i popularna književnost prijeko je potrebna čitatelju

1) <http://www.matica.hr/kolo/309/knjizevnost-i-mladi-danas-20535/>

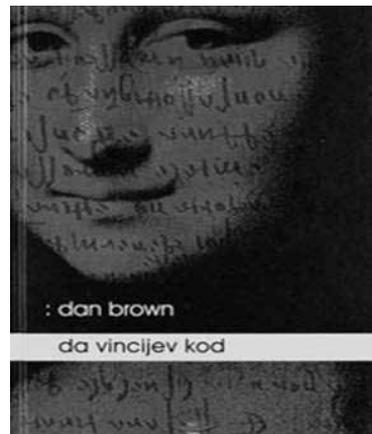
koji ju želi čitati, ali je činjenica i to da takva književnost uzima i dio čitatelja koji bi se inače opredijelili za tzv. visoku književnost koja si zbog male naklade ne može priuštiti sličan oblik marketinga. U tome slučaju visoka književnost ostaje bez dijela čitatelja te samim time situacija u koju zapada još je teža. Ne piše se više ono što bi se htjelo pisati, već se piše ono što se može brzo i dugo prodavati.

Pojavom romana o Harryju Potteru označen je kraj prošloga stoljeća i početak ovoga. Mladi čarobnjak koji ostaje bez roditelja već kao malo dijete te ga odgoje tetka i njezin suprug pokazuje se kao lik koji uspijeva privući milijune čitatelja. Mladi čarobnjak zajedno sa svojim prijateljima Ronom Weasleyjem i Hermionom Granger prolazi kroz zamršene događaje u Školi za vještičarenje i čarobnjaštvo Hogwarts. Pisan po klasično provjerenoj shemi po kojoj su pisane i knjige o *Sherlocku Holmsu*, roman J. K. Rowling uobičajeno smještamo u fantastični žanr književnosti, no zbog radnje romana koja je smještena u školu gdje se mladi čarobnjaci uče magiji možemo govoriti i o vrsti odgojnog romana. Sposobnost korištenja magije pokazala se zanimljivom mladim generacijama koje su se odlučile za čitanje ovih romana i upravo je ta sposobnost ono što treba današnjem mladom čovjeku u svijetu punom nepravde. Poistovjećenje s glavnim likom nije teško, svatko je od nas u mladim godinama barem jednom poželio da može pronaći neki predmet kojim bi poletio, da može barem na kratko izgovoriti neku sintagmu koja bi djelovala poput magičnih riječi koje bi ispunile naše želje. Po tome pitanju nije teško ustanoviti kako su knjige o Harryju Potteru toliko popularne. Sigurno je da nema toliko marketinga ne bi bilo niti toliko čitatelja, ali je isto tako sigurno da kad knjige ne bi bile zanimljive i dobre svojoj publici, ne

bi se ponovno odlučila na čitanje novih nastavaka. No, tu nije potpuni kraj priče o Harryju Potteru kao književnome liku. On izlazi iz okrilja korica knjiga te prelazi ubrzo na filmsko platno. Naravno, svako je snimanje popraćeno isto tolikim interesom kao što je i izlazak nove knjige. Glumci u nastavcima postali su planetarno popularni čiji se koraci svakodnevno prate budnim okom fotoaparata i kamera.

Malo drukčiji oblik promidžbe dogodio se prilikom izlaženja najpoznatijeg romana Dana Browna, ujedno i jedne od najprodavanijih knjiga svijeta, *Da Vincijev kod*. Ovaj roman koji se mnogo puta našao na prvome mjestu po čitanosti među mladim generacijama, svoju radnju temelji na oprečnim razmišljanjima u odnosu na, najutjecajniju instituciju zapadnoga svijeta, Crkvu. „Autor ove kontroverzne knjige zasniva svoju radnju na stvarnim mjestima koja autentično opisuje dok su likovi i podatci u knjizi plod autorove mašte. Međutim, kad je riječ o tako važnoj instituciji koju autor na neki način napada zbog skrivanja istine o Isusu Kristu, tada će mnogi fikciju u ovome romanu zamijeniti zbiljom pa će se tada govoriti o najvećem skandalu novoga vijeka. *Da Vincijev kod* imao je za posljedicu mnoge knjige, članke i predavanja u kojima se u većini slučajeva nastojalo osporiti fikciju koju je Dan Brown prezentirao svojim čitateljima. I upravo je ta činjenica da se o nečemu toliko govori i piše poticaj novim čitateljima da uzmu knjigu u ruke i pokušaju dešifrirati njezin sadržaj te odgonetnuti radi li se o plodu autorove mašte ili pak o stvarnim događajima naše civilizacije.”² Skandal koji je nastao izlaskom ovoga romana poslužio je izdavačkim kućama cijeloga svijeta da dobiju besplatnu reklamu što je djelovala znatno bolje od bilo kojih vrsta plaćenih reklama. U cijeloj priči čak je i Katolička crkva uspjela nešto dobiti. Dobila je zanimanje milijuna ljudi za vjeru. Film i roman pobudili interes masa za vjeru. Ono što nas zanima jest činjenica zašto je ova knjiga najpopularnija upravo među mladim generacijama. Mladi čine populaciju koja je u neprestanim traganjima

2) <http://www.matica.hr/kolo/309/knjizevnost-i-mladi-danas-20535/>

za samospoznajom te je upravo pitanje vjere jedno od ključnih pitanja. Kako je knjiga ponudila nešto od spomenutih istraživanja, mladi su se bez razmišljanja odlučili na njezino čitanje. Interesi su izdavačkih kuća kod ove knjige u potpunosti ostvareni, čak je i Crkva djelomično dobila dio interesa populacije. Ostaje nam pitanje što je u cijeloj ovoj priči dobio čitatelj. Čitatelj je naočigled dobio najmanje. Dobio je mnoga pitanja na koja će kroz svoj život tražiti odgovore, odgovore do kojih će teško doći, ali sama spoznaja da nešto traži i o nečemu razmišlja označava kako je čitanje bilo korisno pa je i knjiga, bez obzira na brojne kontroverze kroz koje je prolazila, korisna.

Zadnje je desetljeće obilježeno i trilogijom pod naslovom *Gospodar prstenova*. Samo je filmsko uprizorenje *Gospodara prstenova: Povratka kralja* zaradilo više od milijarde dolara širom svijeta te je osvojilo Oscar u jedanaest kategorija 2003. godine. Takav je uspjeh do pojave *Gospodara prstenova* nezapažen. Iako je djelo nastalo pedesetih godina dvadesetoga stoljeća i u početku je zamišljeno kao niz bajki koje je autor pisao svojim unucima, njegovi su ga prijatelji i sin uspjeli nagovoriti da nastavi s pisanjem te je na taj način nastao svijet Međuzemlja. Priča u *Gospodaru prstenova* temelji se u potpunosti na fiktivnome svijetu za razliku od *Harryja Pottera* gdje uz vilenjački svijet imamo i onaj drugi bezjački svijet običnih ljudi ili za razliku od *Da Vincijevog koda* gdje imamo miješanje stvarnih prostora i predmeta s fiktivnim svijetom autora u kojemu se spominju povijesne osobe. Mladi su čitatelji prepoznali zanimljivu strukturu *Gospodara prstenova* koja doista iziskuje od čitatelja cjelovremenu pozornost pri čitanju i uvlači čitatelja u fiktivna zbivanja priče. Ovo je djelo zanimljivo čitateljima ljubiteljima fantastičnog žanra književnosti pa su se

mnogi koji su čitali *Harryja Pottera* odlučili i za čitanje *Gospodara prstenova*. Iako ova trilogija nije imala jaku promidžbu, možemo reći da se knjiga okoristila na račun filma i golemog uspjeha koji je postigao, ali isto tako i na promidžbi *Harryja Pottera* koja je pobudila u čitateljima interes za fantastiku.

Današnja književnost za mlade čitatelje nudi ono što mlade opušta, ono o čemu kritika nema dobro mišljenje, ali mladi čitatelji „gutaju” takvo štivo bez razmišljanja. Na prvome mjestu utjecaj je suvremenih marketinških tehnologija koje su po svaku cijenu odlučile određeno djelo i određenog pisca dovesti na sam svjetski tron najprodavanijih autora. Suvremeni nastavni programi iz hrvatskoga jezika za područje književnosti nude uglavnom klasična djela kao obveznu lekturu, a odabir izbornoga lektirnog naslova prepušten je nastavnicima koji, ukoliko nisu motivirani takvim djelima i željom da književno obrazuju mlade generacije današnjim djelima, najčešće odabiru djela koja su navikli obrađivati. Istraživanja pokazuju kako se veoma malo vremena u školi posvećuje razgovoru o najnovijim književnim ostvarajima, bila to trivijalna ili djela visoke književnosti. Povoljnu situaciju koriste izdavačke kuće koje sustavnom promidžbom, svakodnevnom pojavom u dnevnome tisku, na televiziji, u nekom od oblika slobodnog vremena mladih čitatelja vrše indirektni pritisak na odabir štiva koji će oni čitati. Djela poput *Harryja Pottera*, *Gospodara prstenova* i *Da Vincijevog koda* obilježavaju našu svakodnevnicu. Nemoguće je ostati imun na takvu ponudu, nemoguće je prošetati se pored izloga neke od moderno opremljenih knjižara i ne opaziti knjigu o kojoj smo već toliko toga čuli i reći kako ju ne želimo pročitati jer je riječ o preuveličavanju te ćemo radije pročitati nešto od klasičnijih, manje spominjanih djela. Uostalom, koja je svrha izbjegavanja toga kad čitanje treba opuštat, pružati uvide u neke nove, drukčije svjetove i pritom oplemeniti naše slobodno vrijeme.

Andreja Magoč, prof.

Povijest i suvremenost

История и современность

Стари фотографії

З АЛБУМУ БУЧКОВИХ

Тих дньох мала сом красне стретнуце зоз пані Веронику Филипович у Вуковаре, на Олайниці. Ише скорей сом чула же ма красне число старих фотографийох, але у тим спонагленим живоце ніяк одвоїц часу за дацо добре, приемне, хасновите... Спомнута пані Вероника у ствари Рускиня, народжена у Петровцох дзе ю шицки знаю як Верунку Бучкову, старшу сестру Влади Бучкового зоз Грабику. Вона ше до Вуковару приселела пред роком и пол, дзе у мире и цихосци свойого крашне ушореного квартелю препровадзує свойо пензионерски дні. Пані Верунка барз люби вишивац, та ей кварталъ полни зоз на крижики вишиванима партками, заглавками, а по муре ей повишани гоблени. Указала ми и найновши хтори тераз вишива, вазну зоз рижнофарбовим квецом.

У єдней присмней атмосфери прешли зме на препатранє фамелийного албуму зоз старима фотографиями. То насправди єдно вельке богатство хторе з часци подзеліме и з вами, єдну векшу часц у тей статі, а будзеце мац нагоду видзиц ише подасдну у Нових думкох идуцого року.

За першу фотографию цо ю з вами подзеліме не знаме хторого року настала, але є сликована на єдних прадкох. Кед ше фотография звекша, вец видно же под руским партком опрез стола на таблічки пише “Прадки на Грабику, Бучко, Петровци”. Наша себешедніца гвари: “То стари прадки, од тих людзох вецей нікого нет. Ту

мойо дідо Митро и баба Маря Бучково, вец ту нина Семанова – бабова дзивка и мойого оца шефра, вец ту два анді Мишканьово, єдна ше волала Юла, вец ту и баба Планчакова, дохтора Планчака мац и Мелана Гаргайова, мац Мирчова и Владова, а других сом знала док ми баба була жива. Вона ми то шицко шором толковала.”

Жени теди були пооблекани до сукньох старших од тих цо их ми нешка наволуєме – руски сукні.

“На тей фотографії мойо мац и оцц, Мелана Гербут Льовчошова и Йовген Бучко як заручніци. Оцц поприберани у шматох и зоз калапом на глави, а мац у баршоню и лиловим плишу. То сликоване пред свадзбу.”

“Ту моя мац пред свадзбу и ей верна пайташка Фебронна Горняк Ферканьова, чийо дзивче погинуло по войны, та вона пошла зоз Петровцох далеко, на морйю чи дзе, и ніч вецей о ней не знам.”

Ту видзиме штирох младих хлопох за столом на хторим обовязково святочни руски партук. Споза плочица ше видза два особи хтори ше ту нашли, вироятне зоз любопитлівосци цо ше туо случуе. “За столом шедза Яким Чаканов Байша хтори вше грал гармоніку, потім ту мой оцц Йовген Бучко и Йоза Дюрдесов хтори погинул у войны. Штварти зоз тамбурку (приму) то Данил Гаргайов, оцц Любки Гаргайовой хтора тераз жиє у Сплиту.”

“То мой брат Владо и я кед зме були мали. Я уж ишла до школи, а вон не, бо є пейц роки младши одо мне. То могло буц сликоване дагдзе 1949. року.”

На задку тей фотографії пише же настала 1952. року, а о ней пані Верунка бешедує: “Ту зме як дзивчатка у руских сукньох єдней недзелі пополдню. Кед зме ше так поприберали, мушелo ше дагдзе пойсц, та зме ше вец так на драже и сликовли.”

З ліва на право: Невенка Дудаш Семанова, Верунка Бучкова, Невенка Петровичова, Митро Романов, Олена Сабadoш Гикова, Ганча Пап Матова, Генка Рамач Илькова, Иринка Колодова, Любка Дудаш Семанова, а горе закукує хлапчик Дьордзе Божич. Вон бул младши, але ше уруцел кед видзел же будзе сликоване. Долу троме хлапци, Владо Иван Фичкошов, Дюра Гарди Вершов и Дюра Рамач Ильков.

Ту маме ище єдну фотографию зоз прадкох и крашне ше видзи як пише 1954. рок. Наша собешедніца гвари же то написане зоз крейду на тепши. То насправди барз значни податок хтори доказує же нашо людзе, медзи иншим, були и знаходліви.

Пані Верунка толкує: “То були прадки у Семана. З ліва на право: баба Льовчошова, бабица Планчакова, Данил, Яни и Ирина Дудаш Семаново, Амала Будински и Маря Гардийова, а опрез нїх шедза Фебронa Адамчова, Ганя Бурчакова, Магда Дорокази Говльова, Олга Дудаш Семанова и єй дзивчатко Анделка.

“Тото сликоване на Вельку ноц 1954. року. Сликовал Силво Кетелеш.”

З ліва на право: Иринка Колодова, Ганча Планчакова, Верунка Бучкова и Невенка Дудаш Семанова.

”Велька ноц 1955. року, на фодбалским стадионе. З ліва на право:

Генка Рамач Илькова, я, Ганча Планчакова, Ганча Корпашова, Олена Сабадош Гикова, Невенка Дудаш Семанова, Невенка Петровичова, Любица Варгова, Блашка Югасова и Ганча Пап Матова.”

На задку фотографії пише 20.02.1955.

“Гей, то було брацковане. Теди ше дзивчата пооблскали до фитюлох та ше брацковали.

З права на ліво: Генка Рамач Илькова, Олена Сабадош Гикова, Ганча Корпашова, Невенка Дудаш Семанова, Ганча Пап Матова, Блашка Югасова, Невенка Петровичова, я, и Ганча Планчакова.

Легине з ліва на право: Иринеј Пап Матов, Крешо Колода, Томислав Виславски Мудричков, Мирчо Еделински Бругошов, Винко Мудри Јанчов, Иринеј Пап Матов, Мирчо Чаканов и Владо Надь Бандуриков, Мироня поштара брат.”

“Тото сликоване на Кирбай 1955. У штредку Йовген Кетелешов. З лівого боку Генка Рамач Илькова у плишу, а я з правого боку у ризовой шмати.”

“Ту ше ми дзивчата поблекали та гайд на вишиванє...

Зліва на право:

Ганча Пап Матова, Невенка Дудаш Семанова, Владо Цирбов, я и Олена Сабадош Гикова.

Було то 07.10.1956. року, а сликовал Силво Кетелеш у Ганчи Матовей на прадкох.”

“Теди були у моди и ношели ше керестурски трикови. Так випатрали як тота ту на мнє, а мали их велі дзивки у валале, та зме не ридко були у истих трикових пооблекани. Горе стоїме я и Ганча Корпашова хтора мала лейкомию та умарла кед мала седемнац роки. Долу куча Олена Сабадош Гикова и Генка Рамач Иљкова.

“Я и Ганча Планчакова були нероздвойни пайташки. Сликовали зме ше на бини хтора була омальована так як ше видзи. У тот час у Петровцох уж бул учитель Штефан Гудак, та ту правел шора.”

Шлідза дава фотографиї сликовани при пошведаню паски на Вельку ноц. Перша настала 1957. року, а друга 1958. О ніх пані Верунка гатори: “Ту ше

видзи як ми невести дакеди швецели паску. Велі цо на тих сликох уж покойни... Тоти слики мам бо на єдней

моя мац, а на другой я. Ту бул стол, а коло стола ше мушело на перше место класц паску, хто скорей пришол та положел паску бліжей столу, та зме прето знали до церкви присц и по годзину скорей Служби. То бул примат – же биш бул цо бліжей столу. То так було. Ми не мали ані телевизії, ані серії, ані ніч. Долоадня було пошвецане паски, пополадню кратки одпочивок, а вечар ше ишло на забаву и танец. Обовязково перше була забаву, а вец танец. През пост не було танцу, але аж на Вельку ноц. И на други дзень бул танец, а през дзень обліване кед хлапци ишли облївац дзвчата. На треци дзень дзвчата облївали хлапцох. Тоти три дні ше насправди тримало так же би ше знало же Велька ноц. На перши дзень ше нігда не варело. Нас теди було вельо невести, вец бул звичай же хтора невеста була у швекри, на други дзень зоз човеком ишли до мацери на полудзенок. На тот дзень було и мироване у церкви. Теди було вельо хлопох у церки, та ше млади пари после Служби позберали, та гайд до мацери на полудзенок. Були то красни звичаї. Знало ше шора...”

Петровци, Кирбай 14.10.1957. року

“Хлопи нам були у войску, а ми ше поприберани сликовали: Иринка Монарова, Лела Корпашова и я.

“То у валале була якашик сходзка чи - збор бирача - як ше теди гуторело. Ту з лїва на право видзиме: дїда Дюрдесового зоз Шорику, вон послуговал у општини, потим ту Петро Гарди Иванов, Воислав Ковачевич, Ириней Пап Матов, Софрон Колода, Кирил Пап Матов,

Гайдук, Данил Тот Богмеков, бугнар Емил Гаргай, Мижо Бурчак, Силво Мудри Янчов, на санкох шедза мой оцц Йовген Бучко и Силво Кетелеш. Сликавал их тот цо им тримал преподаване же би мали на памятку.”

“На остатку слика зоз лета 1970. року на хторей ше находзи моя мила мац Мелана уж як баба зоз братовим сином, а ей унуком Владком.”

Панї Верунка ма барз добре паметане о велїх ставрох, та нам за конец одреци-товала и два писньочки по руски хтори научела док ишла до школи у Петровцох.

ДВАНАЦ МЕШАЦИ

Януар

Зо мну ше дзеци почина рок,
мам билу браду и тварди крок.

Фебруар

Мам кожух били, лем дакус кратки,
а на нїм вальо дзирки и платки.

Марец

З витром розбивам шнігово хмари,
витаю перших виснікох яри.

Април

Зоз спаня будзим траву и квет,
з нїма оквецим тот цали швет.

Май

Роботни людзе, птици и гай,
з писню витаю мой Перши май.

Юний

Дні ми найдлугши, найкратши ноци,
приношим плоди першей овоци.

Юлий

Под врацим слунком класки зогинам,
жатву богату, житом починам.

Август

Тлachim и веєм, жито згартуєм
роботним людзом труд виплацуєм.

Септембер

Школу починам за мали дзеци,
док говля зоз дружтвом на морйо леци.

Октобер

Єшеньски плоди з поля зношуєм,
полнім гамбари та ше радуєм.

Новембер

Природу цалу укладам спац,
старам ше о ней як добра мац.

Децембер

Зоз витром, шнігом я ше наганям,
бреги зоз шнігом швидко наскладам.

xxx

Я мам діда зоз браду,
длугу браду зоз ляду.
Гонім жиму, витриска,
складам зоз шнігу брежиска.
Лапам дзеци я мали
цо ше слабо обдзали.
Сцекай дому та ше грей,
шедз при пецу та ше шмей.

*Панї Верунка нешка
розгварку водзела Любица Гаргай*

Дакеди було...

Кед сом буд вельо младши як тераз, а заш лем не таки барз малючки же бим дагдзе не могол пойсц сам, вяри и початком лета ше у валале у єдним обисцу одкупйовало виніцово шлімаки зоз хижку. Шицки у валале хтори мали надосц шлебодного часу и вельо дзеки, ставали би додня рано и по заградох, виніцох, багренокх и другу гущаву под час раншей роси зберали шлімаки. И я ше на того злашел, та и я теди ранами вчас ставал и одходзел до хотарских багренокх зберац шлімаки як и шицки други.

Петровски хотар ше пресцера доокола валалу и каждая його часц ма мено достате од валалчанох же би людзе у бешеди такой знали дзе ше находзи тота часц хотару. Гу тому, ширцом по хотаре ше дакеди находзели и салаши наших предкох. Та ше людзе и по презвиску газди салаша орентовали хтора то часц хотара, а и тераз то ище вше так, гоч салашох у хотаре уж роками нет. Так бул Сопков салаш, Надьордьов, Данков, Шпиров, Сивчов и велі други. Салаши наших людзох були мали и на малей поверхносци власней жеми.

У дасдним хотаре бул и дасден вельки, як людзе теди знали повесц, спайски лебо велможски салаш. Їх власнікове були велможове хтори у фалаце коло салашу мали на стотки ланци жеми. Розуми ше же тоту жем не могли вони сами обробиц, та мали на тим салашу и слугох и кочияшох хтори тиж зоз своїма фамелиями там жили. Газда бивал у главней хижи, а за стаємних кочияшох и слугох були у истим дворе збудовани квартелі дзе вони дзекеди и цалого живота жили, бо власни збудовани дом не мали.

Так кед сом у хотаре зберал шлімаки, запаметал сом дзе ше находзели и вельки хотарски орехи. Вешені, кед по валале орехи опадали, було логичне же и гевти по хотаре уж узрели. Понеже сом не мал мудрейшей роботи, рушел сом пешо зоз зайдичками до хотару поопатрац чи орехи зродзели и узрели, же бим пробовал там дацо и назберац.

Хто вжиме на пойдзе мал назберано вельо ореха и нарозбивал их, на пияцу ше их могло драго попредац. Окрем того, хотарски орехи часто знали мац и мегку лупу, та ше легко розбивали и чисцели. Окрем иншого, були мегки и прето же их по хотаре шали врани. Врана би виберала обераци лем зоз того орехового древа дзе були орехи зоз мегку лупу хтору би вона зоз своїм джубком легко могла роздзубнуц и зоднука орехово ядро поесц, лебо свойо потомки у гнізде зоз тим ядром накармиц. Понеже врани часто орехи од стебла по свойо гніздо гу своїм чадом далеко у писку ношели, а мали потребу дакеди на тей драги и згравцац, орех би им теди випаднул и там дзе спаднул през час би вироснул млади орешок зоз мегку лупу.

Док я так по хотаре ходзел и под каждим орехом позберал орешки, обачел сом далеко у хотаре два вельки орехово коруни. Подумал сом, понеже гевти два орехи барз далеко од валалу, же там можебуц орешки не позберани, та кед я там пойдзем можебуц швидко наполнім свойо празни мещки. Крочай по крочай, сцигол сом по тоти орехи. Не спрведнул сом ше. Там справди була жем закрита зоз здравима орешками, та сом швидко понаполньовал свойо мещки. Но тото не було шицко цо я там видзел и дожил.

Збераюци орешки под тима велькими ореховима корунами наишол сом и на два прави правучки гроби зоз краснима стародавними каменима памятниками. Не знам чи сом ше баржей несподзивал, чи престрашел кед сом у стред хотара, у стред гонох видзел гроби зоз памятниками на хторих ше крашне могло пречитац мено и презвиско покойного и рок його народзенья и упокоєня.

Швидко сом позберал зайдички полни зоз орешками и попонаглял дому. Дома сом попробовал родичом виприповедац цо сом у нашим хотаре видзел. Родичи були ягод и вельо раз скорей того уробени и у своїх бригох, та ме ані не вислухали. Пошол сом неодлуга потим до моеї баби Ілї и почал ей приповедац о тим цо сом у хотаре видзел.

Баба ме вислухала и потолковала ми цо вона знала о тим, а знала того надосц. Перше цо ми гварела, же там бул дакеди вельки спаийски Пауновичов салаш. На тим вельким салашу окрем газдох, фамелїї Паунович, жили и велї його слугове, кочияше и наднічаре зоз фамелиями у помощних будинкох у дворе, бо свойо власни хижи не мали. Окрем того же там людзе робели и жили од прелятого зною свойого за свойого газду, дзепоедни би газдове през жимски дні на салаш приводзели и писмених младих людзох же би їх дзеци и дзеци своїх слугох учили читац, писац и раховац. Понеже ше тото так окончовало роками, през тоти велї роки там людзе едноставно и старели и умерали. Салаша були порозруцани нашироко по хотаре, та велї своїх покойних, кед пришол на тото шор, там и ховали, обок на меджу салаша дзе гроб найменей завадзал. На гроб би ше положело древени криж и од гліни направело грунок и там би бул гроб покля древени криж не препаднул и на гроб и покойного ше не забуло, та ше там жем ознова орала и обрабляла.

На тото шицко ми баба ище гуторела же кед би то не було так як є, же кельо людзох од настанку швета по нешка уж поумерало на тей нашей жемовой кулі, же би цала жемова куля була єден вельки теметов.

Желько Гаргаї

Дакеди було...

У дакедишні часи ше патрело же би ше цо меней койчого потребного за обисце куповало, але же би ше векшину потребного дома, у самим обисцу випродуковало, а дзекеди и звишок на пияцу попредало.

По валале у гевти часи було и вельо ремеселнікох хтори свойо продукти дома продуковали и од предаваня того жили. Попри того, ту ше вец случовали и рижни події хтори би ше запаметали и роками по тим преношели од устох до устох, кед за того пришла нагода.

Гоч я спадам до младшей, заш лем паметам дацо од того як жили старши генерації. Дакеди у валале през лето озда найцикавше було там дзе ше пекла паленка. У валале теди було лем даскельо казані за печене паленки, а вельо тих цо жадали печиц паленку, та ше вец паленка пекла и водне и вноци. Вельо раз ше бачикови Михалови питали, понеже бул уж стари, же чи тото йому таке барз потребне же би часто и зоз пиянима там при казаню препровадзовал ноци и ноци попри дньох, як даєдни знали повесц, лем за тоту литру паленки по упеченим казаню при хторому требало дежурац и мерковац цали час. Поготов кед тот чловек цо пекол паленку бул даяки неуки коло тей роботи и попри того кед ше и сам там напил. Газда казаня би, тому цо ше му таке опитал, знал так одповесц „Е, мили мой сину, то не пре хасен, то пре любов“ и робел далей по своїм, а найбаржей прето же його двор бул под час цалого лета центр рижних найновших інформаційох о подійох зоз блізшого и дальшого околїска.

Пре дружтво хторе ше там сходзело, то було теди, як бизме тераз гварели, ягод даяки директни пренос даякей значней події у валале, дзе людзе окрема печиц, дзекеди ишли и задармо покоштовац дачию паленку и попри того „купиц“ лебо „попредац“ валалски трачи, хторих по местох дзе жию людзе нігда не хибело, поготов кед ше там ише и зогривало зоз цеплу, зоз казаня насипану паленку як олдомашом.

Окрем при казаню, дзе ше хлопи зазберовали кед була тому рочна сезона, знали ше зазберовац стредами и суботами и у валалского байбера. Байбере хторих було и вецей у валале, ходзели стредами и суботами додня рано бритвиц по обисцох свойо стаємни муштерії, а пополадню до позного вечара чекали муштерії цо ше сцели обривци и оштригац дома у їх мигелю.

Раз так кед байбер пошол обривци єдного діда дому, до обисца, та док го байбер бритвел, дідо байбера понукнул зоз паленку. Вон на тим задзековал. По тим му дідо почал хвалїц нове, хторишик дзень направене вино. Байбер и тото одбил. На концу го дідо понукнул зоз вишньовим соком. Байбер тото пристал попиц. Раховал байбер же ше од вишньового соку не опиє, а слатке му теди и жадало, окрема того и прето же ше то теди дачого слаткого у тедишні часи по

обисцох барз мало пило. Понеже у тедишні часи цукер бул драги, куповало ше го тижньо во на фергаль кили у фишеку. Дідо не знал же чи тот сок уж розправени зоз воду чи не, та байберови насипал до канчова, полни канчов такого нерозправеного соку, ми тераз за тото гуториме же то сируп. Байбер ше не одмагал, та тото слатке насипане одразу попил. Тото слатке ше му попачело, та на одходзе пристал попиц таке ище раз. Потим пошол далей бритвиц по валале. Неодлуга после даскельо хижи достал таки болячки у жалудку, а потим и преганячку, же не могол далей шицких обривциц цо их требал того дня обривциц, та пошол дому.

Кед пришол други раз до того діда опитал ше му „Діду, зоз чим ви то мне остатні раз понукли же бим пил, же сом таки вельки болячки у жалудку и преганячку достал?“ Дідо на тото одповед же зоз соком од вишньох. Баба ше на тото навязала браніц діда же дідо за тото ніч не виновати, прето же не знал же то не бул сок, але сируп зоз вишньох хтори требало ище зоз воду розправиц, та ище гу тому додала „Ша кед сце таке и попили, остали сце пан байбер живи.“

До байберового мигелю вечаром би приходзели муштерії окрем ше обривциц и оштригац, жадни и розваги и бешеди, а дзепоедни и полни зоз рижними идеями цо було ніч од ніх, же би их за ніч попредали и нови рижни идеї и приповедки исто так за ніч ту купели. Кед би ше медзи німа нашол дахто и несаждодньо ви, вец би и його там вжали на „зуб“ и тельо го вец там провоцирали же би ше вон, кед тото не знал прилапиц на франту, гнетка нашол змаловажени, та и заплакал, а вони би ше вец слатко з того шмеяли.

Так раз кед мац всоботу вечар послала свойого сина до байбера оштригац ше, док го байбер штригал, дзепоедни ше до нього и задзерали. Гоч ше на тих допитих дідох цо чекали шора нагнівал и ледво чекал же би цо скорей бул готови, сцерпезліво чекал конец штриганя, бо знал же му на концу байбер напахняци власи.

Кед го байбер оштригал и почал му пахняциц власи, вон ше побунел о тим же штригане ище не готове, прето же му чулка недосц скрацена. На тото му байбер почал толковац же ше то таке тераз ноши, та же то тераз таке у моди, „Ша яки же то ти легинь без чулки будзеш?“ Байберови тото потвердзели и други муштерії цо там шора чекали.

Хлапец ше зоз тим не сцел зложиц, та гварел перше цо му спадло на розум „Шмейце ше ви тераз ту кельо лем сцеце, але знайце я вам, пан байбер, кед ми чулку не скрацице, ані за цале штригане не заплацим,“ и швидко станул зоз карсцеля. Гоч ше на тоту хлапцову одлучносц бачикове наглас шмеяли, байберови не було шмишно, прето же видзел же остане без динарчкох заробених за штригане, та пристал тому нагніваному хлапчикови скрациц чулку по його жаданю же би достал уж заробени пенсж.

У скравцох ше тиж так случовали рижни події котри ше длуго паметали и преприповедовали. Раз еден легинь до майстра скравца принесол красни белави

штоф и фалат такого истого, але жовтей фарби. Майстри винесол свой план же яки би вон панталони сцел, цо, дзе и як поукладац и опитал ше же чи то мож так. Майстор го вислухал и понеже му було до заробку, потвердзел же то мож так. Гу тому, муштерия принесла и „позлацени“ гомбички и ланцушки хтори майстор требал зашиц там дзе муштерия пожадала. Кед тот легинь однесол тоти нови зошити панталони од майстра и попишел ше по валале у німа, велі легиньчкове до того майстра заходзели шиц рижни видумоваци панталони.

Майстор мал и малого сина хтори шицко того любопитліво патрел и помали учел яки то ма буц человек кед сце буц почитовани и людзом на услуги. Часто ше зоз тим малим хлапчиком муштерії знали на посцелки при руским пецу у мигелю и нашаліц, а и побавиц ше зоз нім док чекали и пробовали позошиване.

Так раз пред кирбайом, кед двома легинє на моторкох пришли пробовац нови панталони, гоч им газдиня гварела же най ше не зобуваю под конком, вони ше заш лєм зобули и вошли нука, бо не сцели порипац швижо обцагнуту просторию. Док вони пробовали панталони и попри ніх ше шпотал и скравцов син хтори любел кед им дому дахто пришол, а скравец виправял дробни недостатки после проби панталанох, спред дзверох щезла обуй, цо ю муштерії позобували. Газдиня, кед видзели же япанкох пред дзверми нет, посумняла на малого сина, та го гандровала и поганьбена гледала обуй вшадзи по дворе, хторей нігдзе нет, та нет. Обуй пренайдзена после длугшого гледаня у шопи под древеним кочом, а виновнік за тото було скравцово щене хторе ше бавело и так бавяци ше поскривало япанки.

До того истого скравца часто доходзел и еден старши человек и док чекал же би го скравец послужел и зошил му даяку дробніцу цо требало, шедал би на посцелку при пецу, дзе ше бавел скравцов син.

Раз тот хлапчик окрем того же ше бавел, едол и бомбони. Тот бачи кед видзел же хлапец є бомбони, та ше озвал гу хлапцови же цо то вон роби, а хлапец му одвитовал же є бомбони. Бачи такой потим гуторел же вон тото роби иншак. Гварел хлапцови же вон є паперики з бомбонох, а бомбони же руца, бо, же од бомбонох повипадуя шицки зуби. Неодлуга пошол. Хлапец тото озбыльно похопел же бачи є паперики, та кед убудуце едол бомбони, вон шицки паперики одкладад назад до мешка и чувал.

Кед тот бачи пришол до майстра по готови панталони, хлапец му штурел до кишенки мешок полни зоз папериками. Кед тото хлапцово родичи видзели барз хлапчика гандровали. Бачи ше на тото нашмеял, та гварел скравцови и його жени „Не гандруйце го, вон ище мали, а я за тото виновати, та цо сом заслужел тото сом од нього и достал.“

Ей, були то кедиш красни часи, а тераз ше шицко тото цо у тей приповедки спомнуте наспак пременело.

Млади хлопцї вецей паленку при казаню не пию, але ше млади у кафичох и бифеох зоз коняками, виняками и якимашик там бамбусами ноцами налїваю. Байбера у валале не маме, а и у варошу дзе их и ест, тераз млади ридко заходза бо им байбере не требаю прето же ше сами бритвля. А кед коло штриганя слово, єдни главу на лисо сами обривую, а други ноша длуги и масни, до хвоста завязани власи, длугши од велїх терашнїх дзивчатох.

Цо ше облеканя дотика, гоч стари скравци помали поумерали, терашнїм младим генерацїям анї вони не требаю, прето же ше терашнї млади у бутикох облекаю и таки пооблекани випатраю як дакедишнї сирени зоз сказкох, до пасу су пооблекани у красних кошульох зоз ище красшима машлями и триковами по остатней моди, а од пасу на нїжей здабу, як сом уж спомнул, на гевти сирени зоз дакедишнїх сказкох. Розлика медзи терашнїма модернима людзми и сиренами у тим же сирени були од пасу на нїжей риби, та им ше рибово пиречка швицели и прелївали на целу, кажде на свой способ, а терашнї млади и модерни людзе ше намагаю тото посцигнуц зоз нароком повилезованима и поштриганима рифлами.

Прето ше часто медзи терашнїма, живима людзми и гутори же би ше велї тедишнї люлзе у терашнїх условїях живота не знали анї знайсц кельо ше того од дня їх шмерци по нсшка на тим нашим швецe пременело.

З правом вец и на єдним памятнику на теметове положеному свойому любеному дїдови унук так написал „Мой дїдо пошол на голубовим кридлє до просторох дзе иду паворе, там дзе ше били хлеб є и дзе ше не оре.“

Желько Гаргаї

2017. рок бул песимистични

Знова єдни другим будземе винчовац шицкогo доброго у Новим 2018. року, винчовали зме на концу прешлого, предпрешлого як и велі роки скорей. Нови дочекуєме и славиме, а тот цо прешол кладземе до ладички прешлосци и, углавним, патриме го цо скорей забуц. Вироятне у тим старим було красни и щешліви хвильки у наших животох котри треба най останю запаметани, но ми людзе 21. століття прихильнейши тоти щешліви хвильки здриляц дзешка до куцика паметаня, а гевто цо було не таке добре и не таке як цо ми жадали кладземе себе на перше место, о тим часто роздумуєме, о тим розправяме и поносуєме.

Нажаль, жиєме у таких часох дзе материални стан єден и єдини важни, важни є и не думам най ше врацаме до часу худоби наднічареня и жедляреня, гоч и теди людзе мали щешліви хвильки у своїх животох, чували их у своїх паметаньох и у бешеди преношели на своїх потомкох, а ми вше не маме часу за таке дацо, бо бежиме за здобуцом, а гевти дробніци котри живот знача позгартаме под керпару, а вец раз, док старосц придзе, можебуц керпару витрепеме та ше здогаднєме. Лєм, нажаль, не будземе мац кому о ніх приповедац бо нас змесца до даякого дому за старих, та гевти цо буду стари як и ми вироятне не учую, а други нас не будзе хто слухац, а можебуц их влапи даяки демент або алсгаймер та останю занавше забути.

У наиходзащих шорикох сцел бим руциц попатрунок на тот 2017. рок без даякого велького поносованя або хвалєня. Вироятне би ше и тота наша куля жемова барз несподзивала кед би прешол и єден рок, а людзе не войовали, кед би голєм єден рок на цалим швецє пановал мир, яка утопия. Так и тот 2017. рок не прешол без войнох и забиваня пре рижни причини. Насампредз, ту войни пре вирски питаня, та гоч християнство, ислам и будизем, три найвекши религий, наказую мир медзи людзми, людзе не слухаю як кед би з войну були опити. Ту вшеліак и войни пре природни богатства, та моцнейши патра завойовац зоз слабшима и так им тоти богатства одняц, гоч свойо войованє оправдую зоз другима причинами о котрих бешедую у явносци.

Войни нам у прешлим року спричинєли вельо вибеженцох. Людзе сцекали од войни, забиваня и худобства гледаючи мир и лепши живот. Мир то пеше цо виповеме у чишленю новорочних жаданьох себе и другим, а такой за миром приходзи здравє, бо кед би человек мал вельо богатства на тим швецє, а не мал здравє, даремне му шицко, аж кед ше человек похори зрозуми цо значи буц здрави. Нешка насправди чежко очувац здравє, природу зніщуєме зоз отровнима газами котри випущуєме до воздуху, у земледилстве анї сами не знаме яки и келі хемийни средсва хаснуєме, фунгициди, инсектициди, гербициди и так далєй. Труєме

жем и воду, а шицко то чкодує здравю человека, а вец ту и найвекши зраднік здравя человека 21. вику – СТРЕС (як добре же нашо стари не знали за нього)!

Не легко нешка, треба здобуц цо вецей, створиц себе и фамелиї най може пристойно жиц, а вец ту и компютери без котрих нешка не мож, мобители, добри авта и ище вельо койчого. Та як вец остац здрави коло того шицкого, телїх бригох за роботу котра у нешкайшим чаше не така бизвона, бригох за фамелию, бригох як створиц надосц финансїйни средства за обезпечованє функционованя «нормального» живота у 21. столїтию? Чежко, та ше вец не можеме похвалїц же зме у 2017. року були богзна як здрави. Як доказ тому треба лєм закукнущ до дохторских чекальных, а кед слово о даяких векших препатрунках маце чекац и по даскельо мешаца або и до рока.

Пред самим концом 2016. року мали зме позарядово виберанки, вибрали зме нови Собор и Владу, и раховали же ше дацо пременї на лепше, та зме себе за Нови 2017. рок повинчовали най би насправди було лепше, най велї незаняти достаню роботу, плаци буду звекшани, та зме годни легчейше жиц, параста за свою роботу буду шорово виплацени, та кед знею урожай дацо и заробя, а пензионере достаню векши пензїї же би не мушели зберац пластични фляши по контейнерох, а вельо раз и койцо друге, бо треба прежиц од першого по перши.

Но, нажаль, нїч од того шицкого, политичаре себе звекшали плаци, а роботнїком? Купак! Плаци роботнїком остали исти або су звекшани за даяки 50-100 куни и цо з нїма зробиц, ороциц их до банки, та жиц од камати и на того вам ище вежню порцию. А пензїї! Еее, звекшали их за 10-30 куни, можеце купиц литру паленки и то на чарно. А парастом? Им нїч, най буду задовольни кед не остали длужни.

У маю мешацу 2017. року мали зме локални виберанки, вибрали зме городоначалнїкох, општинских началнїкох, городски и општински ради. Ту ше тиж не случело нїч нового. Гевти цо були на власци од нового року нїч не рушали робиц, бо, гат, не буду класц нови власци до проблему, а нови власци кед пришли на власц не рушали зоз роботу бо, гат, трба им три-штири мешаца же би ше уходзели, як кед купице нови гайзибан зоз локомотиву котра идзе 300км на godzину, а ви ю пол рока гонїце 50км на godzину же би ше уходзела. Рок прешол и нїч!

Пред самима локалними виберанками локални општински власци одлучели же би требало center нашого валалу ушориц, знаце, як иду виберанки, та можебуц достанєме даеден глас вецей, так то робя и на державним уровню, отвераю койдзєяки будинки котри уж отворени, прештригую рижни пантлїки и поставяю фундаментне каменє, та гайд и ми локалци «видзела жаба же ше конї подкую, та и вона дзвигла ногу». Center валалу розваляни и таки стої цали рок, у општинскей каси нестало пенежу, не уплацую гевти цо державну жем купели, а анї гевти котри ю робя под аренду.

Покля будземе мац таке розваляніско на штред валала? Не знаме, а анї не важне. И так нас у валале єст коло 650 души. Стари умераю, а млади остатні два-три роки одходза, валал ше нагло зменшує. Млади одходза за лепшим животом, пошли двома Надьово зоз фамелиями, двойо Сопково, двома Сташукowo зоз фамелиями, Кетелеш, Тиркайла, Лехолат зоз фамелию и най далей не чистлім. Пошли людзе за лепшим животом котри жадаю обезпечиц сребре и своїм дзецом, а кед сом добре информовани, идуцого школского 2018./2019. р. не будзе першей класи, цо ище повесц? А цо ше дотика центра валалу, наздавам ше же Бог Небесни умиласердні нашо општински власци, та у идуцим року винайду средства и пошоря тото розваляніско на штред валала най би вецей не було на ганьбу валалу, а насампредз општини.

Валалски дружтва тиж зоз трапезу виполнюю свойо заплановани активносци, людзох вше меней, а и незаинтересованосц вше векша. Фодбалере ФК Петровци одбавели ярню часц змаганя, але, нажал, ешеньска часц ше не бави. Фодбалере не маю дзеки, даєдни сцу най их ше плаци, даєдни незадовольни зоз управу, а даєдни вистали, та можебуц док ше одпочиню предлужа бавиц. Огньогасци ше ище тримаю, направели гаражу за цистерну, звалели майске древо котре закопали, отримали и звитну рочну схадзку, а тиж одробели дежурства под час жатви, огню слава Богу не було, та не мали роботи, най так остане и за убудуце! Столнотенисере одбавели векшину своїх змаганьох, а тиж так и здружене бранітельох витворело свойо принешени плани. Риболовне здруженє на бари подзвигло закрице, та простор коло бари достал єден нови и красши випатрунок. Културне дружтво ше тиж так намагало витвориц свойо заплановани наступи, но и ту приходзи до проблемох, младих вше меней, а и тоти цо их єст не маю дзеки, а анї часу, цо думає кед дацо препуца на Фейсу, Твитеру або уж як ше то вола.

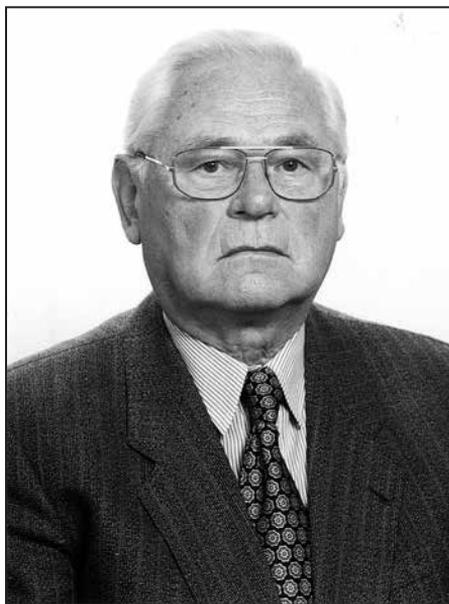
Було би ту повесц ище койчого, но боім ше пребарз витресац керпару най ше не подре, а и як сом уж на початку гварел, не будзем ше вельо хваліц бо, поправдзе повесц, анї нет зоз чим, а поносовац ше нет хасну, а анї нет кому. Та гоч тото шицко поведзене випатра на поносованє, верце, не поносуєм ше, шицко то насправди так. Стан у котрм ше находза валал и наша заєдніца, а верим же так и у других валалох и заєдніцох, наисце у незавидней ситуациї, но и у таких чежких условийох зоз малим числом активних людзох, бо даєдним ше не сце, други не приду бо пришли гевти треци, а вони глуми и ніч не знаю, тоти котри робя даваю од себе кельо могу, а верце, робиц у здруженьох не легко. Найлегчейше найсц вигварку пре котру не мож присц и теди ши чисти и умити, и пред собу и пред заєдніцу, и ище маш право критиковац и осудзовац.

Не бул тот 2017. рок даяки окреме успишни, чежко отримовац и гевто цо єст, а дзе ище твориц и дацо нове. Залапел нас песимизем зоз котрого ше не мож вишулькац. Но, шицко ма свой конец, та озда шлідуюци 2018. будзе лепши,

голем го зоз надію у вешелю дочекаме, зоз жаданями же би було миру, най будземе живи и здрави, а и кед ше похориме же бизме достали прави лік за свою хороту, а на даяки окремени препатрунки не достали заказане аж дагдзе у новембру 2019. року. Верме же роботніки буду мац плацу, а пензионере пензиї за достойни живот чловека, параста крашне заробя од продукції жита, кукурци, млека, статку, млади не буду напущац обисца и одходзиц до заходних жемох за лепшим животом, але го буду мац ту, у своїм родним валале, медзи своїма, а баби и дідове же ше не буду мушиц трапиц и учиц бешедовац преїг Скайпу же би могли видзиц свойо унучата. Могли бизме ище вельо о тим шицким написац и начишліц велї жаданя, як себе, так и гевтим коло себе найблізшим, родзини и шицким людзом най ше виполня у Новим року, гоч будземе рок старши! А можебуц и кус мудрейши? Хто зна?!

Томислав Рац

IN MEMORIAM

ЮЛИЯН ПЛАНЧАК**(1928. – 2015.)**

Визначни загребски Руснак и доктор медицини Юлиан Планчак народзел ше 1928. року на салашу на Брестове, даяки три километри од Петровцох у напряме Негославцох. Мац ше му волала Юлка, оцц Дюра, обидвойо були зоз Руского Керестура, а до Петровцох ше приселели 1924. року. Окрем Юлина мали ище тройо дзеци: Йовгена (1905.), Магдалену (1908.) и Амалию (1914.).

Мал щещлїве дзединство. Теди на Брестове салаша мали даскельо фамелиї зоз надосц дзеци, та вше було дружтва за даяке бависко. Вешенї 1935. року рушел до першей класи основней школи у Петровцох. Учителька му була Сека Петранович, а од 1937. року Яким Олєяр. Року 1938. його родичи купели хижу и два гольти жеми на Грабику, та ше вец оцц, мац и тройо дзеци преселели до Петровцох, а найстарши син Йовген и його фамелия остали на салашу. Вешенї 1940. року рушел до першей класи реалней гимназиї у Вуковаре, котра теди тирвала осем роки. И попри воєних зраженьох настава у вуковарскей гимназиї одвивала ше по лето 1944. року, кед є претаргнута, насампредз пре блїзкосц Сримскей fronti, та ше Юлин врацел дому, до Петровцох. Теди мал 16 роки и дороснул за воєну

обовязку, але родичи не сцели же би ишол до войны и скрили го на салашу. У юнию 1948. року матуровал и перше ше уписал на Ветеринарски, а потим на Медицински факултет у Загребе, котри закончел без почержкосцох и промововани є за дохтора 28. фебруара 1955. року. Вец шлїдзело єднорочне служене войска.

Стажированє препровадзел у Сиску и Загребе, а перше роботне место, як млади и оженети лікар, достал у Здравственой станїци Живинице при Тузли, у Босни и Герцеговини. Там ше народзели син Дарис и дзивка Лидия. У новембре 1961. року Юлиан Планчак и його фамелия преселели ше до Загребу, насампредз пре його специализацию абдоминалней хирургїї на Хирургийней клиники Медицинского факултету. У Загребе, на Трешневки, року 1964. дожил вельки вилїв рики Сави. Специализацию закончел 1967. року. Як хирург, а после руководитель, робел на КБЦ Загреб, на ткв. Ребру, и там остал по пензию 1993. року. Як руководитель Заводу за абдоминалну и ендокринологийну хирургию др Планчак написал вецей як 30 науково роботи котри друковал у фахових публикацийох, або презентовал на фахових семинарох и конгресох.

У двох мандатох бул одборник у Скупштини городу Загребу, а 1985./86. року бул аж и подпредседатель Скупштини. Нігда не забул на свойо руски коренї и єден є од сновательох КПД Русиных и Українцох Загребу, а бул и член Кризного штабу Союзу Русиных и Українцох РГ у Загребе.

Юлиан Планчак умар 3. мая 2015. року у 87. року живота, а поховани є на загребским теметове Мирогой. Споза себе охабел супругу Миряну, сина Дария, дзивку Лидию и штверох унучатох.

Я. Пушкаш

ЗДОГАДОВАНЄ НА МОЮ ПЕРШУ УЧИТЕЛЬКУ

**Учителька
Меланка на
школским дворе
у Петровцох
1971. року**

Кед сом 23. новембра того року станул и вишол з хижи вонка, зачул сом же у валале дзвоня дзвони на нашей валалскей церкви.

Слухаюци дзвони, по смутним дзвоненю похопел сом же то не поволанка на богослужене, але же смутни глас дзвонох оглашує смутну вистку хтора обвисцує нас, шицких живих у валале, же у тей хвильки комушик пришол конец живота медзи нами и же ше скорей даскельо годзини преселел на гевтот други швет. По тим кельо раз ставало дзвонене при оглашованю, похопел сом же праве тераз предзвонело женскей особи.

Любопитлїви як и вельо раз скорей того, а пре свою хороту и инвалидносц не можем швидко и часто одходзиц до валалу на бицигли як дакеди, а бивам на концу валала, навалал сом церковного дзвонара Мироня и опитал сом ше му, як и вельо раз пред тим, же кому з валалу предзванял. Одвитовал ми же не умар нїхто у валале, але же умарла панїматка Планчакова у Руским Керестуре. На тоту вистку почали ше ми врацац памятки на прешли часи.

Шицко тото ми швидко прешло през главу прето же тота особа, за хтору сом праве дознал же умарла, була моя перша учителька кед сом ходзел до першей класи давних рокох, кед сом мал тельо роки кед ше ходзи до першей класи основней школи. Як памятку на тот час ище вше чувам фотографию на хторей шицки ми зоз моєй генерациї зоз нашу першу учительку и то праве зоз тераз умарту Меланку Планчакову. Вона була источасно и петровска панїматка, прето же була супруга тераз уж покойного паноца и бувшого пароха петровского Кирила Планчакового, хтори окрем других местох од 1969. по 1985. рок службовал и у Петровцох.

Учителька и панїматка Планчакова умарла у своїм 89. року живота у Руским Керестуре.

Мелания Планчакова зоз дзивоцким презвиском Канюх, народзена 13. мая 1929. року. Учительску школу закончала у Сримских Карловцох и Суботици 1950. року. Перше роботне место було ей у ей родним валале, у Руским Керестуре, дзе робела еден рок. Кед ше одала за будуцого паноца Кирила Планчакового, премесцена є на роботу до Нового Орахова, дзе ей супруг паноец Кирил Планчаков

службовал. Там робела осем роки. Кед ей супруг премесцени за паноца у Руским Керестуре, теди еден рок робела у Коцуре. Потим ше врацела до Руского Керестура, дзе робела од 1962. по 1969. рок.

Найдлужей учителька Мелания робела у Петровцох, од 1969. по 1984. рок, дзе ше преселели зоз цалу фамелию, понеже ей супруг бул меновани за петровского пароха.

Ту такой почала робиц як учителька класней настави, а по одходу учительки Вири Гудаковой зоз Петровцох, учителька Меланка превжала преподаване руского и украинского мацеринского языка за шицких школярох Руснацох и Украинцох од першей по осму класу.

Мелания Планчакова у Петровцох окрем настави у школи, пририхтовала и шицки школски програми з нагоди державних шветох през рок ведно зоз КПД „Яким Гарди“.

Була и директорка петровскей подручней школи хтора припадала под ОШ „Други конгрес КПЮ“ у Вуковаре.

У школи пририхтовала и школски рочни руски часопис Венчик з литературнима роботами руских школярох ОШ „Други конгрес КПЮ“

Отамаль, початком 1985. року, одходзи и до заслуженой пензиї после полни 35 роки препровадзени у служби як учителька.

Потим зоз своїм супругом одходза до Немецкей, до Нирнбергу. З Немецкей ше 1998. року врацаю до Руского Керестура, гу своїм дзецом и унучатом.

Мелания Планчакова за свою витирвалу роботу у просвити достала вещей припознания и награди, а една з нїх и Припознане „Осиф Фа“ Дружтва за руски язык, литературу и культуру 2016. року за длугорочну воспитно-образовну роботу зоз школярами.

Учителька Мелания Планчакова умарла 22. новембра, а похована є 23. новембра на керестурским теметове.

Желько Гаргаї

Iz duhovnog života

Зоз духовного живота

Двастоштераец роки од снованя Крижевскей епархії

У 2017. року, наша духовна стварносц обєдинєна под меном Крижевска епархия, слави свою 240. рочніцу од снованя. Знаме же єдна з причинох єй постановєня були и нашо предки котри ше з далеких крайох Горніци спуцели до Панонскей ровніни, точнєйше до тедишнього комитату Бачка, до двох валалох: Бач Керестура (нешкайшого Руского Керестура) и до Коцура.

Окрем тей причини, Крижевска епархия як цалком нова датосц, снована и пре шлїдуєце, же у тот час творєна нова церковна структура за восточно-зєдинєних християнох – грекокатоликѡх, бо вони и у очох Бєчу, а так и Риму не шмєли буц католикѡи другого шора, гоч ше даєдни политични актере зоз шветового и духовного милєа, пре свою слабу чловєчносц, праве того намагали зробиц. Як пошлїдок того наставали одпади од вири и духовни нємири, а то не требало нїкому. Анї царови, анї папови, анї обичному чловєкови, котри од перших двох вимагал лєм єдно: прикладносц и дошлїдносц. Питанє прикладносци и дошлїдносци старє як и швет, и кєд их нет наставаю кризи и войни. А шицки три субєкти - цар, папа и народ - сцєли мир.

Христос сцєл же би його ученїки були єдно, тому жаданю нє шмєло би ше нїч спєрац, та з таким високим идеалом думаючи, патрєло ше тих цо уж сцєли жиц єдносц, а було то часц заходних и часц восточних християнох покапчач до єдней системи котра то и оможлїви. Прєто за грекокатоликѡх, там дзє то ишло як треба, постановєни автономни епархії, котри ше вибєрали спод юрисдикцию латинского територияльного владичєства (случай з Мукачєвску епархию), а там дзє ствар була нєвилїчива, гашєли ше иснуюци структури и постановяли нови.

Понєже у Славонїї у Пакрацу, пре гамишносц и нємудросц марчанского владика Гавриїла Турчиновича препадла цала єдна грекокатоликѡцка структура, а подобнє ше трафєло и зоз грекокатоликѡками у Сримє, котри пре нерозумносц печуйского котри бул источасно и сримски римокатоликѡцки владика, були препущєни сами сєбє, т.є. нїкому, Римски апостолски престол не сцєл же би ше подобнє трафєло зоз gens Ruthenorum – руским народом котри сєлєл до южних часцох Монархїї, а видзєло ше уж тєди же маю потенциал виродзиц вєлкє потомство, цо ше на концу зоз часом и случєло.

Важнє и спомнущ же грекокатоликѡи на подручу Славонїї и Сриму, скорєй приходу Руснацох, були по походзєню рижних южно-славянских єтнїчних групѡх и инших народѡх, котри до Габсбургскей монархїї присєлєли з подруча Отоманскей имперїї, сцєкаючи гу шлєбоди. Манастир Марча, з часом бул спалєни,

владикове ше поцагли на Жумберак, а цале Крижевске околїско трацело ше духовно: єдни ше наврацали гу незєдинним, други одходзели гу Латином, а треци дзешка по своєй драги. Настал вельки духовни нешор на подручох кральовинох Горватскей и Славонїї.

Праве пре цалу тоту ситуацію, владика Василий Божичкович, остатні марчански владика, котри скорей бул професор як монах василиян у Львове, а добре му було познате и Подкарпатє, потим царица и апостолска кральовна Мария Терезия, апостолски Нунций у Бечу (висланїк на уровню амбасадора) и римски єпископ папа Пио VI направели крочай за будучносц. Перше утаргли марчански апостолски викарият, а уж зніщени структури у Славонїї и Сриме не требало ані утарговац, же би источасно з документом – булу постановеня: *Charitas illa* од 15. юния 1777. року постановели єдну цалком нову датосц, волану Крижевска єпархия.

Часточно ше у интерпретації тей були, праве заобиходзи одвит на питаня: цо було скорей Крижевскей єпархїї, пре яку причину вона настава на подручу дзе уж иснує грекокатолицка структура, як вона у своїм постановеню точно дефинована и на яки способ за будучносц обезпечена?

Чом ше одвити на горе спомнути питаня дава вше з резерву и кому у интересу повесц (не)правду у тим тексту не мам намиру одвитовац. Идея була баржей прешвечиц нашу рускосц, чом тото постановене єпархїї важне з нашого руского аспекту и припознац же зме невихабна ствар тей духовней стварносци потля док ше о тим будземе старац. Велї народи на тей жеми препадли пре роздумоване на способ: „Шицко єдно...“ Индиферентизем чи у духовним, чи у просвітним, чи у культурним, чи у егзистенциалним або економским аспекту вше закончує з истим, з концом, прето и отвераюци тото зачало нашей духовней прешлосци учиме о себе, же бизме знали цо зме и дзе зме нешка, и кадзи треба же би ше нашли и наотре спрам можливосци.

Була *Charitas illa* писана як одвит на предклад царици-гдовици и апостолскей кральовни Марїї Терезїї, котра предложела папови Пийови VI же би ше поробело дацо по питаню реорганізації грекокатолицкей стварносци у южних крайох єй жемох. Тот документ ма 13 зачала або параграфи.

Уж од самого вибору його мена, та по концє, було видно же ствар зоз постановеньом Крижевскей єпархїї не була легка, бо ше римски владика поволує, на Христово слова дзе з любви апостолови Петрови придал на старанє своєю духовне стадо шлїдбенїкох (зачало 1).

Прето вон як перши медзи єднакима з добре роздуману одлуку и пре правдиву причину роби за гевти часи, цалком нови, до теди слабо познати крочай, котри дзепоедним духовним особом и дзень нешка не порозумлїви, а то же твори цалком паралелни и зоз тим независни систем юрисдикції за грекокатолицкох у

одношеню на векшинске римокатолицке жительство (зачало 2).

Грекокатолицки владика, од теди вещей не будзе нічий помощни - викарни владика за восточних, але як сама була гвари: у чесци, власци, длужносци и правох виєдначени як и цали епископат у Габсбургскей монархии. То значи же вон од тєраз за духовни потреби свойого стада, як и священікох самостойно одлучує, а не зоз дзеку и жаданьом других, т.є. Загребацкого (тєди лєм) владики (зачало 3).

Окрем о постановеню катедралней церкви, була постановєня видзи и потребу менованя двох викарох: єдного за Бачку, а другого за Славонию, же би у свойстве мисионара, а источасно и владического викара, були предлужена рука Крижевского владики у стараню за духовни чада розошати по широких пространствах котри наша епархия облапяла (зачало 4).

Потим як розяшнене на яки способ ма буц оформена централна курия владичества и придодани єй сужителе у Крижевским каптолу (зачало 5).

Цикаве припознац же ше у тєдишніх часох Крижевска епархия прецаговала през три управни єдинки єдного царства: то Горватска кральовина, потим Славонска кральовина и Угорска кральовина. Шицки три мали свойо крайовни собори. Горватски и Славонски уж у тот час зашедали ведно у Загребе, а вещь були и зєдинєни до єдного, а Угорски зашедал у Будапєшту. Тото споминам, бо на подручу нашого владичества не бул исти ані службови язык у Бачкей, Сриму, Славоніи, на Жумберку, та ані условия за кандидованє за одредзєни парохии. Так то будзе аж по 1918. рок. У були дефинована територия тєдишней Крижевскей епархии: то подруча владичествох: Загреб, Босна (у тєдишні часи то синоним за Дяково), Срим, Печух (лєм його Славонска часц) и надвладичества Калоча-Бач у його южней часци, т.є. у комитату Бачка (зачало 6). З того будзе цалком розумліве, кєд по Першей шветовой войны настали нови держави, же гу нашому владичеству були припосєни и други грекокатолицки, котрих тиж не було вельо, але требали єдну солидну структуру, а то вирни у Македоніи и Босней, як и гєвти у заходним Банату.

Жє би у будующих часох не настали проблеми або претензии мишаня до живота Крижевскей епархии з боку „очкованих“ горє спомнутих владикох, на чиїх подручох паралєлно єгзистує наша епархия, аж кєд би то було и под уплївом Цара або висших церковних структурах, шицки питаня вязани за живот Крижевскей епархии остали притримани за Римски апостолски престол (зачало 7).

Важне спомнуц же тєди шицки горє спомнути римокатолицки владичества спадали под духовну власц Калочко-бачких митрополитох, а грекокатолицке владичество же би було самостойнейше и виняте спод спокуси зависци сушєдних владикох, подложєне под Острогонского надвладика примаса як и Мукачевска епархия. На тот способ наша епархия достала швижи воздух до плюцох же би ше шлєбодно и здраво розвивала, а на одвичательносц за то поволани перши

помедзи єпископox Угорскєй коруни, а то бул Острогонски надвладика и митрополит (зачала 8 и 9).

Способ виполньованя були так оформени же ше вон може запровадзиц на рижни способи. То указує на моцне жаданє же Крижевска єпархия не може не буц постановена (зачало 10).

Як на широко и о шицким думане або лепше повесц, кельо над тужемску и часточно ускопоглядну стварносц Римски апостолски престол надиходзи кед думал на сноване нашєй єпархii, то праве у зачалу котре одруцує каждую можливосц оспорйованя тєй написанєй були у єй цалосци або часцоx. Потреба остарац ше за вирних восточного обряду, надиходзела часточни локал-политики пре дачийо здобуцє. Церква ма буц стварносц котра упуцує на вичносц витворююци ше у наших часоx, могло би глашиц порученє котре виходзи як mainstream способу писаня тєй були (зачало 11).

То праве зоз формулацию остатнiх часцоx були ище раз посвидомене шицким котрих ше тота нова стварносц дорушує. Поведло би ше, у духу горватского языка, же Крижевска єпархия була остарана як и Лички медведз, защицени зоз шицких бокоx.

У предостатнiм зачалу споминаю ше такси, котри ше порядно уплацую при видаваню таких документоx, то звичайна пракса вшадзи, та и у церковней бюрократиї. Конєчно, хтошка потрошел час на формулованю тексту, на шицких деталюx котри ше мали уклопиц, хтошка то вєц мушел ище дорабяц, на концу требало и материял на котрим є виписана, як и писара плациц, а и доставиц булу на безпечни способ тому котрому є писана. Шицки тоти трошки облапя такса за постановенє владичества, котра не наведзена у самєй були, цо значи же була по таксовнiку предписана єднак за шицки владичества на подручу Габсбургскєй монархии (зачало 12).

Благослов Божи на тих котри Боже дiло сполнюю, а опомнуцє на виволоване гнiву Бога живого и перво-апостолоx Петра и Павла, на шицких котри ше усудза теди и у будучносци „плювнуц“ на источесне и другим єднакоправне новоосноване владичество Христовєй церкви текст з котрим ше закончує була снованя нашєй єпархii (зачало 13).

О тим тексту як и самєй Крижевскєй єпархii, писани уж рецензиї и кнiжки, дало би ше бизовно и библиотеку составиц. Жаданє и намира того писаня була похопиц з яку важносцу за Вселенску Церкву настала тота наша духовна стварносц волана Крижевска єпархия, и же дзєпоєдни предрозсудки котри и сами ношимє неправдиви. Причина тому, можебуц же не познамє свой початок и свою духовну прєшлосц, пре свою або цудзу вину. Так думал и вєльки владика Дионизий Няради, и не лєм вон, алє и други кед на подобни способ преучовали, писали и поучовали о одредзєних темоx вязаних за нас грекокатоликoх, ту думам

окреме и на нас Руснацох у єдним ширшим и историйним значеню того слова.

Толкованє тей були, не лєм слово о прешлосци, воно поволованє на роздумованє о тим кельо широко и кельо mocno жиєме з єдну здраву пиху свойо ество, свой духовни, културни и просвитни скарб, котри єден другого нігда не виключовали, але медзисобно надополньовали. То єдина правилна драга котра водзи до будучносци.

Кед 1777. року постановяли нашу єпархию, теди велї були думаня же то премашени проєкт, бо гварели зме горе як ше розвивала стварносц на наших просторох, але хтошка видзел напредок и не спредведнул ше. Як патрима нешка? То питанє о терашньосци котре нам да одвит и о нашей будучносци.

о. Владимир Седлак

Kruh naš svagdanji

Хлеб наш насущни

Троме млади польопривредніки одкрили тайну свойого успиху

Применюючи здобути знаня и искусства старших вони не сцекаю од жеми

Под час чежкей привредней кризи, кед ше числени гражданае одлучую пойсц зоз Горвтскей, заш ше лем може найсц позитивни приклади хтори указую же ше зоз роботу и трудом може мац успиху и у нас. Исте вредзи и за Славонию, знічтожену з войну и приватизацю, зоз котрей каждодньово одходза по даскельо особи.

У Вуковарско-сримскей жупаниї, едней зоз найнерозвитших у РГ, пренашли зме трох младих польопривреднікох хтори ше уж роками успишно ноша зоз шицкими проблемами, предаваю свойо продукти и далей ше ширия и розвиваю.

Шицки су факултетски образовани и живот могли предлужиц гоч дзе, не стараючи ше о пенежней помощи, торговиску, хвилі, фондох... Заш лем, остали у своїх валалох и помагаю кельо можу. Вихасновали здобути знаня и принесли одлуку цо профитабилне, а цо не. Свойо Фамелийни привредни газдовства (ФПГ) организовали як найлепше могли и обрацели ше торговиску на котрим понукли нови продукти. Успиху не хибело.

Цо ище значнейше, вони трома бизовно не єдини млади успишни польопривредніки на востоку Горватскей.

Мариян Балич (29):

Будучносц у додатковей вредносци. По законченим економским факултету Мариян Балич зоз Илачи коло Вуковару чувствовал моралну обовязку врациц ше до свойого валалу, котри страдл у Отечественей войны, же би помогол и запошлел людзох. Зоз врацаньом дому патрел длугорочно, так же свою будучносц видзел у заградкарстве, але не у звичайних польоділских культурах на тим поднебю. Започал зоз садзеньом герегах од котрих ше пре хвилю о два роки оддумал. Нешка фокус його ФПГ-а продукция цеску.

– Зоз тим ше занімам уж три роки. Започал сом зоз 200 килами нашеня на 2000 квадратах жеми, а познейше сом ше преширел на 6 гектари. Овоцарство и каждодньови польоділски культури ме не цикава – гутори Балич. Роздумуе о преробку цеску же би створел додаткову вредносц свойому продукту. У тим рахуе на фонди ЕУ.

– На свою роботу не патрим як на класичну польопривреду, але як на подняце – гутори. За тераз не ма занятих, але, наглашуе, бул би найщешлівши кед би

Мариян Билич у пољу цеску

могол заняц даскельо особи. Прето плануе у сезони обераня на даскельо мешащи ангажовац 10-15 сезонских роботнікох.

– Може ше жиц од польопривреди и не побановал сом же сом вошол до тих водох. Медзитим, перше ше муши добре роздумац цо ше жада, треба мац визию, план и поскладац ствари як треба. Необходна и добра организациа, бо ше теди шицко сцигне и ест часу за шицко. Треба ше окружиц зоз фаховцами од хторих можеце вельо того научиц. Тиж так, треба ше потрудзиц коло презентациї же би ше вас озбыльно похопело. Попри шицкого того, муши ше буц порихтани и на чезжку роботу без котрей нет нічого. И на концу, треба мац и лем кус щесца – гутори Балич о формули своего успиху.

Марко Пеичич (29): До фарми викармених буячкох уклада 9,5 милиони куни и рахус на фонди ЕУ

Марко Пеичич зоз Церней недалеко од Жупанї, еден зоз тих котри од малючка знали цо жада робиц кед одрошне и постане самостойни человек. На жеми зоз оцом робел од малючка и студий польопривреди були логични шлїд – гутори Пеичич, котри ведно зоз братом Луком водзи ФПГ. Оцез задлужени за организовање работи, а Марко за папери и помага у шицким цо треба робиц. Вони двома приноша шицки одлуки.

Младши брат помали уходзи до цалей приповедки. Ма двох занятих роботнікох. Обрабяю коло 250 гектари жеми, а занїмаю ше зоз карменьом буячкох.

Марко Пеичич коло буючкох

Сами продукую покорму за потреби фарми, а у плану и нова фарма капацитету коло 400 буючкох рочне, цо будзе инвестиция од коло 9,6 милиони куни. Проект готови и буду гледац зоз фондох ЕУ, а у плану им и будоване магазину за житарки зоз сушару.

– Работа у польовпривреди вельо вимага. Кед ше роби мудро и плански, и кед сце одвичательни зоз ней ше годно добре заробиц и жиц – вельо лепше як да робице за плацу – гутори Пеичич. Роботни дзень Пеичичовх почина на 5 годзин рано, а дараз ест роботи и до пол ноци. Заш лем, шицко сцигую, та и висц зоз дружтвом. Марко твердзи же найважнейша добра организация. Углавним, шицко попредаю и скорей як цо укармене, часц и до иножемства. Кед преширя капацитет фарми планую висц на тарговище арабских жемох. Марко гутори же вельки проблем Горватскей же ше пракси на факултетох не придава повага. Инцистуе ше на теорії и вец кед дипломусш, и видзеш вонка, мало того знаш. Щиро поведзене, розчаровал сом ше у вельо того док сом ше школовал – заключел Пейчич.

Ведран Лешич (39): Живинарство, овоцарство и заградкарство ше вецей виплаца од кукурици

– Свою будучноц видзим у продуктох котри у нас некаждодньови и нет их досц на тарговиску, а понеже вимагаю вецей роботи на концу приноша и вецей заробку – гутори Ведран Лешич зоз Градишта, за хторого ше после дипломи Економского факултету, напрям банкарство и финанасії, скорей обчековало же

Ведран Лешич у пољу шалати

войдзе до банкарских водох. Але, праве тота диплома му помогла, тврдзи, же би ше обрацел пољопривреди и вираховал хтори рошліни приноша профит, а хтори утрату.

Заніма ше зоз овоцарством, заградкарством, живинарством и ма 11 занятих. Обрабља 250 гектари жеми, а тиж так ма и живинарську фарму котра у турнусу вируцує 25.000 курчата. Шаце културох як цо жито и кукрица ше не виплаци. Треба твориц финални продукти и предавац их до швета, тврдзи тот млади човек котри будучносц Горватскей видзи у пољопривреди и туризму, до котрих найвеей треба укладац.

– Вивожим меней-веей шицко и так провадим потреби купцох у Немецкей и Австриї, и тому ше прилагодзуем. Мама чисту жеми, добру климу, а наша пожива ма смак и то мушиме вихасновац. Тераз нам ше отвараю можлівосци ЕУ фондох – гутори Лешич хтори дума же пољопривредніки муша робиц на заєдніцким виходу на тарговиско. З оглядом же ше зоз пољопривреду занімали и його дідо и оец, пољопривреда му, спрам його словох, у генох. Нігда ані не подумал напушиц Горватску, а не престал би ше занімац зоз пољопривреду.

– Кед ше шицко добре организує, зоз пољопривреди ше може солидно жиц. Успих єдноставни, але якишик правила треба почитовац. У сезони робим од рана до вечара. Попри шицкей роботи треба водзиц и папери, але за тераз шицко посцигуем – гуторел Лешич.

Вера Павлович (превжате зоз интернету)

Sadržaj - Змист

Društvo i politika

Дружтво и политика

Руснаци у Горватскей – терашні стан	5
Svakodnevni život rusinske obitelji u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu između 1920. i 1960. godine.	9

Kultura i prosvjeta

Култура и просвіта

Međunarodni dan materinskoga jezika	57
Медзинародни дзень мацеринского языка	63
Язики у швецe	65
Написане слово нігда не умера	73
Дзень Союзу русинох Републики Горватскей	83
Нови секції у КД Руснацох Цвелферії Райово Село	88
Вецей як триец рижни активносци	90
КД Русинох и Українцох Приморско-горанскей жупанії „Рушняк“ успишни и у 2017. року	94
Маляре Рушняка на Мандрачу - Волоско.	96
Вистава на Трсату у Риски	98

Literatura

Література

Мой ми дідо приповедал.	101
заходни мур	102
zapadni zid	102
немирни погляд.	103
nemiran pogled.	103
подзвигнута Твоя рука	104
podignuta Tvoja ruka	104
Надмудроване дрофи и лішки	105
Шива ящурка и ей хвост	106
Герчок и кратковидна кертица	106
Шпаки и оси	107
Брамушки и дроздик	108

Пшиска109
Вишла зоз друку треца кнїжка поезиї Агнетки Костелник Балатинац «Гомбуля»111
Владимир Провчи написал штварту кнїжку поезиї „Квецик любви“113
Вишла кнїжка поезиї Владимира Провчия „Загради моєй души“115
Промоция поезиї Любки Сегеди – Фалц117
Književnost i mladi danas136

Povijest i suvremenost
История и сучасносц

З албуму Бучкових143
Дакеди було....151
Дакеди було....153
2017. рок бул песимистични157
Юлиян Планчак.161
Здогадоване на мою першу учительку163

Iz duhovnog života
Зоз духовного живота

Двастоштераец роки од снованя Крижевскей епархий167
--	------

Kruh naš svagdanji
Хлѣб наш насущни

Применююци здобути знаня и искуства старших вони не сцекаю од жеми175
---	------

Томислав Рац и Владимир Дудаш на Дню Русиных РГ

КУД Русиных Осиек на Дню Русиных РГ

КУД Яким Гарди з Петровцох на Дню Русиных РГ

